

VIGILIA

1998 / 7

Órigenész nyolcadik homíliája a Teremtés könyvéhez

Laikusok az egyházban

BECKER PÁL, KÉZDI BALÁZS, MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS, SÁVAI JÁNOS,
SZABÓ LAJOS és TOMKA FERENC írása

**Bemutatkozik a Fokoláre, a Házas Hétvége, a Regnum
Marianum, az Emmanuel, a Bokor,
a Karizmatikus, a Schönstatt és a Kamilliánus mozgalom**

BOTKA FERENC Déry Tibor Szent Ferenc-költeményéről

Beszélgetés Bakallár József festővel

63. évfolyam	VIGILIA	Július
---------------------	----------------	---------------

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Isten szent népe	481
HEIDL GYÖRGY:	Bevezetés Órigenész nyolcadik Genezis-homíliájához	482
	Órigenész nyolcadik homíliája a Teremtés könyvéhez (Heidl György fordítása)	484

LAIKUSOK AZ EGYHÁZBAN

TOMKA FERENC:	A világiak helye az egyházban	492
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS:	Laikusok az egyházban	498
BECKER PÁL:	Gazdasági ismeretek az egyházban	506
KÉZDI BALÁZS:	A pszichiátriai szakértelem az egyházban	510
SÁVAI JÁNOS:	A licenciátusok szerepe a délvidéki magyarság megtartásában	515
SZABÓ LAJOS:	A laikus státusz az egyházban protestáns szemmel	520

SZÉPÍRÁS

HUGO VON HOFMANNSTHAL:	A rózsza és az íróasztal; A láng teremtményei; Emlék (<i>Tatár Sándor fordításai</i>)	526
HALUSKA VERONKA:	Távozóban (<i>vers</i>)	528
BOTKA FERENC:	700 éves Szent Ferenc vagy az Assisi-i film (Déry Tibor hosszúkölteménye 1926-ból)	529
KELÉNYI BÉLA:	Az urnatemetőből kísértáltak; „És” — kérdezted (<i>versek</i>)	537
JAROSLAV DURYCH:	Isten szivárványa (<i>III. rész; Körtvélyessy Klára fordítása</i>)	538

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

DEDE FRANCISKA:	Bakallár Józseffel	543
-----------------	--------------------	-----

DOKUMENTUM

<i>Laikus mozgalmak az egyházban</i>		548
Fokoláre mozgalom; Házasság; Regnum Marianum; Emmanuel Közösség; A „Bokor”-ról; Katolikus Karizmatikus megújulás; Magyar Schönstatt-családok; Magyar Kamillánus Családok Társasága		

SZEMLE

	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	558
--	---	-----

Isten szent népe

Az ismert latin mondást („Habent sua fata libelli”) kiterjeszthetnénk: vannak olyan könyvek, amelyek történelmet csináltak és maguknak is történelmük lett. Ilyen Yves Congar domonkos atyának a laikusokról írt tanulmánykötete. A művet 1951-ben írta Congar, akinek nagy és nehéz szerepe volt a II. Vatikáni zsinat teológiájának előkészítésében. (A Vigilia legrégebbi olvasói emlékezhetnek rá, hogyan cikkezett akkoriban a lap a világiak nagykorúságáról!)

A zsinat végén, 1964-ben azután Congar kiadta a mű átdolgozott kiadását, amelyben — immár a zsinat tekintélyével a háta mögött — önkritikusan építhette tovább saját korábbi próbálkozásait, amikor még a korszellemmel szemben igyekezett feszegetni az évszázados hivatalos szemlélet korlátait. A zsinat gyökerében (tehát a bibliai és patrisztikai alapokból kiindulva) újította meg az egyházzal korábban alkotott képet. Eszerint az egyház: Isten papi népe, amelyben minden megkeresztelt hívőnek azonos a méltósága.

Az elveket a zsinat egyértelműen megfogalmazta, de hosszú időnek kell eltelnie, mire azok életté válnak az egyházban. Congar könyvében idézi egy bíborosnak fél évszázaddal korábbi anekdotáját: valaki megkérdezi egy paptól, mi a laikusoknak a helyzete az egyházban. A válasz: „Kétféle helyzetük lehet: térdelnek az oltár előtt, vagy ülnek a szószék előtt.” A bíboros hozzátette: a pap elfelejtett egy harmadikat: amint a zsebükbe nyúlunk pénzért.

Négy évtizedes lefojtottság után sok jószándékkal és áldozattal kezdődött meg a magyar egyház újjáépítése. Az új szabadság új lehetőségeket hozott: korábban az állami intézkedések is akadályozták a civilek aktív részvételét az egyház életében. A hitoktatás igen szűkre szabott lehetőségei csak papokat engedtek a gyerekek közelébe, a hazai és külföldi nyilvánosság előtt csak „egyházi személyek” jelenhettek meg az egyház képviselőiben.

Az újjáépülő magyar egyház számára kivételes lehetőség és kihívás az, hogy a II. Vatikáni zsinat szellemét most átültesse a gyakorlatba, s a megújuló magyar egyház Isten egész népét foglalja magában.

E számunk a laikusok helyzetét vizsgálja az egyházban. Két átfogó tanulmányt követően arra a kérdésre kerestük a választ: milyen (világi) szakértelmekre van szükség egy korszerűen és hatékonyan működő egyházban. Végül körképet adunk olyan megújulási-lelkiségi mozgalmakról, amelyek élnek és hatnak a magyar egyházban. A választott téma túlnőtte egy folyóiratszám kereteit — folytatni fogjuk a tanulmányok közlését és a lelkiségi mozgalmak, katolikus társulatok bemutatkozását következő számainkban.

Bevezetés Órigenész nyolcadik Genezis- homíliájához

HEIDL GYÖRGY

Született 1967-ben Várpalotán. A Pécsi JPTE Bölcsészettudományi Kar magyar-esztétika szakán szerzett diplomát 1993-ban. 1997-ben a CEU Medieval Studies szakán szerezte második diplomáját. Jelenleg is a CEU PhD hallgatója. A Pécsi JPTE BTK esztétika tanszékén tanársegéd. Fordításai jelentek meg, tanulmányokat publikál magyar és angol nyelven.

Az Ábrahám és Izsák történetét értelmező beszéd Órigenész egyik legfontosabb őszötvetségi homília-sorozatának, a Teremtés könyvét magyarázó ciklusnak kiemelkedő szépségű darabja. E gyorsírók által lejegyzett homíliákat eredetileg hitjelöltek hallgatták valamikor a 240-es években Ceasareában, ahová az ekkor már jelentős hírnévnek örvendő alexandriai egzegéta az őt ért támadások elől visszavonult. A homíliákat csupán Rufinus latin fordításából ismerjük, az eredeti görög szöveg, néhány katénában megőrzött töredék kivételével, elveszett.

Ábrahám áldozatának bibliai elbeszélése önmagában is megrendítő olvasmány, és ezért kiváltképpen alkalmas arra, hogy az írásmagyarázó már a történeti értelmezés során felszínre hozza az egyes részletekben rejtőző kincseket (vö. HomGen 8,1). Az allegorézis megtestesítőjeként ismert Órigenész szívesen elidőz a történet egy-egy ilyen részleténél. Minden egyes szót megvizsgál, mielőtt valamely mélyebb, kevésbé vagy egyáltalán nem nyilvánvaló értelmezést társítana az adott vershez. Bámulatós érzékenységgel faggatja a szöveget: miért emlékezteti Isten Ábrahámot arra, hogy legkedvesebb fiát Izsáknak hívják, s miért teszi hozzá: *akit szeretsz*? Miért nem a hegyen tudja meg Ábrahám, hogy fiát fel kell áldoznia? Miért akarja Isten, hogy gondolatai három napon át emésszék a pátriárkát? Miért mondja Ábrahám a szolgáltnak, hogy az áldozat bemutatása után Izsákkal együtt tér majd vissza? Mit jelent Ábrahám Izsáknak adott válasza: *Isten majd gondoskodik magának bárányról*?

Órigenész szemében a legnagyobb tekintélyű írásmagyarázó Pál, mivel az Apostol személyes kinyilatkoztatásban részesült, és a Szentlélektől sugalmazva fejtette ki az Írásokból Krisztus misztériumait. Ábrahám önmagában teljességgel érthetetlen tettének is Pál, illetve a Zsidókhoz írott levél szerzője adja meg az okát: *Ábrahám nem ingott meg a hitben, amikor egyetlen fiát feláldozta, akiben az ígéreteket kapta, mert azt gondolta, hogy Istennek hatalma van feltámasztani őt még a halottak közül is* (HomGen 8,1; vö. Zsid 11,17; 19; Róm 4,17).

Ahogy Pál, úgy Órigenész sem vonta kétségbe az Ábrahám-történet „történetiségét”. Mi talán hajlamosak vagyunk eltávolítani magunktól az elbeszélést, mítosznak, legendának, vallástörténeti

dokumentumnak, az emberáldozat megtiltását rögzítő szövegnek tekintve azt. Nem így Órigenész, aki meglehetősen, de ismét csak a Szentírásra alapozott megjegyzést fűz a Zsidó levél gondolatához: *Ábrahám tudta önmagáról, hogy előképe a jövődő igazságnak, tudta, hogy az ő magvából fog megszületni a Krisztus, akit fel kell majd ajánlani mint az egész világ igazabb áldozatát, és aki fel fog támadni a halottak közül* (HomGen 8,1). Hogyan lehetséges ez? Ábrahám tudta, hogy mindaz, amit az adott pillanatban tesz, előképe (vö. 1Kor 10,6) egy majdani eseményláncolatnak? Tudta, hogy ő maga Isten megváltó művének mintájára cselekszik? Igen, Órigenész szó szerint így érti. Meggyőződése ugyanis, hogy Ábrahám látott valamit *szellemben*, és ezért válaszolta Izsák kérdésére: *Isten majd gondoskodik magának bárányról* (HomGen 8,6). Jóllehet nem idézi a János 8,55 verset, az alexandriai teológus bizonyosan Jézus szavaiból következtet arra, hogy Ábrahám *szellemben* látott, vagyis a Szentlélek és az Ige által kinyilatkoztatást kapott a jövődőről: *Ábrahám, a ti atyátok, ujjongott, hogy láthatja az én napomat. Láttá és örvendezett. Az evangéliumi elbeszélésből érezhető az a mélységes megdöbbenés, amellyel a Jézussal vitatkozó zsidók fogadták e szavakat: Még ötven esztendő sem vagy, és látod Ábrahámot? Jézus azt felelte nekik: Bizony, bizony mondom nektek: Mielőtt Ábrahám lett volna, én vagyok. Ekkor köveket ragadtak, hogy megkövezzék* (Jn 8,57-59).

Ha Jézus Krisztus örökkévaló, akkor a megtestesülés előtt majdnem kétezer esztendővel Ábrahám láthatta őt. Ha Ábrahám látta, márpedig Jézus ezt állítja, akkor Ábrahám kijelentése — *Isten majd gondoskodik magának bárányról* — prófécia.

Ábrahám tehát a feltámadásba vetett hittel indult fia feláldozására: hitte, hogy miután megöli a gyermeket, Isten életre kelti azt, és így még a földi életben visszakapja fiát, mert tudta, hogy ez az áldozat Krisztus eljövendő egyetemes áldozatának előképe. Valóban „rémisztő” a hitnek az a „mozdulata”, amellyel egykor Ábrahám mindenről lemondott, hogy mindent visszanyerjen.¹ Isten személyes megszólítására válaszolt, amikor elindult Mórija hegycsúcsa felé. Azért hitt, mert Isten Igéje által kinyilatkoztatást kapott. Ámde ha nincs feltámadás, akkor Ábrahám hite örültség.

¹Vö.: Kierkegaard:
Félelem és reszketés,
 Európa, 1986,
 Budapest, 56-59.

Órigenész nyolcadik homíliája a Teremtés könyvéhez

(Ábrahám felajánlotta fiát, Izsákot)

A fordítás a *Sources chrétiennes* sorozat 7. kötetében kiadott latin szöveg alapján készült.
Origène: Homélie sur la Genèse, Luis Doutreleau, 1985, Páris, CERF, 2. kiadás, 212-234.

1. Nyissátok ki füleiteket, akik elindultatok Isten felé, akik hívőknek tartjátok magatokat, és vizsgáljátok meg figyelmesebben, hogy miként igazolja a hívők hitét az az elbeszélés, amit felolvastak nekünk. *És történt*, mondja a Szentírás, *hogy e szavak után az Úr próbára tette Ábrahámot, és azt mondta neki: Ábrahám, Ábrahám. Ő pedig válaszolt: Itt vagyok* (Ter 22,1). Részletesen vedd sorra a Szentírás elbeszéléseit. Mert az egyes részletekben lel kincse az, aki mélyre tud ásni, s talán éppen ott rejtőznek a misztériumok drága ékszerei, ahol nem is várnánk.

Ábrámnak nevezték korábban ezt a férfit, de sehol nem olvasuk, hogy Isten e néven szólítaná, vagy azt mondaná neki: Ábrám, Ábrám. Isten ugyanis nem szólíthatta azon a néven, amit el kellett törölni, hanem azzal a névvel nevezi meg, amit ő maga adott neki, és nem csupán megszólítja vele, de kétszer is elismétli azt. Miután pedig Ábrahám válaszolt: *Itt vagyok*, meghagyja neki. *Vedd a te legkedvesebb fiadat, Izsákot, akit szeretsz, és ajánld fel nekem. Menj a magasan fekvő földre, és ott ajánld fel őt, mint égőáldozatot az egyik hegyen, amit majd neked mutatok* (Ter 22,2).

Hogy e nevet miért adta neki Isten, és miért szólította Ábrahámnak, azt ő maga magyarázta meg: *Mivel sok nép atyjává tettelek téged* (Ter 17,5). Ezzel az ígérettel ajándékozta meg Isten, amikor még csak Izmael volt a fia, de biztosította arról, hogy a Sárától születő fiúban majdan beteljesedik az ígélet. Így feltűzelte lelküket a fiú iránti szeretetre, és nem csupán az utódlás miatt, hanem az ígéletekbe vetett remény által is.

Ámde ezt a fiút, akiért e nagyszerű és csodálatos ígéretek kaptak, mondom, ezt a fiút, akiért az Ábrahám névvel ruházta fel őt Isten, az Úr parancsára fel kell ajánlania, mint égőáldozatot az egyik hegyen.

Ó Ábrahám, mit felelsz erre? Miféle gondolatok viaskodnak szívedben? Elhangzott Isten szava, amely megrengeti és próbára teszi hitedet. Mit mondasz erre? Mire gondolsz? Mivel mented ki magad? Talán szívedben latolgatva arra gondolsz: ha az ígéréteket Izsákban kaptam, őt viszont égőáldozatul ajánlom, akkor el-

vész az ígéletbe vetett remény? Vagy inkább azt gondolod és mondod, hogy aki az ígéletet adta, nem hazudhat (vö. Zsid 6,18), történhet bármi, az ígélet akkor is megmarad?

Én bizony, minthogy a legkisebb vagyok (vö. 1Kor 15,9), nem tudom kifürkészni egy ily' hatalmas pátriárka gondolatait, és fel nem foghatom, hogy Isten szava, amely kiszökkent, hogy próbára tegye Ábrahámot, miféle gondolatokra ébresztette őt, milyen érzéseket keltett lelkében, amikor azt parancsolta, hogy ölje meg egyetlen fiát. Mivel azonban *a próféták szelleme a prófétáknak van alávetve* (1Kor 14,32), azt hiszem, Pál apostol, aki a Szentlélek által megtanulta, hogy mi játszódott le Ábrahám lelkében, s miféle gondolatok támadtak benne, megmutatta ezt mondván: *Ábrahám nem ingott meg a hitben, amikor egyetlen fiát feláldozta, akiben az ígéretek kaptak, mert azt gondolta, hogy Istennek hatalma van feltámasztani őt a halottak közül is* (Zsid 11,17; 19). Az Apostol tehát tudomásunkra hozta a hívő ember gondolatait, vagyis azt, hogy a feltámadásba vetett hit már Izsák kapcsán kezdetét vette. Ábrahám remélte, hogy Izsák fel fog támadni, és hitte, hogy bekövetkezik az, ami addig még nem történt meg. Miképpen volnának hát *Ábrahám fiai* (vö. Jn 8,37), akik nem hisznek abban, ami megvalósult Krisztusban, s amiről Ábrahám hitte, hogy beteljesedik majd Izsákban? Sőt, hogy még világosabban szóljak, Ábrahám tudta magáról, hogy előképe a jövődő igazságnak, tudta, hogy az ő magvából fog megszületni a Krisztus, akit fel kell majd ajánlani, mint az egész világ igazabb áldozatát, és aki fel fog támadni a halottak közül.

2. Egyelőre azonban, ahogy az Írás mondja, próbára tette Isten Ábrahámot, és azt mondja neki: *Vedd a te legkedvesebb fiadat, Izsákot, akit szeretsz* (Ter 22,1-2).

Mert kevés lett volna pusztán annyit mondani: fiadat, ráadásul azt is hozzátesszi: *a legkedvesebbet*. Legyen hát! De miért egészíti ki még ezzel is: *akit szeretsz*? Lásd, mennyire súlyos a próbatétel! A többször elismételt, becsességet és kedvességet idéző szavak hatására felébrednek az apai érzelmek, hogy a szeretet éber emlékezte visszatartsa a fiú feláldozására emelkedő atyai jobbot, és a hús-vér test teljes hadereje szembeszegüljön a szellem hitével.

Vedd tehát, mondja, a te legkedvesebb fiadat, akit szeretsz, Izsákot. Rendben van, uram, hogy az atya emlékezetébe idézed a fiút, de még azt is hozzátesszed: *a legkedvesebbet*, azt, akinek meggyilkolását parancsolod! Elég ennyi az apa gyötrelméhez. Ehhez azután megint csak hozzáfűzöd: *akit szeretsz*. Legyen a szenvedés háromszoros az atya számára. Miért kell még az Izsák névre is emlékeztetned őt? Talán nem tudta Ábrahám, hogy legkedvesebb fiát, azt, akit szeretett, Izsáknak hívják? De hát miért teszi ezt hozzá éppen ekkor? Azért, hogy Ábrahám emlékezzék rá, te azt mondtad neki: Izsákban nyersz majd utódokat, és Izsákban valósulnak meg számodra az ígérek (vö. Ter 21,12; Róm 9,7; Zsid 11,18; Gal 3,16). A

nevet is felidézi, hogy rádöbbsen a névhez kapcsolódó ígérek reménytelen voltára. Mindez azért történik, mert Isten próbára tette Ábrahámot.

3. Mi következik most? *Menj a magasan fekvő földre*, mondja a Szentírás, *az egyik hegyre, amit majd neked mutatok, és ott ajánld fel őt, mint égőáldozatot* (Ter 22,2).

Vegyétek szemügyre minden egyes részletében, miként súlyosbodik a megpróbáltatás! *Menj a magasan fekvő földre*. Vajon nem lehetett volna előbb elvezetni Ábrahámot és fiát ahhoz a magasan fekvő földhöz és felvinni a hegyre, amit az Úr kiválasztott, s csak ott megparancsolni az apának, hogy áldozza fel a fiút? Ábrahám azonban előbb tudja meg azt, hogy fel kell áldoznia fiát, s csak azután kap parancsot arra, hogy menjen a magasan fekvő földre, és hágjon fel a hegyre. Vajon miért történik így? Azért, hogy amíg halad, amíg az utat rója, egész utazása alatt emésszék gondolatai, hogy gyötrődjék a sürgető parancs és egyetlen fia iránti lázongó szeretetének szorításában. Azért kell tehát utazni, s a hegyre is azért kell felhágni, hogy mindeközben legyen idő az atyai szeretet és a hit küzdelmére, hogy megmérkőzhessék egymással Isten szeretete és a hús-vér test szeretete, a jelen javainak öröme és a jövőre való várakozás.

A magasan fekvő földre küldi tehát Isten, csak hogy a pátriárka számára, aki az Úr kedvéért hatalmas tettet készül végrehajtani, a magasan fekvő föld még nem elegendő, hanem a parancs szerint a hegyre is fel kell kapaszkodnia, azért ugyanis, hogy a hit által felemelkedve elhagyja a földi dolgokat, és a mennyek felé szárnyaljon.

4. *Ábrahám tehát reggel fölkelt, fölnyergelte szamarát, és fát hasogatott az égőáldozathoz. Fogta a fiát, Izsákot, és két szolgáját, majd harmadnapon érkezett arra a helyre, amit Isten kijelölt számára* (Ter 22,3).

Ábrahám reggel fölkelt — és a „reggel” említésével talán azt akarta megmutatni a Szentírás, hogy szívében már a fény kezdete ragyogott —, fölnyergelte szamarát, előkészítette a tűzfát, fogta a fiút. Nem tanakodott, nem húzódozott, nem tanácskozott senkivel, hanem tüstént nekivágott az útnak. *Majd harmadnapon*, mondja az Írás, *elérkezett arra a helyre, amit Isten kijelölt számára*.

Most nem beszélek arról, hogy milyen misztériumot rejt magában a „harmadik nap”, inkább annak bölcsességére és szándékára figyelek, aki próbára teszi Ábrahámot. Nos, a közelben nem volt hegy — márpedig az egész a hegyek között történt —, hanem három napot ölel fel az utazás, és három teljes napon át kínozzák az apa szívét a visszatérő gondok, mert Isten úgy akarja, hogy e hosszúra nyúlt út során mindvégig az apa szeme előtt legyen a fiú, az ételt együtt fogyasszák el, éjszakánként atya karjaiban nyugodjék a gyermek, keblére hajoljon, öleiben feküdjön. Lásd, miként tetéződik a próbatétel!

A harmadik nap mindazonáltal mindig illik a misztériumokhoz. Az Egyiptomból kivonuló nép harmadnapon ajánlja fel áldozatát Istennek, és a harmadik napon tisztul meg (vö. Kiv 19,11-16), harmadnapon támadt fel az Úr (vö. Mt 27,63; Mk 8,31), és sok egyéb misztériumot is magában foglal ez a nap.

5. *Amikor Ábrahám feltekintett, messziről meglátta a helyet, és azt mondta szolgálóinak: Maradjatok itt a számmárral, mi pedig odamegyünk a gyermekkel, és miután imádkoztunk, visszatérünk hozzátok* (Ter 22,4-5).

Elbocsátja a szolgálkat. A szolgálk ugyanis nem voltak képesek felmenni Ábrahámmal arra a helyre, amit Isten jelölt ki az égőáldozat számára. *Maradjatok hát itt, mondja nekik, mi pedig elmegyünk a gyermekkel, és miután imádkoztunk, visszatérünk hozzátok. Áruld el nekem, Ábrahám, vajon igazat mondasz azzal a szolgálknak, hogy imádkozni fogsz és visszatérsz a gyermekkel, avagy rászeded őket? Ha igazat mondasz, akkor tehát nem áldozod fel őt. Ha rászeded őket, akkor az méltatlan egy ilyen pátriárkához. Milyen lelkületről árulkodnak szavaid? Igazat mondok, válaszolja ő, és felajánlom a gyermeket mint égőáldozatot, hiszen ezért viszem magammal a tűzifát is, de vele együtt jövök vissza hozzátok. Mert hiszek, és hitem szerint Istennek hatalma van feltámasztani őt a halottak közül is* (Zsid 11,19).

6. A Szentírás elbeszélése szerint ezek után Ábrahám fogta az égőáldozathoz szükséges fát, s fia, Izsák vállára helyezte, majd kezébe vette a tüzet és a kardot, és egymás mellett mentek (Ter 22,6).

Az, hogy Izsák maga vitte az égőáldozathoz szükséges fát, annak képe, hogy Krisztus maga hordozta keresztjét (Jn 19,17). Márpedig az égőáldozathoz szükséges fát tisztsége szerint a főpap hordozza. Ő tehát egyszerre lesz áldozattá és főpappá. Erre vonatkozik a kiegészítés is: *egymás mellett mentek*. Mert amikor Ábrahám mintegy áldozatbemutatásra készülve a tüzet és a kést vitte, Izsák nem mögötte, hanem mellette haladt, hogy ezáltal megtudjuk: osztozik atyjával a főpapi tisztségben.

Mi történik ezután? *Akkor Izsák, mondja az Írás, megszólította atyját, Ábrahámot: Atyám* (Ter 22,7).

Amit ebben a pillanatban a fiú kimondott, szintén a próbatétel szava. Mert el tudod-e képzelni, hogy az áldozatul szánt fiú milyen mélyen felkavarta atyja lelkét e szóval? Erre még Ábrahám is, jóllehet hite miatt hajlíthatatlanabb, még ő maga is gyengéd szóval felel, és így válaszol: *Mondd, fiam! Izsák pedig folytatja: Lám, itt a tűz és a fa, de hol a bárány az égőáldozathoz? Ábrahám erre azt feleli: Isten majd gondoskodik magának bárányról az égőáldozathoz, fiam* (Ter 22,7-8).

Megdöbbent az az egészen pontos és biztos válasz, amit Ábrahám adott. Nem tudom, hogy mit látott szellemben, hiszen nem a jelenről, hanem a jövőről mondja: *Isten majd gondoskodik magának bárányról*. Az eljövendőkről ad választ a fiúnak, aki a jelenvalókról kérdezi. Mert *maga az Úr lesz az, aki gondoskodik magának bá-*

rányról Krisztusban, hiszen a bölcsesség is maga építette meg házáát (Péld 9,1), és önmagát üresítette ki egészen a haláláig (Fil 2,8), és mindenben, amit Krisztussal kapcsolatban olvasol, azt találod, hogy önként, s nem kényszerből történt.

7. Elindultak tehát mindketten, és megérkeztek arra a helyre, amit Isten mondott neki (Ter 22,8-9).

Miután Mózes megérkezett ahhoz a helyhez, amit Isten mutatott neki, nem emelkedhetett följebb, hanem Isten előbb ráparancsolt: *Oldozd le a saruszíjakat lábadról* (Kiv 3,5). Ábrahámnak és Izsáknak semmi ilyent nem mond, ők anélkül emelkednek fel, hogy levetnék sarujukat. Ennek talán az az értelme, hogy Mózes, jóllehet nagy volt, ámde Egyiptomból jött, és lábát még körülfonták a halandóság kötelékei. Ábrahámot és Izsákot ellenben semmi ilyesmi nem akadályozta, ők megérkeztek arra a helyre.

Oltárt épít Ábrahám, az oltárra helyezi a fát, megkötözi a fiút, és felkészül arra, hogy megölje (vö. Ter 22,9-10).

Itt, Isten templomában, nagy számban vagytok jelen apák, akik mindezt hallgatjátok. Van-e köztetek olyan, aki pusztán e történet segítségével oly nagy szilárdságra, oly nagy lelkierőre tesz szert, hogy ha netalántán elragadja tőle gyermekét a halál — egyszerű és közönséges halál, amely mindannyiunkat utolér —, s még ha egyetlen, még ha kedvenc fiáról van szó, akkor is Ábrahámot tekintni példaképének, az ő lelki nagysága lebeg szeme előtt? Holott tőled nem kérnek olyan mérvű lelki nagyságot, hogy magad vess kötelet gyermekedre, hogy magad kösd gúzsba őt, magad készítsd elő a kardot és te magad öld meg fiadat. Ilyen feladatokat nem rónak rád. Légy legalább elszánt, légy elmédben rendíthetetlen, szilárd hittel, örömmel ajánld fel fiadat Istennek! Légy fiad lelkének főpapja! Márpedig a főpaphoz, aki Istennek mutat be áldozatot, nem illik a sírás. Látni akarod, hogy ezt kéri tőled? Az Evangéliumban azt mondja az Úr: *Ha Ábrahám fiai volnátok, Ábrahám tetteit cselekednétek* (Jn 8,39). Íme, itt van Ábrahám tette! Cselekedjétek, amit Ábrahám tett, de ne szomorúan, mert *Isten a jókedvű adakozót szereti* (2Kor 9,7). Ha majd ti is ekkora elszántsággal álltok Isten rendelkezésére, akkor nektek is azt fogja mondani: *Menj fel a magasán fekvő földre és a hegyre, amit neked mutatok, és ajánld fel ott nekem fiadat. Ne a föld mélyén, ne a síralom völgyében* (vö. Zsolt 83,7), hanem a magas hegycsúcsokon *ajánld fel fiadat!* Mutasd meg, hogy az Istenbe vetett hit erősebb a hús-vér test érzelméinél! Mert a Szentírás szerint Ábrahám szerette fiát, Izsákot, de az istenszeretetet elébe helyezte a hús-vér test szeretetének, és nem a hús-vér test, hanem *Krisztus szeretetében* (vö. Fil 1,8), vagyis Isten Igéjének, az Igazságnak és a Bölcsességnek szeretetében bizonyult kitartónak.

8. És Ábrahám kinyújtotta kezét, mondja az Írás, *hogy megragadja a kardot, és megölje fiát. De az Úr angyala megszólította az égből, és azt mondta: Ábrahám, Ábrahám. Ő pedig válaszolt: Itt vagyok. Az foly-*

tatta: *Ne emeld kezed a fiúra, és ne árts neki. Most már tudom, hogy féled az Istent* (Ter 22,10-12).

E szakasszal kapcsolatban rendszerint ellenünk vetik, hogy Isten azt mondja: csak most ismerte meg, hogy Ábrahám féli az Istent, mintha ezt korábban nem tudta volna. Tudta Isten, és nem volt rejtve előtte, hiszen ő az, *aki ismert mindent, mielőtt még létrejöttek* (Dán 13,42), csakhoggy így írták meg miattad, mert te is hiszel már Istenben, de ha nem végzed el a hit munkáit (vö. 2Tessz 1,11), ha nem engedelmeskedsz valamennyi parancsnak, még a nehezebbeknek is, ha nem ajánlasz fel áldozatot, és nem bizonnyítod, hogy sem apád, sem anyád, sem gyermekeid nem fontosabbak számodra Istennél, akkor nem ismerszik meg, hogy féled az Istent, és nem mondják rólad: *most már tudom, hogy féled az Istent*.

Mindazonáltal meg kell vizsgálni, hogy az Írás szerint mindezt egy angyal mondta Ábrahámnak, a folytatásból pedig világosan kiderül: ez az angyal maga az Úr. Ebből én arra következtetek, hogy amiként közöttünk, emberek között, *külsejét tekintve olyan volt, mint egy ember* (Fil 2,7), úgy külsejét tekintve az angyalok között is olyan volt, mint egy angyal. És az angyalok az ő példáját követve örvendeznek a mennyben *egyetlen bűnösön, aki bűnbánatot gyakorol* (vö. Lk 15,10), és büszkélkednek az emberek előmenetelével. Az angyalok ugyanis mintegy gondnokai lelkünknek, mert *amíg kiskorúak vagyunk, rájuk bíztak minket, mint gyámokra és pártfogókra az Atyától rendelt ideig* (Gal 4,2-3). Ennélfogva most ők is azt mondják előrehaladásunkat látva: *Most már tudom, hogy féled az Istent*. Ha például én készen állok a vértanúságra, ettől még nem mondhatja nekem az angyal: *Most már tudom, hogy féled az Istent*, mert az értelemben megfogant elhatározást egyedül Isten ismeri. Ám ha vállalom a küzdelmeket, ha jó hitvallást teszek (vö.: 1Tim 6,12), ha szilárdan hordozom valamennyi terhetemet, akkor, hogy megerősítsen és megszilárdítson, már az angyal is mondhatja nekem: *Most már tudom, hogy féled az Istent*.

E szavakat azonban Ábrahámhoz intézték, róla hirdették, hogy féli az Istent. Miért? Mert nem kímélte fiát. Ami mármost minket illet, vessük össze mindezt az Apostol szavaival, amikor is azt mondja Istenről: *Ő nem kímélte tulajdon fiát, hanem mindnyájunkért adta őt* (Róm 8,32). Lásd, miként vetélkedik Isten az emberekkel a nemeslelkű adakozásban: Ábrahám felajánlotta Istennek a halandó fiút, aki azután nem halt meg, Isten pedig halhatatlan fiút adott halálra az emberekért.

Mit mondjunk erre? *Mivel viszonzom az Úrnak mindazt, amit velem tett?* (Zsolt 115,3) Isten, az Atya *nem kímélte értünk tulajdon fiát*. Lesz-e köztetek olyan, aki meghallja egyszer az angyal szavát: *Most már tudom, hogy féled az Istent, mert nem kímélted fiadat* (Ter 22,12), vagy leányodat, avagy feleségedet; nem kímélted vagyodod, világi tisztségeid, vágyaidat, hogy kivívd e világ tetszését,

hanem mindent megvetettél és mindent szemétnek tekintettél, hogy megnyerd Krisztust (Fil 3,8), *eladtál mindent, szétesztottad a szegényeknek, és Isten Igéjét követted* (vö. Mt 19,21)? Mondd, ki az köztetek, aki hasonló szót hall majd az angyaltól? Márpedig Ábrahám ezt a beszédet hallja, és az angyal azt mondja neki: *Nem kímélted értem szeretett fiadat.*

9. *És amikor Ábrahám felemelte szemét, mondja az Írás, látott egy kost, amely szarvánál fogva fennakadt a bozótban* (Ter 22,13).

Korábban, azt hiszem, említettem már, hogy Izsák Krisztust jelképezi. Úgy tűnik azonban, hogy e helyütt éppen úgy Krisztust jelképezi a kos is. Érdemes megismerni, hogy miként vonatkozik mindkettő Krisztusra: egyfelől Izsák, akit nem öltek meg, másfelől a kos, akit megöltek.

Krisztus *Isten Igéje*, csakhogy az *Ige testté lett* (Jn 1,14). Eszerint van valami Krisztusban, ami fentről való, és van, ami az emberi természetből és a szűzi méhből vétetett. Krisztus tehát szenved, ámde hús-vér testben, és alá van vetve a halálnak, mármint a hús-vér test, amit itt a kos jelképez, ahogy János is azt mondta: *Íme, az Isten báránya, íme, aki elveszi a világ bűneit*, (Jn 1,29). Ellenben az Ige, vagyis a szellem szerinti Krisztus, akit Izsák jelképez, megmaradt a *romolhatatlanságban* (vö. 1Kor 15,42). Ezért van az, hogy ő áldozat és főpap is egyben. Mert szelleme szerint áldozatot ajánl fel az Atyának, hús-vér teste szerint viszont ő maga a kereszt oltárán felajánlott áldozat, hiszen ahogy róla mondta János: *Íme az Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit*, úgy ő róla mondta a Zsoltáros is: *Pap vagy te mindörökké, Melkizedek rendje szerint* (Zsolt 109,4). Tehát *a kos szarvánál fogva fennakadt a bozótban.*

10. *Megfogta a kost, és felajánlotta égőáldozatul fia, Izsák helyett, és Ábrahám azt a nevet adta e helynek: Az Úr lát* (Ter 22,13-14).

Akik meg tudják hallani ezt, azok előtt világosan feltárul a szellemi értelem útja. Mert minden történés látványhoz vezet, hiszen az áll itt: *az Úr lát*. A látvány pedig, amit *az Úr lát*, a szellemben van, hogy te is szellemben lásd a leírtakat, és ahogy Istenben semmi nincs, ami testi volna, úgy te se tarts semmit testinek mindezekben, hanem te is szellemedben nemzd (vö. Gal 6,8) Izsákot, a fiút, azután, hogy birtokolni kezded *a Szellem gyümölcsét, az örömet és a békét* (vö. Gal 5,22).

Ezt a fiút azonban csak abban az esetben fogod nemzeni, ha veled is megtörténik az, amit Sárával kapcsolatban mond az Írás, miszerint *Sárának megfogytak asszonyi képességei* (vö. Ter 18,11), és akkor szülte Izsákot. Akkor nemzed tehát, ha az asszonyi képességek a te lelkedben is olyanannyira megfogytakoznak, hogy már semmiféle asszonyi és nőies sajátosság nem gyengíti lelked, hanem *férfimódra cselekszel* (vö. Mtörv. 31,6), és *férfimódra felővezed ágyékokat*; ha melleden hordozod *az igazságosság mellvértjét, ha felöltöd az üdvösség sisakját és a szellem kardját* (Ef 6,14; 17). Ha tehát lelkedben megszűnnek az asszonyi képességek, fiút, vagyis örö-

met és ujjongást nemzel hitvesed, az erény és a bölcsesség számára. Örömet pedig akkor nemzel, *ha nagy örömnnek tartod, amikor külföldre kísértésekbe esel* (vö. Jak 1,2), és ezt az örömet áldozatul ajánlod Istennek. Mert amikor örömmel közelítesz az Úrhoz, ő újból visszaadja neked, amit felajánlottál, és így szól hozzád: *Újból látni fogtok engem, és örvendezni fog szívetek, és örömtöket senki nem vesz el tőletek* (Jn 16,22). Ily módon megsokasítva kapod majd vissza, amit Istennek ajánlottál.

Hasonlóról van szó az Evangéliumokban is, jóllehet más képbe foglalva, ahol egy példabeszéd szerint valaki kapott egy minát, hogy kereskedjék vele, és vagyont szerezzen a családfőnek (vö. Mt 25,16 kk.). De ha te az öt minát megsokasítva tízet szerzel, akkor azt te kapod meg, neked engedik át. Hallgasd csak, mit mond: *Fogjátok ezt a minát, és adjátok annak, akinek tíz minája van* (Lk 19,24). Így látszólag az Úr javára kereskedünk, ámde mi magunk tesszük el a nyereséget, és úgy tűnik, mintha mi ajánlanánk fel áldozatokat az Úrnak, holott visszakapjuk, amit felajánlottunk neki. Isten ugyanis nem szorul semmire, hanem bennünket akar gazdagítani, és arra vágyik, hogy minden egyes dologban előrehaladjunk.

Képletesen ezt mutatják meg nekünk azok az események is, amelyek Jóbbal történtek. Mert amikor gazdag volt, ő is elveszítette mindenét Istenért. Mivel azonban helytállt a béketűrés küzdelmeiben, és az őt ért szenvedések közepette nagy lelki erőről tett tanúbizonyságot, és így szólt: *Az Úr adta, az Úr elvette, amint az Úrnak tetszett, úgy történt, legyen áldott az Úr neve* (Jób 1,21), ezért lásd csak, mit mond róla végül az Írás: *Kétszeresen kapta vissza mindazt, amit elveszített* (Jób 42,10).

Látod, mit jelent elveszíteni valamit az Úrért: megsokszorozva visszanyerni azt. Neked pedig még többet is ígérnek az Evangéliumok, százszorosát ígérik, és ráadásul az örök életet (vö. Mt 19,29) Krisztus Jézusban, a mi Urunkban, *akinek dicsőség és hatalom mindörökkön örökké. Ámen* (vö. 1Pét 4,11; Jel 1,6).

Heidl György fordítása

A világiak helye az egyházban

TOMKA FERENC

Született 1942-ben, 1962-ben szentelték pappá. Teológiai és szociológiai doktorátust szerzett. 1973-89 között az egri Hittudományi Főiskola tanára, 1989 óta káposztásmezei plébános és az OLI munkatársa. A Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karának magántanára. Legutóbbi írását 1997. 1. számunkban közöltük.

A Szentírás és a „világiak”

A világiak az egyház történelmében

A II. Vatikáni zsinat egyik legjelentősebb újdonsága volt a világi hívek helyzetének, jogainak, küldetésének új meghatározása. Olyan átalakulási folyamat indult meg ezzel, amelynek minden bizonnyal még csak a kezdetén járunk. Megkíséreljük felvázolni e téma legfontosabb szempontjait.

Jézus — ha sajátos megbízatásokat szánt is apostolainak — elsősorban követőinek általános küldetéséről szólt. Ugyanez a szemlélet található meg az egész újszövetségi szentírásban.

Szent Pál teológiájában az egyház, a krisztusi test „minden tag arányos együttműködésével” növekszik (Ef 4,16). A testben mindnyájan egyenlőek Krisztusban: „Nem mondhatja egyik tag a másiknak, nincs rád szükségem... sőt a gyöngébbnek látszó tagok sokkal szükségesebbek” (1Kor 12,21-22). Mindnyájan részesülnek a Lélek adományaiban és a karizmákban is (1Kor 12,5-11k). Pap és hívő szembeállítása ismeretlen a Szentírásban.

Szent Péter ilyen értelemben mondja minden kereszténynek: „Ti választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul lefoglalt nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből csodálatos világosságára hívott meg titeket” (1Pét 2,9). Ilyen szentírási értelemben vetődött fel újra a zsinaton a megkereszteltek „általános papságának” gondolata.

A „világi”, illetve „laikus” fogalma eredetileg Isten népéhez (laosz) tartozót jelentett, s nem volt lekicsinylő melléklöngéje. Márk, Lukács, Titusz hosszú ideig „világiakként” voltak munkatársai Pálnak. De sokan nem voltak papok az első századok legismertebb egyházi írói vagy tanítói közül sem: Szent Kelemen, Jusztinusz, Origenész, akárcsak az első remeték, majd szerzetesek.

A hierarchia és a laikusok egymástól való eltávolodása a konstantini korban kezdődött, amikor az egyházi méltóságok az állam részéről ugyanazokban a kiváltságokban részesültek, mint a megfelelő rangú állami tisztviselők. Ettől kezdve alakult ki a papok és szerzetesek külön rendje, a világiak pedig lassanként másodrangú keresztényekké váltak.

A protestantizmus ellensúlyozásaként a katolikus egyház még inkább hangsúlyozta a pap és a hívek közötti különbségeket. Mindamellett a történelem folyamán megtaláljuk az egyház alakulását is döntően befolyásoló világiakat. Például Szent Ferenc és mozgalma lényegileg világi mozgalomként indult, a jezsuiták, az angolkisasszonyok vagy Páli Szent Vince körül megújult lelkületű

A II. Vatikáni zsinat és a világiak

világiak jelennek meg, kongregációk, egyesületek jönnek létre. A 19. század liberalizmusával, vallásellenességével szemben neves világiak (Chateaubriand, de Maistre, Montalambert, O'Connel, Windhorst) léptek színre, majd XI. Piusz indítására az Actio Catholicában világiak széles körei váltak felelős apostolokká.

Az egyházzal szülő zsinati konstitúció megfogalmazásakor az egyik legnagyobb vitát kiváltó esemény az volt, hogy az eredeti megfogalmazásban a fejezetek sorrendje az előző századok gondolkodását követte — először a hierarchiáról szólt, majd a szerzetesekről, végül a világiakról —, a végső megfogalmazásban *első helyre került az Isten népéről szóló rész*, s csak utána következtek a hierarchiáról stb. szóló fejezetek.

Ez jelzi a szemléletváltást: *fontosabb az, hogy valaki meg van keresztelve-bérmálva, mint az, hogy a papszentelésben részesült*. Hiszen az ember a keresztségben-bérmálásban válik az egyház és Krisztus életének és küldetésének hordozójává. A papi rend szentsége pedig „csupán” egy további megbízatás e nép szolgálatára (LG 10). „A keresztény hivatás természete szerint apostoli hivatás” (AA 2) — mondja a zsinat. „A Szentlélek Isten népét nemcsak szentségeken keresztül és papi szolgálatokkal szenteli meg és vezeti, hanem (...) sajátos kegyelmeket is oszt szét a hívők minden fokozata között. (...) Ezeket a *karizmákat*, akár a legragyogóbbak közül valók, akár egyszerűek és gyakorta előfordulók, hálaadással kell fogadnunk, (...) mert nagyon hasznosak az egyházban” (LG 12). Az újabb teológia H. Urs von Balthasar nyomán ezt így fogalmazta meg: „Az egyház máriás dimenziója (azaz Jézust hordozó, vele egyesülő, őt a világnak adó, nem hierarchikus dimenziója) megelőzi a péteri (hierarchikus) dimenziót” (KEK 773; vö. MD 27).

— *Ki tehát a világi?* — Az a (nem pap vagy szerzetes) Krisztus-hívő, aki a keresztségben (bérmálásban) részesült Krisztusnak és az egyháznak papi és prófétai küldetésében (LG 31).

Ha korábban a papság és szerzetesség látszott az egyház apostoli, missziós küldetése hordozójának, a zsinat — visszatérve a Szentírás tanításához — hangsúlyozza, hogy az evangelizáció hordozója Isten egész népe. Isten népének, papoknak és világiaknak communioja tehet tanúságot Istenről a világban s a helyi egyházakban.

A világiak és az életszentség

Ha korábban (és sokak számára napjainkban is) úgy látszott, hogy a lelki élet mélységeire, az ételszentségre csak egyes kiválasztottak, elsősorban a szerzetesek vagy papok vannak meghíva, a zsinat — s azóta az egyház minden fontosabb dokumentuma — kijelenti: „Az egyházban mindenki meg van hívva az ételszentségre” (LG V. feje; AA 4; EN 75; CL 16; DGpC 56). Minden lelkipásztori feladat között elsődleges: eljutni, illetve elvezetni mást a Krisztussal való egyesülésre.

„A keresztyén hivatás természete szerint az apostolkodásra való meghívás is” (AA 2). A világiak apostoli hivatásukat, illetve küldetésüket nem közvetve — a hierarchia által — kapják, hanem az megkeresztelt létükből fakad (AA 3).

Minden megkeresztelt elsősorban Krisztussal egyesült létével lesz a föld sójává, a világ világosságává — ott, ahova őt a Gondviselés állította. „A világiaknak elsődlegesen az a feladat jut, hogy jelenlevővé és ható-erővé tegyék az egyházat azokon a helyeken, ahol csak általuk lehet az egyház a föld sója” (LG 33): a családban, a munkahelyeken, a társadalomban, a nemzeti és nemzetközi életben.

— A családban küldetésük, hogy az emberi és keresztyén élet alapsejtje valóban ecclesiola, kis egyház legyen általuk — a házastársak és a gyermekek megszentelődésének helye. Sajátosan papi küldetésük itt a gyermeknevelés (AA 11).

— A társadalomban kiemelten feladatuk a *politikai életben* való hatékony jelenlét is. Mindent meg kell tenniük, hogy „a közhatalom igazságosan kormányozzon, a törvények pedig megfeleljenek az erkölcsi követelményeknek és a közjónak...” (AA 14).

— Az ifúságnak megvan a maga apostoli küldetése (amelyre nevelnie kell őket mindazoknak, akik foglalkoznak velük): „Már természetes adottságaik is alkalmassá teszik őket az apostolkodásra” (...) „Legyenek maguk a fiatalok az ifúság első apostolai” (AA 12).

**Küldetésük a
lelkipásztorkodásban**

A világiak tevékenysége — mondja a II. Vatikáni zsinat — „az egyházi közösségekben (például a plébánián) is annyira szükséges, hogy e nélkül a lelkipásztorok munkája a legtöbb esetben nem képes elérni a várt eredményt” (LG 33; AA 10; vö. CL 9). „Közreműködésük fontos a lelkipásztorok segítésében” (...) Apostolkodásuk nemcsak életük tanúságtételével történik, hanem hivatottak arra is, hogy *szavukkal* s különböző *szolgálataikkal* hirdessék Krisztust (AA 6; EN 73; CL 23).

— Tanácsokban való részvételük: természetből adódó joguk és kötelességük, hogy szakértelmüket az egyház, a plébánia javára kamatoztassák egyházmegyei vagy plébániai tanácsokban való részvételükkel. (Vö. 514, 536.k.).

— Főpásztori megbízatással számos területen részt vehetnek a lelkipásztori munkában.¹

— Az Ige szolgálata területén: hitoktathatnak; paphiány esetén igeliturgiát tarthatnak és prédikálhatnak (7/1; 2/3-5; 759, 766 k.); a szentmisében: „megengedett a rövid bevezetés tartása a szóban forgó liturgia jobb megértése érdekében, valamint kivételesen egy tanúságtétel, különleges alkalommal bemutatott” szentmisén (3/2-3)

— Egyéb liturgikus szolgálatként: betegeknek elvihetik az Eucharisziát (9); paphiány esetén (!) áldoztathatnak szentmisén (előre nem látott esetekben a miséző pap is adhat erre alkalmi enge-

¹A következő hivatkozási pontok a *Rendelkezés világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatban való együttműködésről* — Vatikán, 1997 (Budapest, 1998) című dokumentum paragrafusait jelzik, második helyen az *Egyházi Törvénykönyv* kánonjait.

délyt) (8/1; 230 k.), keresztelhetnek, bűnbánati liturgiát vezethetnek, lehetnek a házasságkötés hivatalos egyházi tanúi és temethetnek (10, 11, 12; 861, 1112 k.).

— Legjelentősebb megbízásuk a lelkipásztori munka területén, hogy paphiány esetén a főpásztor egy plébánia gondozását bízhatja rájuk. Ilyenkor az ordinárius kinevez egy papot, aki — mint plébános — „a lelkipásztori gondozást irányítja” (4; vö. 517. kánon).

Bár e lelkipásztori szolgálatok természetszerű hordozói a papok vagy diakónusok, szükség esetén egy világi férfi vagy nő mindazokra a lelkipásztori feladatokra megbízást kaphat főpásztortól, amelyeket egyébként diakónus végezhet.

A világegyházban nem kis feszültséget váltott ki az e témával foglalkozó *Rendelkezés világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatban való együttműködéséről* című dokumentum. A világban és az egyházban is minden jogszabály akkor érthető, ha ismerjük „Sitz im Leben”-jét. Több magyar főpásztor — joggal — azzal a kíséreléssel megjegyzéssel továbbította e dokumentum fordítását papoknak és világi lelkipásztori munkatársaknak, hogy „egyházmegyénkben nincsenek olyan visszaélések, mint a világ némelyik országában, amelyek nyomán létrejött e rendelkezés”. Hiszen a dokumentum — miközben a világiak lelkipásztori-kisegítő megbízásairól, illetve a papság elsődleges lelkipásztori küldetéséről beszél — elsősorban azokkal az országokkal (illetve teológusokkal, hívekkel, csoportokkal) polemizál, amelyekben az a veszély jelentkezett, hogy elmossák a felszentelt papság és a világiak közötti határt. Ez a magyarázata a dokumentum hangvételének.

A világi apostolkodás formái

A magyar egyházi megújulásnak mindenképpen egyik központi kérdése a világiak apostoli felelősségének életre keltése. A világi apostolkodás egyik formája az *egyéni apostolkodás*: ez „kötelessége minden rendű és rangú kereszténynek, akkor is, ha társulatokban (vagy csoportokban) való apostoli munkára nincs alkalmuk vagy lehetőségük” (AA 16). Kötelessége a kereszténynek nemcsak a világi élet megszentelése, a tanúságtétel jelenlétével, ott, ahol él; hanem a konkrétabb apostolkodás — például „környezetének a hit igazságaira való tanítása” —, különösen olyan helyeken, „ahol korlátozzák az egyház, a papság szabadságát”. „Az egyéni apostolkodás különleges munkaterületei azok a vidékek is, amelyeken a katolikusok kisebbségben és szóróványban élnek... Jól teszik itt, ha időnként összegyűlnek megbeszélésekre kisebb csoportokban (...) úgy, hogy a kívülállók előtt is megmutatkozzék az egyházi közösség mint jel és mint a szeretet igazi tanúbizonysága” (AA 17).

A világi apostolkodás másik formája a *közösségi apostolkodás*: ez „jól megfelel a hívek emberi és keresztény igényeinek, egyúttal pedig az egyház Krisztusban való közösségének és egységének a jele Krisztus szava szerint: »Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük« (Mt, 18,20)” (AA 18). Az egyházi hatóságokkal való egység tiszteletben tartása mellett

A világiak és a hierarchia egysége

„a világi hívők joga, hogy társulatokat alapítsanak, vezessenek, illetve azokba belépjenek” (AA 19; 225 k.). „Az egyháznak nagy öröme, hogy állandóan növekszik azoknak a világiaknak a száma, akik sajátos szolgálataikat felajánlják az apostoli társulatoknak és műveknek” (AA 22), kisebb egyházi közösségeknek, egyesületeknek, mozgalmaknak (CL 61, 62).

Az egyház elsődleges tulajdonsága, isteni létének jele és megvalósítója az egység (Jn 17,21). A legszebb apostoli tevékenység is hatástalan, sőt káros, ha szakadást hoz létre: nemcsak elméletileg, hanem a gyakorlatban is — hiszen létevel tagadja az egyház lényegét. A világiak apostolkodásának „lényeges eleme, hogy összeköttetésben legyen azokkal, akiket a Szentlélek Isten egyházának vezetésére rendelt” (AA 23).

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a világiak bárminemű kezdeményezéséhez a hierarchia részéről való felkérés, kezdeményezés szükséges. A világi küldetése nem függ attól, hogy a pap vagy püspök felkéri-e őt valamilyen feladatra. A keresztény természeténél fogva apostol, felelős egyházáért: s ennek életében, cselekedeteiben meg kell nyilvánulnia. Azaz kötelessége felelősséggel cselekedni környezetében, egyházközségében akkor is, ha netán papja passzív volna. Joga, függetlenül az egyházi tekintély felkérésétől (bár mindig lelki egységben az egyházi előjárókkal), hogy társulatokat, csoportokat (például imacsoportot, karitász-csoportot stb.) alakítson, és kötelessége is ilyeneket alakítani olyan helyzetekben, ahol nincs, aki életre keltse a helyi egyházat (vö. AA 19; CL 29; 225.k.).

A hierarchia feladata

A papság, a hierarchia feladata a *világiak küldetésének elismerése*: „A püspökök, a plébánosok ne tévezzék szem elől, hogy az apostolkodás egyképpen joga és kötelessége minden hívőnek,... és hogy az egyház építésében a világi hívőknek is megvan a saját szerepük...” (AA 25). „El kell ismerniük az egyházban a világi hívők szabadságát a társuláshoz, ami valódi és saját jog, és nem az egyházi tekintély engedményéből származik” (CL 29; LG 37; 225.k.). „Legyenek folytonos párbeszédben a világiakkal... Becsüljék apostoli működésüket...” (AA 25).

Az egyházi vezetőknek fel kell ismerniük, hogy „az egyház közösségein belül a világiak munkája annyira szükséges, hogy nélküle a legtöbb esetben nem lehet eredményes a lelkipásztorok apostolkodása” (CL 27; AA 10).

„Az apostol-képzés a keresztény nevelők kötelessége” (AA 30). El kell kezdeni már a családban, majd a kisgyermek korban, s különösen hangsúlyt kell kapnia ifjú korban (AA 30).

Különösen jelentősek az apostoli munkára való felkészítésben a kisebb közösségek, egyesületek, *lelkiségi mozgalmak*, ezért munkájukat a lelkipásztornak támogatnia kell (AA 30; CL 61-62).

A pasztorális tanácsok

Már a zsinat megfogalmazta a felhívást, hogy „lehetőség szerint minden egyházmegyében szervezzék meg a tanácsokat,... ame-

lyekben fontos, hogy a papok és szerzetesek együttműködjenek a világiakkal" (AA 26). A világegyházban és hazánkban is sokfelé létrejöttek az egyházmegyei pasztorális tanácsok, az egyházközségi képviselőtestületek (amelyek lényegileg megfelelnek a zsinat által is javasolt lelkipásztori tanácsnak, vö. 536.k.).

A döntő kérdés vagy probléma a tanácsokkal kapcsolatban, hogy az újabb rendelkezések (nyilván egyes túlzások ellenhatásaként) e tanácsok *tanácsadó* szerepét hangsúlyozzák (536.2 k.).

Ezt lehet jól és rosszul értelmezni, illetve alkalmazni a gyakorlatban. De egy bizonyos: ha egy tanácskozó szerv tanácsait rendszeresen nem veszik komolyan (ha komoly világi szakembereknek szakkérdésekben való javaslatait, a szakkérdésekhez minden bizonnyal sokkal kevésbé értő egyházi előjáró rendszeresen félresöpri és felülbírálja), akkor e tanácsadók kiábrándító tapasztalatot szereznek az autokratikus egyházi vezetésről.

Maga a zsinat s az egyházi előírások is — noha hangsúlyozzák e grémiumok csupán tanácsadó szerepét — a tanácsokkal nyilvánvalóan a világiaknak a közös felelősségben való részvételét, szakértelmük felhasználását, a *communio* elősegítését, a *kollegialitást* és a *kollektív döntést* akarják előmozdítani. A 127. kánon éppen ide vonatkozik: noha az előjáró nem köteles arra, hogy állásfoglalásukat elfogadja,... mégse térjen el — főként egyhangúság esetén — állásfoglalásuktól, hacsak megítélése szerint erősebb érv nem indokolja" (127/2 k.)

Természetesen egy olyan korszak után, amelyben évszázadokon át mindig a klérusé volt a döntő szó, időnek kell eltelnie, míg az egyházi vezetés sajátjává tudja tenni a zsinati testvéri-kollegiális szemléletet. Kérdés az is, hogy az egyetemes és a helyi jogszabályok milyen esetekben fognak úgy rendelkezni, hogy egy hierarchikus döntés előtt világi szakértő csoport meghallgatása szükséges.

A zsinati dokumentumok és a szociológia szabályai alapján egyaránt kétségtelen, s ezt tanúsítják a hazai és a világegyház példái is, hogy élő egyházi közösség ott jön létre, az egyház ott újul meg, ahol a világiak — férfiak és nők — megkapják azt a helyet, amelyet Jézus Krisztus és nyomában a II. Vatikáni zsinat nekik szánt: vagyis „azt a jogos szabadságot, amely a földi társadalomban mindenkinek kijár, ismerjék el és tiszteljék a lelkek pásztorai!" (LG 37).

Ha valahol ez mégsem valósulna meg, a világiak ott is közreműködhetnek az egyház megújításában: életüket teljesebben adhatják oda Istennek (s ennél nincs mélyrehatóbb és egyházat mozgatóbb megújulás!); még nagyobb szeretetet tanúsíthatnak egyházi előjáróik iránt, és gyakorolhatják megkereszteltségükből fakadó apostoli küldetésüket: konkrét lépéseket is tehetnek környezetük megújításáért, amennyiben e célból közösségeket, társulatokat hozhatnak létre vagy csatlakozhatnak létező (az egyházban elismert) megújulási mozgalmakhoz, csoportokhoz.

Laikusok az egyházban

Teológiai elemzés

Született 1957-ben Kalo-
csán. 1991-ben teológiai
doktorátust szerzett a bé-
csi egyetemen. Ugyanott
habilitált 1996-ban. Szege-
den vallástudományokat
tanít.

¹Vö.: Karrer:
NHThG *Laie/Klerus*

A II. Vatikáni zsinat igen nagy szemléleti fordulatot hozott, amit az elmúlt évtizedekben további egyházi dokumentumok mélyítettek el és árnyaltak. Az egyház önértelmezésével kapcsolatban a „fordulat” szó első hallásra megbotránkoztathat. Ha azonban a hagyomány és a megújulás dinamikájának szemszögéből figyeljük, akkor az egyház misztériumában rejtőző Istent fedezhetjük fel. A II. Vatikáni zsinat fordulatát a történeti és teológiai előzmények¹ ismeretében értékelhetjük tárgyszerűen.

Az Újszövetség egyházai eredetileg a biblikus értelemben vett „világgal” álltak szemben. Az egyházüldözések elmúltával az egyház politikai-jogi értelemben beilleszkedett a világba. Ahhoz, hogy „másságát” fenntartsa, teológiai-spirituális értelemben foglalt el kritikus álláspontot a világgal szemben. A papság politikai jogállása és képzettsége révén a rendi társadalom elitje lett.

Az újkorban az egyház társadalmi súlyának modern kori veszteségeire válaszul a 19. században kialakult „blokk-” illetve „milió-katolicizmus” (F-X. Kaufmann ill. K. Gabriel) az egyház klérusát és laikátusát szociológiailag az ellenállás egységébe vonta, teológiailag pedig átörököltette a rendi különbségeket. Az ún. demokratikus viszonyok között lassan korszerűtlenné vált az egységes ellenállás politikai és teológiai modellje. Meglazult az ellentéteket egybefogó abroncs, megnövekedett az intézményes és szellemi hagyományokkal szembeni autonómia, megszorodtak a civil társadalmi kezdeményezések, és visszaszorult a klérus korábban meghatározó közéleti és kulturális szerepe. Ebből az alapvetően védekező alapállásból a II. Vatikáni zsinat a keresztények (klérus és laikusok, katolikusok és protestánsok) alapvető egységének hangsúlyozásával lépett a modern társadalom elé.

Új egyházkép

A II. Vatikáni zsinat a *communio*-egyháztant érvényesítette. Az egyház közösségi felfogását éppen a laikusokról szóló szinódus utáni határozat, a *Christifideles laici* fejlesztette tovább és aktualizálta a laikusok hivatására és küldetésére vonatkozóan. „A világi Krisztus-hívők identitása és eredeti méltósága csak a közösség- és misztériumegyház misztériumán belül tárul föl; hivatásuk és küldetésük az egyházban és a világban csak e méltóságon belül határozható meg” (8. pont). A közösségi egyházfelfogás elsősorban nem gyakorlati jelentőségű, hanem dogmatikai. A zsinat a laikusokat nem a klerikusokkal szemben határozza meg. Az egész egyház „papi nép”, amelyben a papság és a laikátus egyaránt a Krisztustól kapott hivatásban és küldetésben, a vele való egység-

²LG 10, 11 és 31.

ben találja meg önazonosságának lényegét.² E biblikus és patrisztikus megalapozással alátámasztott új egyházszemléletnek a zsinatot követően a mai napig számos teológiai következménye van. A zsinati szemlélet belső logikáját követve felértékelődött a keresztségi szentsége, a bibliai kinyilatkoztatás dogmatikai jelentősége, a kollegialitás értéke stb. Az új teológiai szemlélet pedig általánosan érezhető jogi-gyakorlati intézkedésekben nyilvánult meg: népnyelvű és oltárközpontú liturgia, laikus szervezetek és jogok deklarálása, laikusok lelkipásztori közreműködésének új útjai.

Egyház és világ

A zsinat személetének az egyházképnél is jelentősebb, ám azzal szorosan összefüggő változása az egyház és a világ viszonyának újraértékelése. A zsinat előtt a világ (értsd a kultúra és a társadalom) a „szent” szféráján kívül esett. A zsinat ezzel szemben az „idők jelei” teológiai-technikai szakkifejezés segítségével a világot olyan térnek mondja, ahol Isten közli magát az emberiséggel és az egyházzal. A laikusokra vonatkoztatva ez azzal a következménnyel jár, hogy a civil élet, a világban végzett tevékenység maga lett számukra a megszentelődés helye. Az életszentség útja nem a kléruson, hanem a világon át vezet.

Laikusok a zsinat tanításában

A II. Vatikáni zsinat a laikusok apostolkodásáról külön dekrétumot adott ki (*Apostolicam actuositatem*, 1965. november 18.), amely erre a területre vonatkozóan részletezi a *Lumen gentium* dogmatikai konstitúcióban foglaltakat. A zsinat ebben a dokumentumban (ahol a többihez hasonlóan a „laikus” helyett a „világi hívek” kifejezést használja) mutatta be a laikusok apostolkodásának lényegét és sajátosságait. Alapelveket és utasításokat fogalmazott meg, amelyeknek meg kell határozniuk az új egyházi törvénykezést is. „Az egyházban a szolgálatok különbözők, de a küldetés egy” — szögezi le a dokumentum, s adja meg ezzel a laikusok lelkipásztori munkájának teológiai alapját, amely a klerikusokéval azonos (AA 2 és 25). Apostoli létjogosultságukat a Krisztussal való egység adja meg. Aki őket közvetlenül küldi. A keresztség az Ő testébe oltja őket, a bérmlásban a Szentlélek megerősíti őket, és az Eucharishtiában maga az Úr közli velük a szeretetet, amely minden apostolság alapja. A dokumentum itt Péter első levélére hivatkozva egyenesen „szentelődésről” beszél (1Pét 2,4-10). Ezt az alapállást újra megerősíti a laikus lelkiségről szóló szakaszban, ahol így ír: „a világiak apostolkodásának termékenysége attól függ, hogy mennyire eleven a kapcsolatuk Krisztussal” (AA 4). Minthogy itt a szöveg a János evangéliumból éppen a Krisztus és a tanítványok egymásban-levésének versét idézi, kétség sem férhet hozzá, hogy nem lehet a laikusok speciális helyzetéről szó (15,5). Bár a laikusok a világban dolgoznak, a Krisztusban való egységből fakadó küldetésük egyszerre és egyaránt vonatkozik a világra és az egyházra is. Küldetésüket egyszerre teljesítik az egyházban és a világban, a lelki és a mulandó dolgok rendjében (AA 5).

Laikusok az egyházjogban

A laikusoknak tehát nem egyháztani lényege, hanem apostolkodási terepe tér el a papságétól. Elsősorban a mulandó dolgok között kell apostolkodniuk, azt kell megújítaniuk (AA 7 és 13). Ez a feladatbeli különbség nem játszható ki azonban a klerikusokkal való lényegbeli egységgel szemben. Az egyházban a hierarchiának megint csak feladatbeli sajátossága és egyben kötelezettsége, hogy támogassák és irányítsák az egyház apostoli munkáját, benne a laikusok szervezeteit, ügyeljenek a tanítás tisztaságára és a fegyelmi rendre. Ebben a támogatásban és irányításban a világiaknak meg kell hagyni „az önkéntes cselekvés lehetőségét” (AA 24).

A zsinati szemléletre épülő egyházjog (CIC 1983) számos helyen rendelkezik a világi krisztushívők jogairól és kötelességeiről. Az egész egyházi törvénykezésnek újdonsága, hogy a laikusok is egyértelműbben a jog alanyaivá válhattak, az egyházi törvénykezés — többek között az emberi jogokról szóló nyilatkozat technikáját is alkalmazva — külön szerkezeti egységet létesített számukra. A klerikus/laikus = krisztushívő képletre vonatkozóan alapállását a 208 kánon fogalmazza meg: *„Krisztusban való újjászületésük folytán az összes krisztushívők között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik, így mindnyájan együttműködnek Krisztus testének építésére, ki-ki a maga állapotának és feladatának megfelelően.”* A laikusok jogállásából fakadó jogok és kötelességek katalógusa a 225-231. kánonok szerint kiterjed az egyház üdvöztető művében való részvételre, az időbeli dolgok alakítására, a házasságra és a családra, a földi dolgok autonómiájának rendezésére. Továbbá egyházi hivatalok és feladatok betöltésére és elvégzésére, a katolikus tanítás ismeretére, beleértve a teológia tanulmányok végzését és a teológia oktatását. A laikusok lehetnek akolitusok, lektorok, és végezhetnek más liturgikus szolgálatokat is. Amivel megbízzák őket, arra képesítést is kell szerezniük, és a szolgálat révén igazságos gondoskodás illeti meg őket.³ Az egyház életében ez a teológiai és egyházjogi folyamat jelentős változásokat hozott, amelyekről sokan más-más előjellel teljesen új alapokra helyezett egyházképben gondolkodnak.

Laikusok a gyakorlatban

A zsinat határozatai új helyzetet teremtettek az egyházban. A laikusok az egyházi élet számos területén új dogmatikai és egyházjogi alapokkal, a civil életben már megszokott öntudattal „egyház-polgárokká” váltak. Miközben az egyház hagyományos lelkipásztori rétege, a papság létszámhiánnyal küzdött, az új státusban sokhelyütt a bőség zavarával kellett megbírkóznia. Az új viszony a nyugati társadalmakban a fő- és mellékállású fizetett laikusok számának és lelkipásztori súlyának robbanásszerű növekedését jelentette, a kevésbé jómódú Délen pedig az (új) misszió megvalósulásának lehetőségét a katekéták és a bázisközösségi vezetők létszámrobbanásával. A kelet-európai társadalmakban az elnyomott és ellenőrzött egyház mellett a kisközösségek, lelkiségi mozgalmak, plébániai kezdeményezések mintegy „második nyil-

³Schwendenwein, Hugo: *Das neue Kirchenrecht*, Graz, ²1984, 135-136.

vánosságot” teremtettek, ahol sok szempontból a laikusok lettek az egyház jövőjének biztosítékai, mert a civil élet túlélési technikáit szerencsésen kamatoztatták az egyházon belül is. Nem arról van szó, hogy több laikus lett az egyházban, és nem is arról, hogy több aktív laikus lett, hanem hogy a laikusok dogmatikai és egyházi helyének felértékelésével a laikusok a lelkipásztorság lényegi és nélkülözhetetlen elemévé váltak a gyakorlatban is. A nyugati lelkipásztori szolgálat rendszerét és ténykedését 80%-ban fő- illetve mellékállásban foglalkoztatott laikusokra építették fel, a papságban gazdagabb Délen a helyzet inkább csak az anyagiak tekintetében különbözik. Keleten, így Magyarországon is, a laikusok kisebb mértékben a plébániai, inkább az ún. kategoriális lelkipásztorkodásból vehetik ki részüket. Ez a zsinat utáni egyházi helyzet újdonsága, és egyben ebből fakadnak nehézségei is. Ezek megértéséhez a laikusokról szóló írásban mégis foglalkozni kell a paphiány problémájával.

Paphiány

Lengyelországot és Írországot kivéve Európa minden országában csökken a papság létszáma. Magyarországon 1980 és 1989 között 20%-kal kevesebb a pap.⁴ Az ilyen statisztikai kijelentéseket talán nem szükséges, sőt kifejezetten káros hadüzenetnek

	1976	1992	Csökkenés
Hollandia	6083	4878	19,81
Magyarország	2790	2214	20,65
Lengyelország	18529	24452	-31,97
Európa	241379	222476	7,83

vagy romboló egyházkritikának tekinteni. Az első-sorban Lengyelországra, Szlovákiára vagy Erdélyre való statisztikai hivatkozások a lényegi nehézséget inkább eltakarják, mintsem felfedik. A paphiány az egyház számára elsősorban nem statisztikai, hanem önazonosságát érintő teológiai probléma. Ha nin-

csen elég pap, akkor az egyháznak újra kell gondolnia, hogy a papság funkciójához kötött lelkipásztorkodás, a világ megszentelése hogyan valósulhat meg. A paphiány ténye azt a kérdést is felveti, hogy az a hívás, amit Isten az egyház népén keresztül küld, miért nem jut el a címzettekhez. Általában a nem eléggé elkötelezett katolikus családok kevés gyermekére és a kötelező cölibátusra szoktak hivatkozni. Szociológiailag mindkét hivatkozás megállja a helyét. Teológiailag azonban a kérdést csak ezek után tehetjük fel igazán. Számos nagy tekintélyű teológus veti fel, hogy az Istentől jövő papi hivatást, amelyet a helyi közösség megvizsgál, az egyháznak mindenképpen támogatnia kell. Akkor is, ha a mai egyházi kereteken ennek érdekében tárgítani szükséges. Miközben a paphiány sokhelyütt kritikus méreteket ölt, és a „hívások” világegyházi újraelosztása szembenáll az evangelizáció inkulturációs alapelveivel, öröndetes, hogy egyre több laikus kap Istentől olyan hivatást, amely lényegét tekintve papi jellegű. Óvakodni kell tehát attól, nehogy a hiányzó hivatásokra várva elutasítsuk a meglévő hivatásokat!

Lelkipásztori vészhelyzetek

Már a zsinat laikus dekrétuma is megemlíti két körülményt, amelyben a laikusok (átmenetileg) pótolhatják a hiányzó papot (AA 17). Az egyik a régióink korábbi történetéből is jól ismert ül-

⁴Kerkhofs, Jan —
Zulehner, Paul M.:
Europa ohne Priester,
Düsseldorf, 1995.

A magyar helyzetre
nézve 1980 és 1989-es
adatok Tomka Miklós:
Magyar katolicizmus,
Budapest, 1991.

döztetés, a másik az elszórtan és kisebbségben élő katolikusok helyzete. Ezeket lelkipásztori vészhelyzetnek is nevezhetjük, amelyet már a korábbi jog is ismert (például halálos beteg kisgyermeket még a nem hívő ápolónő is megkeresztelhetett).

Robbanásszerűen szaporodnak azok az egyházközségek, melyek hosszú időre elvesztik papjukat, s jogi kifejezéssel élve „oldallagos” ellátásba kerülnek. Egy-egy plébánosra néhol több egyházközség jut, mint ahány napja van a hétnek. Az elmúlt húsz év alatt Magyarországon megnégyszereződött a plébános nélküli egyházközségek száma.⁵ Ez a plébánoshiány a vezetés karizmájának hagyományos gyakorlási keretét érinti. A plébános a túlterheltség, a helyi laikus pedig a hivatal hiányában nem élhet ezzel a karizmával.

A plébánoshiány együttjár az Eucharisztia-hiánnyal. Ha komolyan vesszük azt az egyházi szabályt, hogy egy pap egyazon napon háromnál több szentmisét nem mutathat be, akkor egyre több egyházközség marad heti szentmise nélkül. A szentmise ritkításának gyakorlata az Eucharisztia szentségének degradálásával jár együtt, mert a szentségi problémát szervezési problémává alacsonyítja. Az Eucharisztia az egyház életének csúcsa és forrása. Az egyháznak mindenképpen biztosítania kell az Eucharisztia ünneplésének lehetőségét — hangsúlyozza számos püspök és teológus. Ez annak a kérdésnek teológiai vizsgálatával is együtt jár, hogy milyen feltételek mellett engedi meg az egyház rendes és rendkívüli esetekben az eucharisztikus lakomán való elnökséget.

A fenti és az itt nem említett vészhelyzetek általánosodnak és az egyház alapvető dogmatikai tanításait is érintő kérdéseket vetnek fel. Azok a teológiai válaszok, amelyeket erre a kérdésre az egyház adni tud, egyelőre nem képesek kielégítően megválaszolni az élet felvetette kérdéseket. A laikusokról való teológiai gondolkodás valódi dimenziói ebbe a szentségtani és egyháztani keretbe tartoznak, és a papság teológiájától el nem választhatóak.

A hagyományos pasztoráció krízisét, amelyet a paphiány jelenít meg, de nem ez a lényege és legfőbb eleme, bizonyos reformpótlékokkal igyekeznek enyhíteni. Ezek struktúrájukat tekintve nem felelnek meg a zsinat egyháztanának, és nem is eléggé átfogóak ahhoz, hogy a mélyülő válságot kezelni tudnák.

Imádkozzunk „papi hivatásokért” — hangzik a felszólítás a legkülönbözőbb liturgikus alkalmakkor. Anélkül, hogy az imádság és a közbenjárás erejét és fontosságát meg akarnánk kérdőjelezni, bizonyos kritikával kell illetni e felszólítások és remények mögött meghúzódó teológiát. A könyörgés kizárólagossága azt sugallhatja, hogy a paphiány elsődleges oka az, hogy az „Örök Főpap” nem támaszt elég hivatást. Arra áhítozik az imádkozó, hogy Isten szaporítsa meg a papi hivatásokat, ő legyen a cselekvő fél. Mint-hogy évtizedek óta folyamatosan csökkennek a hivatások, ez a könyörgés lényegében a „csodavarással” tekinthető egyenér-

⁵Máté-Tóth András:
Plébánoshiány,
Egyházfórum 7 (1992),
3, 33-48A

tékűnek. Az Istenbe elmélyült imádság nélkül nincsen egyház, de az imádság nem pótolhatja sem a teológiát, sem az egyházi élet megújításának gyakorlati igyekezetét.

Redisztribúció

A meglévő papi hivatások központi újraelosztását javasolja és gyakorolja számos részegyház. Ausztriában például van olyan esperesi kerület, ahol több a lengyel pap, mint az osztrák. A Szeged-Csanádi egyházmegye néhány éve megpróbálkozott két indiai pap meghívásával. A Nevelési Kongregáció egy 1991-ben kiadott dokumentumában azt ajánlja, hogy az ún. „fidei donum” papoknak — akik mintegy egyházmegyei missziós kiképzést kapnak és a paphiányos területekre küldik őket — nagyobb szerepet kell kapniuk. Erőteljesen vitatható azonban, hogy bár az „ordo” a felszentelt személyhez kapcsolódik, és benne alakít ki „eltörölhetetlen jegyet”, ugyanakkor függetleníthető lenne attól a helyi közösségtől, ahol a papot felszentelték. Ez a „függetlenség” ugyanis teológiai-logikai feltétele annak, hogy bármely pap (szükség esetén!) bárhol „bevezethető” legyen.

Reklerikalizálás

Sokhelyütt újítoóknak számítanak azok, akik a megüresedett papi helyekre laikusokat szeretnének állítani, beállítani. A jelenlegi laikus-kompetenciákat ki kell egészíteni, közelíteni kell a papi kompetenciákhoz: kivéve az eucharisztikus elnökséget (misézést) és a kiengesztelő szentségének kiszolgáltatását (gyóntatás). E megoldás a szentségi és jogi illetékességek átszervezésére alapoz, de úgy tűnik, sem a papság, sem a laikusság számára nem nyújt új teológiai identitást. Ha sikerülne is a laikusok ilyen „beállítása”, akkor ezzel a kapott feladatokkal egyenes arányban klerikalizálnának, a papközpontú egyházból specialista központú egyház alakulna.

Laikusok a lelkipásztori szolgálatban

A II. Vatikáni zsinat nyomán a lelkipásztori szolgálat három rétegű. Elsősorban a felszentelt szolgák, másodsorban a lelkipásztori szolgálatban álló laikusok, harmadsorban az eseti önkéntes segítők alkotják a zsinati egyház lelkipásztori szolgálatának három csoportját. A zsinat utáni teológiai fejlődés és a lelkipásztori gyakorlat megmutatta, hogy a két első csoport közötti teológiai viszony további pontosításokat igényel. A zsinat többek között Szent Cipriánra és az I. Vatikáni zsinatra hivatkozva a papságot a püspöki hivatás alapján definiálta: „a papok a püspök munkatársai. Egyetlen testületet alkotnak püspökükkel, bár más a rájuk bízott feladat” – írja a *Lumen gentium* 28. pontja.⁶ Az elmúlt évtizedek pasztorációs gyakorlatában nőtt a laikusok szerepe. Nem tartott lépést ezzel a folyamattal ennek teológiai és egyházjogi tisztázása. A püspöktől a papra szálló mandátum logikáját követve az egyik megoldás az, hogy a paptól a lelkipásztorkodás bizonyos területeire mandátumot kapnak a szolgálattevő laikusok. A másik teológiai megoldást az állandó diakonátusból eredeztetik: a lelkipásztori szolgálatban álló laikus szentségben részesül, de nem a papi ordóban. Az önkéntes segítők pasztorációjának teoló-

Teológiai alapok

⁶Ennek nyomán a *Papi szolgálatról és életről* szóló határozat teológiai alapvetése PO 2.

giája az egyház karizmatikus jellegéből fakad. Keresztségük és bérnáltságuk alapján a Szentlélek a közösség javára számos kegyelmi adománnyal ruházta fel őket.

⁷Római Dokumentumok
VI. Budapest, 1998.

A felszentelt lelkipásztorok és a lelkipásztori szolgálatban résztvevő laikusok közötti teológiai, jogi és gyakorlati viszony tisztázására született a *Rendelkezés néhány olyan kérdésben, amely a világi hívőknek a lelkipásztorok szolgálatában való együttműködéséből fakad.*⁷ A *Rendelkezés* egyrészt segítségére akar sietni azoknak az egyházi felelősöknek, akik nyomasztó súllyal élik át a lelkipásztori feladatok ellátásának nehézségeit. Másrészt helyre kívánja igazítani azokat a gyakorlatokat — a lelkipásztori szolgálatban részt vevő laikusok jogait illetően —, amelyek túlléptek a megengedett kereteken. Itt nincs hely és mód a *Rendelkezés* teológiájának és határozatainak beható elemzésére. Annyit mindenképpen megállapíthatunk, hogy hazánk egyházi viszonyait tekintve a *Rendelkezés* lendületet adhat, hogy a lelkipásztori ellátás nehézségeivel kapcsolatos sokirányú vizsgálódások elinduljanak. Kár lenne azonban, ha a *Rendelkezés* helyreigazító határozatai az egyébként itthon még gyermekcipőben járó laikus aktivitást lelohasztanák. A *Rendelkezés* egyik fontos állomása, de semmiképpen sem végállomása a laikusokat érintő mai egyházi gondolkodás és gyakorlat hivatalos rendezésének. Ebben az útkeresésben a magyar egyházi és társadalmi viszonyokat ismerő főpásztorok, papok és teológusok aktívan részt vállalhatnak, amelynek kiváló helyei voltak és lehetnek az egyházmegyei szinódusok,⁸ a papi koronák és teológiai továbbképzések.

⁸Vö.: Egyháztórum
1995. 4. és Vigília
1997. 7. szám.

A papság teológiájának reformja

A II. Vatikáni zsinat laikusokról szóló dokumentumának egy idézete jelzi, hogy a papság szolgálata, küldetése a zsinat óta a laikusok küldetésének hangsúlyozása révén kiegészítésre szorul. A zsinat nem szociológiai vagy gyakorlati értelemben állítja ezt, hanem teológiai értelemben. Az egyház küldetése a világ megszentelése, amit a papság elsősorban a szentségek szolgálata által végez, amit *kiegészít* a laikusok apostolkodása (AA 6). A „kiegészít” kifejezést érthetjük úgy, hogy a papság önmagában, a szentségek szolgálata révén nem képes a világot megszentelni, ennek a küldetésnek csak egy részét képes elvégezni, a másik részt a világiak adják. Ugyanezt felfoghatjuk úgy is: a teljes papi-szentségi megszentelés mellett a világiak szolgálata kiegészítés, fontos, de nem lényegi többlet. A két szemlélet közötti teológiai vita ma is folyik. Ahol a papok és a világiak képzésük során nem kapták meg a II. Vatikáni zsinat új teológiai és spirituális szemléletét, ott eleve nagy az esélye, hogy a laikusok teológiai súlyának növekedését klerikusi identitásvesztésként élik át.

Következetes communió-egyháztan

A laikusok és a papság lényegének és identitásának teológiai reformja szükséges és aktuális. Számos teológus szerint szakítani kell azzal a teológiai logikával, amely a klerikusok vonatkozásában az ordo, a laikusok vonatkozásában pedig a keresztség szent-

sége alapján egymástól és a tágabb összefüggésektől izoláltan taglalja a kérdéseket. A papság és a laikusság teológiai reformja csak egyszerre, az egyháztan teológiai reformjába ágyazottan célravezető. A teológiai szolás szerint az egyház a II. Vatikáni zsinaton nyolcadik szentséggé vált. A zsinati logika inkább azt kínálja: első szentséggé, amelybe ágyazottan a hét szentség dogmatikai lényege újraértelmezhető. Ezek szerint a laikusság és a papság egyaránt részesedik az egyház küldetéséből. A részesedés mértéke nem különböző, hanem gyakorlásának jellegzetességei mások. Az egyház szabadságot élvez a feladatok szétosztásában, amely dogmatikailag nem érinti a laikusok és a papság teológiai lényegét. Ezen az útvonalon az eretnokség gyanúja és vádja nélkül tárgyalhatók volnának a papságba kerülés és a szentelés szociológiai feltételei — a viri probatitól a nők papságáig.

Pasztorális szempontból tekintve a (magyar) katolikus egyházban ez a zsinati szellemű teológia olyan intézkedéseket követel, amely a (plébániai, szerzetes-, bázis-, egyesületi stb.) közösségek karizmagazdagságát és igényeit állítja középpontba, és ehhez teremti jogi kereteket. Ezért szükséges a II. Vatikáni zsinat inspirációinak alapján átgondolni a teológiai oktatás (benne a papképzés) egyháztanát, kegyelemtanát, szentségtanát és pasztorálisát. Ezzel a látásmóddal kell átítatni a papság és a lelkipásztori kiegészítő laikusság továbbképzéseinek szemléletét. Revideálni kell és meg kell valósítani az egyházmegyei színódusok egyházközségekre, kisközösségekre és laikusokra vonatkozó rendelkezéseit. A koordinálására fel kell állítani és működtetni kell a laikusok országos és egyházmegyei intézményeit. Végül de nem utolsónak sorban ennek a szemléletnek elmélyítésére kell összehasonlítani akkor, amikor klerikusok és laikusok egy lélekkel abba merülnek, és ahhoz fohászkodnak, „aki a növekedést adja” (1Kor 3,6).

Gazdasági ismeretek az egyházban

BECKER PÁL

Született 1959-ben. Közgazdasági diplomáját 1982-ben szerezte meg Budapesten, majd 1990-ig a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen tanított. Országgyűlési képviselő lett, majd 1993-94 között a Pénzügyminisztérium államtitkára. Jelenleg egy vegyes vállalat gazdasági-vezérigazgató helyettese. 1989-1995 között a Katolikus Ifjúsági Mozgalom elnöke.

A katolikus egyház az isteni tanítás hirdetőjeként szerves része annak a világnak, amelyben élünk. Alapvető küldetése, hogy Isten szeretetét és tanítását megismertesse az emberekkel. Ezt csak velük együtt élve, a mindennapi feltételekhez alkalmazkodva tudja megtenni. Nem vonhatja ki magát a világból, hiszen attól elidegenedve feladatát sem tudná teljesíteni.

Korunkban a gazdaság egyre jobban befolyásolja életünket. A műszaki, gazdasági és társadalmi fejlődés eredményeként folyamatosan növekszik az egymásra utaltság, és egyre kényszerítőbb követelmény a bonyolult összefüggések megértése, az ahhoz történő alkalmazkodás. Különösen igaz ez a 20. század végén, amikor a gazdasági-politikai viszonyok globálisak, Európán belül pedig hangsúlyozott szerep jut az integrációnak.

Az egyház több síkon is résztvevője és szereplője ezeknek a folyamatoknak, ezért az elvárható különleges és általános ismeretek köre is viszonylag jól meghatározható.

Az egyház és annak legfelső vezetői a mai politikai élet igen fontos szereplői— annak ellenére, hogy közvetlenül nem vesznek részt benne. Az oktatásban, az egészség- és szociális ügyben betöltött szerepük miatt a különböző kormányok alatt eltérő hangsúllyal, de soha el nem hanyagolható mértékű szerepet játszanak. Minden évben visszatérő kérdés a költségvetési törvény meghozatalakor az egyház, illetve az általa ellátott feladatok támogatásának ügye. Ez akkor is így lesz, ha hosszú tárgyalások eredményeként sikerül olyan automatizmusokat beépíteni a rendszerbe, amelyek csökkentik az eseti megoldást igénylő témák körét. Mindekenelőtt azonban ki kell építeni ezeket az automatizmusokat, amelyek tárgyalása során csak nagyon komoly felkészüléssel és szakértelemmel lehet sikert elérni.

A jövedelemadó egy százaléka

Jó példa erre a személyi jövedelemadó egy százalékának felajánlási lehetősége. A bevezetés évében a rossz előkészítés vagy a politikai akarat eredményeként az egyházak mindenféle egyéb szervezettel voltak kénytelenek „megküzdeni” az adófizetők pénzéért. Egymással össze nem hasonlítható célok keveredtek össze: beteg gyerekek megsegítése, a Nemzeti Színház felépítése stb. Ezek mindegyike nemes cél, az egymással történő versenyeztetés viszont nemtelen dolog. Olyan helyzetbe hozza az egyént, amelyben jó döntés nem születethet.

A második évben a tárgyalások eredményeként sikerült kicsit előrelépni, és az egyéb célokat leválasztani az egyházak támogatásáról. Ekkor már látszólag tiszta döntési helyzet alakult ki, mert az egy százalék felajánlásakor csak az egyes egyházakat kellett összevetni, és ez alapján dönteni. Kérdés azonban, hogy ez-e a jó megoldás? Mindenki csak a saját adójának egy százalékáról dönthessen, vagy más országok gyakorlatát követve az erről nyilatkozók az összes személyi jövedelemadó egy százalékának sorsáról dönthetnek?

Nyilvánvaló, hogy a történelmi egyházak számára ez utóbbi megoldás sokkal kedvezőbb, hiszen tagjaik között nagyon sok alacsony jövedelmű, vagy egyáltalán nem adózó (például nyugdíjas) található. Érvekkel, kellő felkészültséggel kell és lehet álláspontunkat megvédeni.

Nem nélkülözhető a tárgyalások során az államigazgatási eljárások rendjének ismerete sem, azok figyelemmel kísérése, és ha szükséges, javaslattétel a módosításukra. Előbbi példánknál maradvára érdemes tüzetesen megvizsgálni az egy százalék felajánlásának folyamatát, annak szabályozását. Nem túlzás kijelenteni, hogy csak a legelszántabbak jutottak el addig, hogy végigcsinálják a procedúrát, és rendelkeztek adójuk meghatározott hányadáról.

**Az adórendszer
egyházi
diszkriminációja**

Az APEH által kiadott egységcsomag kísérőlevele inkább lebeszél mindenkit az egésztől, mintsem buzdítana arra. A különböző adószámok beszerzése rendkívül nehézkes, ami gyakran kedvét szegi a próbálkozóknak. Az egységcsomag minden szükséges kelléket tartalmaz, ami az adóbevallással kapcsolatos. Egyedül a felajánlások csatolásához szükséges boríték hiányzik belőle.

Ezek a példák látszólag apróságok, de az esetleg emiatt elvesztett százazreknél vagy millióknál is sokkal több múlhat rajtuk. A bevallások értékelése alapján ugyanis könnyen meg lehet alapozni egy csökkentett mértékű költségvetési támogatást azzal, hogy az állampolgárok mily csekély hányada ajánlotta fel adóját az egyházaknak. Ez az igazi veszély, és ezért kell nagyon felkészülten részt venni a tárgyalásokon. Hasonlóan speciális ismeretekre van szükség az adótörvények általános jellemzőinek kialakításához. Kiket és milyen módon támogasson a személyi jövedelemadó törvény, hogyan lehet például a több gyermeket nevelők terheit az adórendszer által csökkenti. Milyen lehetőségek vannak a költségvetésen belül egyéb támogatásokra, és milyen következménnyel jár az egyes jogcímek évenkénti változtatása, amely az átláthatóságot jelentősen csökkenti.

Szociálpolitika

Szinte teljesen különálló területet jelent a szociálpolitika. Ennek belső összefüggései, a szoros és néha nehezen áttekinthető költségvetési kapcsolatai azért érdemelnek külön figyelmet, mert ez az a terület, ahol az egyház az oktatáson kívül a legaktívabban kapcsolódik be a mindennapi életbe.

A felsorolt ismeretek csak hosszú gyakorlat alapján szerezhetők meg. Természetesen nincs szükség arra, hogy mindenki rendelkezze ezekkel, de feltétlenül szükséges, hogy a Magyar Püspöki Kar környezetében kialakuljon és dolgozzon egy ilyen szakértői csapat.

Plébániák, oktatási és szociális intézmények stb. mindennapos működtetéséhez egészen másféle ismeretekre van szükség. Ekkor ugyanis már nem a törvények, szabályok, szabályozók kialakítása a feladat, hanem azok helyes alkalmazása. Hosszan lehetne sorolni azokat a feltételeket, amelyekhez a napi élet során alkalmazkodni kell.

A katolikus egyház esetében különösen elvárható, hogy intézményeinek működtetésekor a jogszabályokban rögzített kötelezettségeket maximális mértékben teljesítse. Ez azonban természetesen nem könnyű feladat, hiszen az egyes jogszabályok értelmezésekor évtizedes gyakorlattal rendelkező szakértők is eltérő álláspontot alakítanak ki. Erre legjobb példa a személyi jövedelem adójáról szóló törvény, amellyel kapcsolatban a másodfokon eljáró bíróság igen gyakran felülbírálta az első fokon hozott döntést. Ez a Legfelsőbb Bíróság Elnöke szerint is a jogszabályok előkészítetlenségére és azok alacsony szakmai színvonalára utal.

Társadalombiztosítási törvény

Hasonló gondokat okoznak a társadalombiztosítással kapcsolatos jogszabályok is. Ezek folyamatos változásának nyomon követése az Egészségügyi Pénztár és a Nyugdíjbiztosító Pénztár munkatársai számára is szinte megoldhatatlan feladatot jelent. Az ezen a téren kialakult zűrzavaros állapot óriási erőfeszítést követel mindazoktól, akik a napi gyakorlat során kényszerülnek a jogszabályok alkalmazására.

Jogszabálykövető programok

Segítséget jelent azonban az a tény, hogy ezek a szabályok viszonylag jól algoritmizálhatóak. Meglehetősen nagy azoknak a programoknak a száma, amelyek alkalmasak arra, hogy az alapvető, rutin jellegű feladatokat végrehajtsák, és az adó- és társadalombiztosítási kötelezettséget megállapítsák. Megvásárlásukkor két szempontot mindenképpen érdemes szem előtt tartani: csak olyan programot szabad megvenni, amely már sok és különféle területen működő felhasználónál működik, és amelynél a szállító garantálja a(z ingyenes) jogszabálykövetést.

Ilyen program birtokában sem lehet azonban elhanyagolni a folyamatos továbbképzést. Ezt több szinten és többféleképpen lehet megszervezni, mindig az adottságoknak megfelelően. Az egyik rendező elv lehet a regionális szemlélet; ennek alapján a képzés például egyházmegyénként zajlik. Előnye, hogy viszonylag kevés szervezőmunkát igényel, és a jól bevált csatornák, kapcsolatok alapján lebonyolítható.

Szakmai szempontból talán mégis hasznosabb, ha a hasonló profilú intézmények rendezik ezeket az eseményeket. A földrajzi távolság, a (kezdetben) nem olyan szoros kapcsolatok ellenére az

**Az általános forgalmi
adó**

azonos jellegű problémák megoldására tett közös erőfeszítések várhatóan nagyobb haszonnal járnak.

Az általános forgalmi adó szempontjából a katolikus egyház által működtetett intézmények jellegüknél fogva általában alanyi adómentességet élveznek és/vagy tárgyi adómentes tevékenységet folytatnak. Ez sok szempontból igen kedvező, de olykor hátránnyal is jár. Ez ugyanis egyben azt is jelenti, hogy az ÁFA visszaigénylésére sincs mód, ami néha igen jelentős források elvesztését jelenti.

Az ÁFA-törvény pontos ismerete, a számviteli előírások precíz megtartása esetén is van azonban lehetőség arra, hogy bizonyos esetekben visszaigényeljük az ÁFA-t. Ezt azonban mindig csak a konkrét eset ismeretében lehet eldönteni. A viszonylag csekély előfordulási szám miatt elegendő, ha csak néhány tanácsadó jár-tas ezekben az ügyekben, akik minden esetben alapos mérlegelés után adnak tanácsot.

Egyházi alapítványok

Korunk egyik jellemző vonása, hogy a katolikus egyház von-záskörzetében egyre több alapítvány jelenik meg. Ennek legfőbb kiváltó oka az a kényszer, amely jogi személyiséghez kötötte az egyes támogatások igénybevételi lehetőségét. Mivel ezen a téren rövid távon változás nem várható, ezért szükséges az alapítvá-nyokkal kapcsolatos ismeretek elsajátítása is.

A létrehozás, a megalapítás viszonylag egyszerű folyamat, amelyben a már létező tájékoztató füzetek is segítséget nyújtanak. Mivel ezek az alapítványok általában nem bonyolítanak le nagy pénzügyi forgalmat, ezért azok könyvelése sem jelent megoldha-tatlan feladatot. A szükséges szakmai háttér biztosítása és a költ-ségek optimális szinten tartása érdekében itt is célszerű ezen fel-adatok ellátását területi vagy szakmai alapon koncentrálni.

A pszichiátriai szakértelem az egyházban

KÉZDI BALÁZS

Született 1938-ban Nagykanizsán. Egyetemi tanár, az orvostudomány kandidátusa, pszichiáter és pszichoterapeuta szakorvos, pszichológiából habilitált doktor. Jelenleg a JPTE BTK Személyiség-, Fejlődés- és Klinikai Pszichológa Tanszék vezetője, emellett a Pécsen működő SOS Élet Telefonszolgálat szakmai vezetője.

A mindennapi vélekedés kétségtelenül számon tart olyan témaköröket, amelyek valamiképpen a pszichiátria vagy a pszichológia *korlátozott szakmai illetékességét* is magukban foglalják egyházi ügyekben. Pontosabban: a pszichiátria tudományos ismeretanyagában fellelhetők olyan egységek és ezekre vonatkozó *tapasztalatok*, amelyek *mutatis mutandis* az egyház működési rendjére vonatkoztatva is relevánsnak tűnnek a laikus szakember szemében.

Ilyen kérdéskör lehet például a *papi alkalmasságra* vonatkoztatható személyiséglélektani szakismeretek megjelenítése és ennek módja. Példaként említem, hogy a pszichiátriai és a pszichológiai ismeretek érvényesítése a *hívatás-személyiségek* kiválasztásában, képzésében és szupervíziójában az elmúlt évtizedek során a pszichoterápia világában döntő mozzanattá vált. Azt követően történt ez, hogy a pszichoterápia intézményessé és szükségképpen normatív szabályrendszeren alapuló szakmai tevékenységgé vált. A papi hivatás és a pszichoterapeuta hivatása csak egészen felszínes analógiák mentén vethetők össze. Ugyanakkor nem tekinthetünk el azoktól az egyházi és pszichiátriai tapasztalatoktól, hogy mindkét intézménytípusban előfordulnak *(túl)kompenzáló* (a személyes pszichopatológiát tudatosan/tudattalanul elleplező) és *kiégett* („burn out”) szerephordozók. Kétségtelen, ez olyan jelenség, amely a pszichoterápia jórészt szekularizált világában jelenik meg mint elsőrendűen *szakmai probléma*. Az egyház számára nyilvánvalóan nem a személyiségfejlődési, személyiséglélektani kategóriák alkotják a jelenség értelmezési kereteit. Ernek ellenére, megfelelő módon érvényesíteni (tudatosítani) lehetne a *pappá válással*, a *papként való létezéssel* kapcsolatba hozható személyiséglélektani tapasztalatokat az egyház mindennapi életében.

**Egyházi személyek
gyógyítása**

E sorok írójának pszichiáteri és pszichoterapeutai pályáján rendre nagy szakmai nehézséget okozott olyan *egyházi személyek gyógyítása*, akiket az alapbetegségükön kívül az a *bűntudat* is sújtott, hogy pszichopatológiailag értékelhető panaszaik és tünetaik nem klerikális, hanem laikus környezetben kerülnek értelmezésre. A segítségkérést motiváló szenvedélynyomás enyhülése rendre a tünetek és panaszok bagatellizálásában, a betegség testi (biológiai) megalapozottságában való hiedelem megerősödésében, a lélektani tényezők elhárításában nyilvánult meg. Ezek a páciensek a pszichiáterben és a pszichoterapeutában az „orvost” kívánták megel-

ni, a terápiás megbeszéléseket a „betegség” metaforája határozta meg a gyógyszerekbe vetett feltétlen bizalom mellett — mindez a kiégési szindróma szaktudáson alapuló kezelését hiúsította meg. Ezek az állapotok többnyire lélektani *krízisek* voltak, ugyanakkor nem lehetett a krízis intervenciójának szabályait alkalmazni (miközben a krízis nyilvánvalóan nem betegség). A viszonylag kis esetszám nem vezethet általános érvényű következtetésekhez, viszont éppen a lélektani értelemben vett krízisek tudományos irodalmából tudjuk, hogy az ilyen természetű válságok nagy számban megoldódnak valamilyen formában keletkezésük helyén és idején a környezet tudatos vagy nem-specifikus segítőkészségének felhasználásával. De azt is tudjuk, hogy ezek a „természetes” megoldások nem mindig hatékonyak, a „spontán kimenetek” hordozzák magukban az egyre súlyosabb krízisek ismétlődésének vagy a végső összeomlásnak lehetőségét.

Pszichológiai tudás az
egyházi gyakorlatban

Némileg az előzőekkel összefüggő további kérdés lehet az, hogy az egyház napi működésében, a hívőkkel való kapcsolat kialakításában és fenntartásában van-e szükség pszichológiai tudásra? Ha igen, milyen típusú tudásra és készségre van szükség? Miképpen érvényesíthető bármely típusú pszichológiai tudás egyházi környezetben? Vagyis a teológia és a szervezet, vagyis az egyház kezdhet-e valamit a „szolgáló leány” szerepet nem vállaló (azt elutasító), öntörvényű tudománnyal? E kérdésekre keresve a választ az egyház és a társadalom viszonya kerül a figyelem középpontjába, nevezetesen a társadalom mentálhigiénés állapota és az egyház lehetséges szerepvállalása ebben a vonatkozásban. Jól ismert tény: a magyar társadalom mentálhigiénés állapota katasztrofális. Az erre vonatkozó társadalom-statisztikai, demográfiai, morbiditási stb. adatok hozzáférhetők. Nem kívánok a problémakör morális összetevőivel sem foglalkozni. Csak a jelenlegi helyzet tarthatatlanságára szeretnék utalni, s arra, hogy a prognózis — ha nem történik társadalmi szintű változás — nihilista asszociációkkal terhes. Maga a *mentálhigiéné* mint elmélet, gyakorlat és mozgalom elszigetelt, korszerűtlen, szervezetlen, nem ellenőrzött és felszínes. A modern mentálhigiéné: *szemlélet*, amelyet dinamikusan alakuló multi- illetve interdiszciplináris elméletek hálózata alapoz meg, vagyis már régen *nem alkalmazott elmekórtan*. A mentálhigiénés tudás részeként ismerik fel lassan már száz éve, hogy a *vallásos hit*, valamely *egyházhoz való személyes kötődés* mint az *életvilág strukturáló tényezője* a lelki egészség kialakulásában és megóvásában — tény, méghozzá társadalmi tény. Az is a társadalmi tények körébe tartozik, hogy a *szekularizáció*, a *társadalmi anómia* és az *egyén elidegenedése* azonos időben kezdődött és zajlik a modern korban. A pszichiáter, pszichológus, azaz ma már inkább mentálhigiénikus e tények birtokában kérdően tekint az egyházra: mit tud, mit akar kezdeni ezekkel a tényekkel?

„Mentálhigiéné”

Egy tavalyi hazai kutatás kimutatta, hogy önmagukat katolikusnak valló személyek között a legkevesebb az öngyilkossági képzetekkel küszködők száma a más vallásokhoz tartozókhoz képest, s a hívők között általában lényegesen alacsonyabb ez az érintettség, mint a nem hívők körében. Mindez még sikerként is elkönnyelhető lehetne az egyház számára, ha nem lenne köztudott, hogy hazánkban az önpusztítás az egész társadalomra jellemző deviancia. Erősen kétségesé teszi tehát a sikert ez a tény akkor is, ha erősen valószínűsíthető, hogy az önpusztítás elsősorban a nem hívők devianciája.

**Egyházi
mentálhigiénés
program?**

Más szavakkal: ahogy a társadalom problémáira fogékony pszichiáter szükségképpen mentálhigiénikussá válik, úgy válik szükségessé, hogy az egyház eddigi sajátos mentálhigiénés tevékenysége ön maga számára is *explicitté váljék*: ne csak a teológia és az egyházi szervezet evidenciájaként értékelődjék, hanem mint pozitív program, expanzív gyakorlat. Természetesen nem a „térítő egyházra” gondolkodok ebben az összefüggésben, hanem elsősorban arra utalnék, hogy egy ilyen egyházi mentálhigiénés program szükségképpen *stílusmódosulást* jelentene az egyház és a társadalom közötti *kommunikációban*.

A pszichiátria és a pszichoterápia viszonylag későn fedezte fel a maga számára a kommunikáció elméleteiben rejlő heurisztikát. Századunk ötvenes éveiben kezdődött el ez a folyamat. Akkor, amikor már a pszichiátria és pszichológia több mint fél évszázada mint tudomány létezett. Az e felfedezésre fogékony pszichiáterek tudományuk gyökereit vizsgálva rájöttek, hogy már a múlt században — amikor kialakultak a nagy betegségkategóriák, nosológiai rendszerek — sem történt más, mint formai és tartalmi szempontból osztályozták a pszichiátriailag betegnek minősített beteg emberek kommunikációját. Azt is felismerték, hogy mind a diagnózis, mind a terápia kommunikatív folyamatok eredménye vagy eredménytelensége. Nem állítható, hogy ez a felfogás általános lenne korunk pszichiátriájában, az viszont kétségtelen, hogy a modern mentálhigiéné pszichiátriai-pszichológiai arculata nem képzelhető el a kommunikáció fogalmának elfogadása és az ebből levezethető praxisok nélkül.

**A kommunikáció a
pszichiátriában...**

A kommunikáció „felfedezése” a pszichiátriában és a pszichoterápia világában egyben stílusváltozást is eredményezett az intézményekben. Elsősorban a hatalmi viszonyok megszokott rendje került veszélybe azáltal, hogy az egyirányú kommunikációt a dialógusra való törekvés váltotta fel mind a szervezetekben, mind a kétszemélyes (terápiás) helyzetekben. Kialakulásuktól kezdve a pszichiátriai intézmények a totális szervezetek modelljeként voltak értelmezhetők, a kényszerítő, a jutalmazó, a törvényes, a referencia, a szakértői és az információs hatalom megannyi megnyilvánulási lehetőségével. A betegek kommunikációs lehetőségeinek átalakítása valamennyi hatalmi forma megkérdőjelezését magával

...és az egyházban

A stílusváltás
szükségessége:
dialogikus kapcsolat

vonta. Nem lehet csodálkozni, hogy mindenütt, ahol csak lehetett, nemcsak maga az intézmény, hanem társadalmi környezete is a „rend” helyreállítására törekedett. Ezért is került a korszerű mentálhigiéne számtalan formája a hagyományos szervezeti kereteken kívülre.

Azt hiszem, az analógia kézenfekvő. Az egyház eo ipso konzervatív szervezet, a fogalom pozitív értelmében ezt hierarchikus rendje jeleníti meg elsősorban. Rendelkezik a hatalom valamennyi forrásával a hívőkkel való kapcsolat alakításában. Napjainkban is jelentős a kényszerítő, jutalmazó, referencia és szakértői hatalma, az idők folyamán csökkent viszont törvényes és információs dominanciája. Nyilvánvaló, hogy konzervatív és hierarchikus lényege és szerkezete tette lehetővé a két évezredes létezését, és alakította a hívőkben a hagyományos viszonyulási stílusokat. Ez a létezési és viszonyulási formáció biztosítja többek között a mentálhigiénés jellegű biztonságot a hívők számára. A nem hívők számára azonban ez a formáció nem elérhető.

Az említett stílusváltás elsősorban a nem hívők érdekét szolgálja, mentálhigiénés szempontból mindenképpen. Személyiséglektani tudásunk alapján a következők miatt: A szekularizáció, az anómia és az elidegenedés mellett még egy, a modern társadalmakra jellemző folyamat említendő: az individuáció. Ez az egyén kilépését jelenti a csoportlétből, azt, hogy fokozatosan válik önmaga számára fontossá. Ebben a folyamatban annál a kérdésnél, hogy „mi az ember?” fokozatosan az válik mindinkább meghatározóvá, hogy „ki vagyok én?” Az első kérdésre a teológia máig érvényes választ képes adni, a második kérdés az egyház szempontjából irreleváns. A kérdés azonban kérdés marad. Személyiséglektani és mentálhigiénés szempontból az lesz igen lényeges, hogy a társadalmat atomizáló individuációs folyamatban az egyén mind sérülékenyebbé, önmaga és külső erők számára egyre kiszolgáltatottabbá válik. Megszűnik a csoportban való létezés biztonsága.

Az egyház részéről a stílus változása — többek között — abban lehetne tetten érhető, ha a társadalom és annak atomizálódó egyedei számára lehetővé tenné a „ki vagyok én?” típusú kérdés megfogalmazását. Ez a dialógusra való készség szervezeti és személyi feltételeinek megteremtésével érhető el. Egyelőre azonban az egyház és a hívők kapcsolatának meghatározója a „nyáj” metaforája, amely egyszerre utal arra, hogy intézményes formában nem veszik tudomásul a individuációs és a szekularizációs folyamatok összekapcsolódását, másrészt pedig a nem hívő csak mint „eltévedt bárány” tételeződik ebben a kommunikációs stílusban. Az eltévedt bárány azonban ma már nem a nyáját keresi, hanem önmagát, s ezt a pásztornak tudomásul kellene vennie mindamellett, hogy a még egyben maradt lelkekre is ügyel.

Az egyház kommunikációs stílusváltása nem alapozódhat az előbbieken pozitív értelemben vett és lényegéből fakadó konzervativizmusára, amely a „nyáj” és a „jó pásztor” komplementa-

ritásán alapul, és amely az induláskor és még nagyon sokáig optimális feltételeket jelentett a lelki egészség kialakításában és megővésében. Amire építeni lehet, az az ember veleszületett transzcendencia-igénye. A szekularizált társadalmak is erre hagyatkoznak, amikor a maguk módján ugyan, de nyájba kívánják terelni az állam polgárait. A társadalomtudományok ezeket a megoldásokat „valláspótló” jelzővel illetik, utalván talán arra is, hogy ezek a technikák nem befolyásolják a devianciák számának növekedését. A transzcendencia iránti igényt az individuációs folyamatok szintjén kellene kielégíteni, és ennek egyedüli megoldása a dialógusra való törekvés lehet. De mint láttuk, a dialógus veszélyezteti a hatalmi források érvényesítését, mert az önmagát kereső ember vitatkozik, kétségbe von, lázad, ellentmond, bizonyos dolgokról többet tud, mint az egyház képviselője, vagyis éppen ellenkezőleg viselkedik, mint ahogy az egy nyájban elvárható. A pszichiátria világában ilyenkor a nyájra való hivatkozással el lehet határolódni a társadalmilag releváns mentálhigiénés problémáktól, mondván, ezek jellege meghaladja az intézményes kompetenciát.

Szekularizált gyónás

Közel két és fél évtizede irányítok egy speciális mentálhigiénés szervezetet, amely stílusában eltér a szokványos megoldásoktól annyiban, hogy a kommunikáció eszközeként a telefont használja. A hívó és a hívott nem ismerik egymást, s személyesen soha nem találkoznak, a hívó kezdeményezi mind a beszélgetést, mind annak befejezését. Ez a kommunikációs helyzet kikapcsol minden hatalmi forrást, illetve a hívó képzeletére és szükségletére van bízva, hogy azokból mennyit tulajdonít a szervezetnek és reprezentánsának. Tapasztalataink szerint a hívások többsége büntudat által motivált, amire a hívó legtöbbször a beszélgetés során eszmél maga is rá. Sok vonatkozásban hasonlít ez a kommunikációs forma a gyónáshoz. Két személyes, de csak a beszéden alapuló, bizalommal kibélelt helyzet ez, ahol az intimitás minden feltétele adott. Amiben eltérnek egymástól, az a bűn és tudatának előre konstruált változata helyett a dialógusban felszínre kerülő bűnösség kérdése és annak pszichológiai eszközökkel történő kezelése. A lényegi különbség azonban nem ebben, hanem a *kontextusok* eltéréseben jelentkezik. A gyónás *szakrális* meghatározottsága végül is nem teszi lehetővé az összehasonlítást. Csak annyi mondható — most már általánosítható jelleggel — hogy a tudományos (profán) pszichológián, pszichiátrián alapuló mentálhigiéné kidolgozott olyan elveket, módszereket és technikákat, amelyek megkönnyítik, megkönnyíthetik az egyházi stílus változását a társadalommal történő kommunikációban és szükségessé váló mentálhigiénés tevékenységben (dialógus). A kommunikáció kontextusa azonban spirituális, s ez a meghatározottság már több, mint mentálhigiéné.

A licenciátusok szerepe a délvidéki magyarság megtartásában

SÁVAI JÁNOS

Született 1944-ben. Teológiai tanár a Szegedi Hit-tudományi Főiskolán. Kutatásainak középpontjában a 15–18. századi katolikus neveléstörténet áll. Főbb munkái: *Missziós dokumentumok Magyarországról és a Hódoltságról*, Szeged, 1993. *Missziók, mesterek, licenciátusok*, Szeged, 1997. *A csíksomlyói és kantai iskola története*, Szeged, 1997. *A székelyföldi katolikus plébániák levéltára I–II.*, Szeged, 1998.

A ferencesek szerepe

¹Eredeti nevén: Sacra Congregatio de Propaganda Fide. Mai elnevezése: A Népek Evangelizálásának Kongregációja.

²Péteri János: *Az első jezsuiták Magyarországon* (1561–1567), Róma, 1963.

Az 1526-os mohácsi csatavesztés után a törökök felégették a falvakat, városokat iskoláikkal és templomaikkal együtt. Erkölcsi nyomor és zűllés járt a tudatlanság nyomában. A törökök nem engedték az iskolák és szociális intézmények működését. A megmaradt kevés pap rendkívül nehéz üldözések, kimondhatatlan adók közepette tudott tevékenykedni. Utánpótlásuk lehetetlenné vált, mert a királyi országrészből nem érkezhetek világi papok, hiszen kémeknek nézték őket, a töröktől megszállt területeken pedig nem maradtak képzésre alkalmas intézmények. Néhány évtized alatt az egyházmegyék püspökök nélkül, a plébániák pedig pap nélkül maradtak.

Egyedüli reménységet a legádázabb körülményekkel is dacoló ferencesek jelenléte nyújtott. Ők — ha sok üldöztetés közepette is — helyükön maradtak. A törökök elviselték jelenlétüket, hiszen több évszázada álltak velük kapcsolatban. Különösen a bosnyák barátok ismerték már a törökök szokásait. A törökök jól tudták, hogy a népet a ferencesek jelenléte őrzi meg. A megszállóknak pedig nem volt céljuk, hogy üres helységeket, műveletlen területeket találjanak. Ez a kompromisszum persze nem volt felhőtlen, hiszen a megszállók mindenből pénzt akartak látni, s ha másként nem ment, az elfogott szerzetesekért váltságdíjat követeltek, s a nyomaték kedvéért minden alkalommal iszonyatosan megkínózták őket. Mivel lassan az egész hódoltság a ferences misszionáriusokra maradt, kevésnek bizonyult fáradhatatlan apostoli munkálkodásuk. Bár a Hitterjesztés Kongregációja,¹ amely a katolikus hit terjesztésére jött létre (1622), igyekezett misszionáriusokat küldeni a „hitetlenek földjére”, de ez is kevésnek bizonyult. A ferencesek mellett megjelentek a jezsuita misszionáriusok is, de ők inkább az északi országrészben fejthettek ki jelentős tevékenységet,² akárcsak a pálosok és azok a szerzetes közösségek, akik a királyi országrészbe érkeztek. A paphiány a három részre szakadt ország minden részében katasztrofális volt, felbomlott az egységes irányítás, a püspökségek vezetők nélkül, az iskolák pedig az állandó háborúk miatt tanítók és anyagi alapok nélkül maradtak. Sok egyházi birtok elveszett, amely az iskolák, szociális intézmények működését biztosította.

A licenciátusok

³Pázmány Péter
esztergomi bíboros
ezzel a szándékkal
indítja útjára
prédikációs könyvét.

⁴Először Pozsonyban,
1628. április 2-án tartott
zsínaton foglalkoztak a
licenciátussal, és
szabályozták
tevékenységüket.

⁵Szántó Konrád: A
szegedi gvardiának mint
a csanádi
megyéspüspökök
helynökei és az
alsóvárosi ferences
kolostor előljárói, In:
Magyar Egyháztörténeti
Évkönyv, 2.k. 1996,
Budapest, 217-266.

⁶Temesvári Püspöki
levéltár, A. I. 2.

E kényszerű helyzet indította el a katolikus egyházban egy olyan gyakorlatot, amely ebben az időben páratlanul merész és újszerű volt. A misszionáló szerzetesek, illetve a még megmaradt kevés pap egyre-másra bízott meg világi férfiakat egyházi szolgálattal olyan közösségekben, ahová csak ritkán jutott el felszentelt pap. Nem tudni, ki és mikor kezdte el ezt a gyakorlatot. Nyomait megtaláljuk már a 16. század végén: a pap nélküli egyházközségek tanítója gyűjti össze a hívő népet vasárnaponként közös imádságra, énekekre és Isten Igéjének hallgatására. Ilyenkor a tanító vagy iskolamester felolvasott egy részt a Szentírásból, s hozzá valamilyen prédikációs könyvből a megfelelő beszédet.³

Később engedélyt kaptak a keresztesre, temetésre, sőt az esketésre is. A világiak illetén való alkalmazása annyira elterjedt, hogy Pázmány Péter esztergomi bíboros érsek szabályozni kívánta a szolgálatot. Több egyházmegyei és tartományi zsinaton foglalkoztak a kérdéssel: elrendelték, hogy a világiak egyházi szolgálatát főpásztor, illetve annak nevében a főesperes engedélyéhez, *licenciájához* kötik.⁴ Ezeket a férfiakat nevezik *licenciátusoknak*, mivel egyházi megbízással teljesítik szolgálatukat. Észak-Magyarországon, a Dunántúlon, az Alföldön és a Délvidéken éppúgy, mint Erdélyben találunk licenciátusokat. Elterjedtségük olyan nagy, hogy a tihanyi apát külön regulát ír számukra, a püspökök pedig egyházmegyei zsinatokon rendelkeznek szolgálatukról. Pázmány érsek meghívja őket az egyházmegyei tanácskozásra.

Megrendítő a jelentések, kérő levelek hangja, amelyekben a nép papért könyörög a pápához, hogy lelki vigaszt kapjon mérhetetlen nyomorúságában. A csanádi püspökséget például teljesen szétzilálták a törökök. Majd két évszázadon át csanádi püspök nem tette be a lábát az egyházmegyébe. A kormányzási ügyeket a helynökül kinevezett szeged-alsóvárosi ferences házfőnökre, gvardiánra bízta. A fennmaradt levelezésekben többször előkerül, hogy Makón is a gvardián közbenjárásával nevez ki a püspök plébánost. A környékbeli településeken pedig licenciátusok vezetik a közösségeket.⁵

A licenciátus közösségmegtartó ereje sokkal nagyobb, mint azt sokáig akár a történészek is gondolták. Szenttamási Zsongor Zsigmond csanádi püspök (1644-48) kinevezése után arról érdeklődik az alsóvárosi gvardiántól, hogy Makón és környékén maradtak-e még katolikusok? „Mivel hogi az Chanadi püspokseg mostanában Emim, akarnam ertenem hogi ha Mező Szegedhez közel vagion e Mako varasa, es ahhoz tartoznak faluk, egiebarant azt is kivannam tudnom hogi ha vannak e Chatolicusok abban az puspoksegeben, es egihazi emberek, melliről kerem Kedielmedet mint io akaro pateremet ugian copiose informalion engemet hogi ha az egihazi állapotban kivantatnek valami oli dolog, kiben szolgálhatnak, es lehetséges dolog volna, nagy szivem szerint meg cselekisem, mellett hogi ha meg cselekesik Kegiemed es mindenikrol informal engemet.”⁶

Pázmány érsek és a többi magyar főpásztor Rómába küldött jelentéseikben azzal indokolják különleges eljárásukat, hogy olyan nagy a paphiány, hogy nincs kit küldeniük az Isten ígéjére vágyó népnek. Nincs, aki megkeresztelje a gyermekeket, aki eltemesse a halottakat, s főként, aki a katolikus hitet megtartsa és tanítsa a nagy nyomorban élő nép között. A licenciátusok nem felszenteltek, sőt többségük nő. A szoros értelemben vett egyházi szolgálat mellett a licenciátusok tanították a gyermekeket betűvetésre, a felnőttebbeket a keresztény erkölcsre. A népnyelvű liturgikus élet vezetésével pedig kimondhatatlan nagy szolgálatot tettek a magyar nép identitásának megőrzésében.

A paphiány enyhítésére küldött — főként olasz, részben bosnyák — misszionáriusok egy része nehezen, más része egyáltalán nem tanult meg magyarul. Értelmes licenciátust vettek maguk mellé, aki hamar megtanulta az illető pap nyelvét, amelyen prédikált (főleg a latint), és így a nép az anyanyelvén tolmácsolva hallgatta a tanítást. Az erdélyi ferences misszióba érkezett Szalinai István mellett is licenciátus állott, és tolmácsolta a szerzetes latin nyelvű prédikációját. Erdélyben, de különösen Moldvában pedig nagy veszélyt jelentett, hogy az olasz misszionárius inkább olaszul, majd jól-rosszul románul beszélt, hiszen könnyebb volt a saját anyanyelvéhez közelebb álló románt megtanulnia, mint az igen bonyolult magyart. Ahol a licenciátusok vették át a közösség vezetését, ott a nép inkább ragaszkodott a magyarul prédikáló, imádkozó licenciátushoz, mint az olasz szerzetespaphoz, aki nem beszélte nyelvüket. Ugyanezt mondhatjuk el a déli területek missziójáról is. A bosnyák misszionáriusoknak könnyebbséget jelentett, ha a saját nyelvükön beszélnek. Éppen ezért a magyar ferencesek, de a lassan beszívárgó jezsuita misszió is inkább a licenciátusokat vette igénybe, mint a bosnyák barátokat. Érdekes, hogy éppen a Délvidéken tevékenykedő jezsuiták szívesen képeztek ki világiakat, akik helyettük vezették a népet, és őrizték a katolikus hitet a közösségben. Sajnos, a bosnyák szerzetesek egy része — területi, hatalmi féltékenységből — a licenciátusok eltávolítását kérte a római hatóságoktól. A nép azonban hallani sem akart erről: levelek egész sorát menesztették a pápához, hogy nekik a magyarul beszélő és éneklő iskolamester kell (licenciátus), mert azt értik, ez őrzi meg őket hitükben és reményükben. Szerencsés intézkedésnek bizonyult az is, hogy az egyházi vezetés az alsóvárosi kolostort véglegesen a magyar ferencesekre bízta, akik szívesen alkalmazták a licenciátusokat a falvak magyar vallási és szellemi kultúrájának ápolására.

A világiak részvétele a lelkipásztorkodásban Erdélyben volt a legerősebb. Főleg a csíksomlyói ferencesek iskolájában képeztek licenciátusokat. Akik diákjaik közül nem léptek a szerzetbe vagy nem lettek papok, azok közül a legalkalmasabbakat világiként bízták meg egyházi szolgálattal. Több, mint fél évszázadon át azt

látjuk, hogy a kánoni látogatáskor, szentszéki üléseken licenciátusok is részt vesznek. Sőt a látogatások latin vagy magyar nyelvű jegyzőkönyveit vezetik. Háromszéken a 17. század első felében csak nők papok és licenciátusok működtek a plébániákon. A korabeli jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy a legkiválóbb licenciátusok közül — nagy részük nő — számosan lettek papokká. Mindez a korabeli felfogás szerint meglehetősen szokatlan megoldás volt a katolikus egyházban, és különösen azok, akik nem éltek ott, egyértelműen a reformáció szellemét látták belopózni az egyházi szolgálatba.

Az erdélyi licenciátusok

Azokon a helyeken, ahol — mint Erdélyben — gondoskodtak a világiak képzéséről, alig találunk elmarasztaló jelentéseket a szolgálatukkal kapcsolatban. Sőt a legnagyobb megbecsülésben részesültek. Sajnos az általános felfogás csak a pap pótlékának tekintette a világiakat, ezért nem fejlődhetett tovább e nagyon életképes intézmény. Erdélyben az 1848 augusztusában tartott zsinaton ismét felmerült — a paphiány miatt — a licenciátus újraindítása. A csanádi egyházmegyében, a hatalmas szegedi tanyavilágban pedig még századunk elején is olvasunk intézkedéseket azokról a közösségvezetőkről, akik papok hiányában vasár- és ünnepnap összegyűjtik a tanyasi népet, és maguk készítette kápolnáknál vagy éppen a tanyasi „tiszta szobában” felállított oltár előtt végeztek imádságot, éneket vezettek, felolvasták az ünnepre rendelt szentírási szakaszokat. Képzésük valódi intézményes formát csak a csíksomlyói iskolában öltött.

A licenciátusokat az egyszerű nép „félpapoknak” hívta. A licenciátusok vezették az egyházközségek s az egész közösség életét. Kereszteltek, a gyermekágyból felkelő édesanyát megáldották, gyermekével bevezették a templomba (avatás). Az esketés és az új asszony megáldása éppúgy feladatuk volt, mint a súlyos betegek vigasztalása, felkészítése a nagy útra, valamint a temetés szertartásának végzése. Mivel mindezt magyarul végezték, ebbeli tevékenységükkel egyúttal őrizték a nép nyelvét, vallását és kultúráját. A legszörnyűbb időkben is vezették a búcsújárást — olvassuk a korabeli levelekben — erről a vidékről Mária-Radnára. Hogy milyen hatása volt a búcsújárásnak, kitűnik a Szentszékhez küldött egyik jelentésből, amelyben arról számolnak be, hogy még a törökök is részt vesznek a zarándoklaton, gyertyát gyűjtanak, sőt volt, aki meggyógyult! Feltették a kérdést a legfelsőbb egyházi hatóságnak: szabad-e engedni, hogy a keresztények együtt zarándokoljanak a „hitetlen” törökökkel? Érdekes okfejtést ad a levél: a nép akkora vigaszt és erőt merít e nyomorúságos élethez, hogy a törökök megirigyelték és megkívánták azt a békeességet, amelyre a keresztények szert tettek.

A licenciátusok fizetése

A licenciátusok fizetése éppen csak annyi volt, hogy éhen nem haltak. Lakásuk egy kunyhó, amelyben még „iskola is működött”, mert sok helyen csak romhalmaz vagy még az sem maradt

**A licenciátusok
csökkenő szerepe**

a templomból. Egy, a Maroson túli helyről olvassuk, hogy több községnek nem maradt meg a temploma, mert a törökök felégették, és még a helyüket is felforgatták. Ezért kint a határban állítottak fel egy keresztet, ahol a magyarok éjnek idején a licenciátus vezetésével összejöttek.

A papság számának növekedésével — különösen a török uralom alóli felszabadulás után — csökken a licenciátusok szerepe. Inkább csak megtűrik őket olyan helyeken, ahová pap nem jut, vagy nagyon szegény az egyházközség. Ilyenek lehettek a nagy makói puszták középkori templomainál éppúgy, mint a szegedi és délvidéki tanyavilág kápolnáinál. A 18. század végére lassan átalakul szerepük: egy részük marad kántor-tanító, más részük templomi előimádkozó, búcsúvezető. Közülük kerültek ki azok a — főleg az alföldi tanyavilágban élő — „szentemberek”, akik a pap nélküli istentiszteleteket vezették a tanyaközpontokban, ahol nem volt templom, vagy csak havonta egyszer jutott el a pap misét mondani.

A licenciátus intézménye — bármennyire is kezdetleges próbálkozás arra, hogy a világiakat bevonják az egyház küldetésében való tevékeny részvételbe — múlhatatlan jelentőségre tett szert. A licenciátusok a népnyelv, a népi kultúra (népének, hagyomány) és a közösség megtartói voltak, akik egyszerű bölcsességgel, mélységes hittel szolgálták embertársaik földi reménységét és örök üdvösségét.

A laikus státusz az egyházban protestáns szemmel

SZABÓ LAJOS

Született 1953-ban Kis-somlyón. Teológiai tanulmányait a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián és az erlangeni egyetem teológiai karán végezte. 1977-ben avatták lelkésszé. Pécsi, majd Budapest-zuglói lelkészi szolgálat után 1993-tól tanszékezet vezető a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetem gyakorlati teológiai tanszékén. Doktori disszertációjának címe: *A tanítás szolgálata a gyülekezetépítés tükrében*. A nemzetközi gyakorlati teológiai életben elsősorban mint különféle európai valláspedagógiai szervezetek tagja vesz részt.

¹III. kiadás,

Evangélikus Sajtóosztály,
Budapest, 1970. 62.

Máig élő hagyomány jó néhány magyar evangélikus gyülekezetben, hogy a lelkésszel együtt vonul be az istentiszteletre a gyülekezet felügyelője és gondnoka. Együtt mennek végig a templom főbejáratától az oltár elé, és a számukra kijelölt, jól látható helyen ülnek az egész istentisztelet alatt. Ez a kép többet jelent egyszerű, régi szokásnál. Kifejeződik benne az az alapvető protestáns felfogás, hogy az egyházban a klerikusok és laikusok szolgálati közössége elengedhetetlen alapkövetelmény. Amit Luther a *Kiskáté* záró versében a legegyszerűbb formában a legkisebb gyermekek és az esetleg nehézkes felfogású családfő számára egyaránt megfogalmazott, az érvényes az egész bonyolult közegyházi felfogásra is, ha az a reformátori egyszerűséget valóban meg akarja őrizni:

*„Mindenki a maga dolgát
Jól tanulja, jól végezze —
És az egész háznak dolgát
Felviszi az Úr kegyelme.”¹*

Ez a kis vers a hittantanulás legelső perceitől él egy gyülekezeti tag szívében, éreztetve egy elvontnak tűnő teológiai tétel gyakorlati üzenetét. Az egyházra csak a megosztott szolgálat, megosztott felelősség és megosztott aktivitás lehet jellemző. Az egyes szerepek lehetnek eltérőek — mint ahogy kezdettől fogva azok is —, de Isten előtti értékük tekintetében egyformák. A nem lelkészi tisztségek és szolgálatok a reformáció kezdeti időszakában is sorsdöntő jelentőségűek voltak, és a protestáns egyháztörténet lapjain vissza-visszatérő tanúságtételek igazolják évszázados értéküket. A paritás elve alapján a vezetés különböző szintjein mindenütt egymás mellett helyezkedik el a klerikus és laikus egyháztag.

Az egyházfogalom alakulásánál a 1Kor 12,12-31 a legfontosabb bibliai hely. Ennek a szakasznak pedig azt a jellegzetességét emeljük ki, ahogyan visszatükröződik benne az a kezdeti állapot, amely szerint az egyházban semmi sincs önmagáért, hanem minden *minősített funkcióban* érvényesül. A működés, az esemény alapvető kritérium. A „Krisztus teste” mint dinamikus valóság léteznek a tagok kölcsönös egymásrahatásának eseményében a Szentlélek munkája által. „Az egyháznak az a »természete«, hogy funkcionáljon..., tehát mindaz a tényező, amit az egyház konstituáloí-

²Balikó Zoltán: Az egyház szolgálata és az egyetemes papság, In: Lelkipásztor, 1975. 409.

A szolgálattevők egyenrangúsága

nak nevezünk — az ige és a szentségek —, sohasem magában való. Az ige mindig *hirdetett* ige és a szentségek *kiosztott* szentségek. A Biblia sem könyv számunkra, mégcsak nem is a »könyvek könyve«, hanem mindig Isten tetteinek tanúsítása és proklamálása. Az egyház Krisztus teste, s ezért az életfeltétele az ige. Az ige alapítja meg az egyházi szolgálatot...²

Ez a sorrendiség, ahogyan Luthertől kezdődően világosan előtűnik áll, mindig az ígét és szentségeket említi először, csak aztán a hivatalt. Jelzi ez azt is, hogy a szolgálattevők semmiképpen sem állnak kiemelt helyen az egyházfogalom meghatározásánál. A döntő mindig Isten cselekvése Jézus Krisztusért. Minden tisztség Istentől kapott mandátum, és Isten jóságát fejezi ki, nem az emberek egymás közti rangsorát. Az az alapelv érvényesül, hogy a *keresztség által mindenkinek lehetősége van az odaszánásra a szolgálatot illetően, és senki sincsen kizárva, illetve megkülönböztetve*. Még az igehirdetői szolgálatra történő elhívás és kibocsátás sem különíti el az illető egyháztagokat a többitől, és nem jelent föléjük rendelést, hanem az *ordinatio* és a *vocatio* a szolgálatuk helyét szabja meg.

Ennek az értelmezésnek alapján a laikusok szolgálata nagyon könnyen elhelyezhető és teljesen természetesnek tekinthető volna az evangélikus struktúra fejlődésében, ám a gyakorlati megvalósulás mégsem problémamentes. A protestáns egyházszervezet történeti útjának érdekes módon jelentkező jellemzője az, ahogyan a világi és az egyházi vezetés kapcsolata egy-egy adott korszakban sokmindent meghatározott. A *tartományi egyházi struktúra* (földrajzi egységek szerinti elkülönülés alapján) lényeges különbségeket eredményezett ezen a téren is. Sokszor alakult ki olyan helyzet, hogy a világi tényező, mint a nagyobb erő képviselője, túlzott befolyásra tett szert egy-egy egyházi egység irányításában. Így az a reformatori alap szenvedett csorbát, amely ki akarta küszöbölni az egyházszervezetből a világi (politikai) felsőbbbségi, hatalmi karaktert. „Az egyetemes papság elve vagy másképpen kifejezve a »minden megkereszteltek közös szolgálata« általában ott került nehéz helyzetbe a történelem folyamán, ahol az állam és az egyház kapcsolata összekuszálódott.”³

³*Evangelischer Erwachsenen Katechismus, Gütersloher*

Verlagshaus, 1974, 1138.

A felvilágosodás és a pietizmus hatása

A *történelmi fejlődésben* két időszak különösen is érintette a protestáns egyházvezetést és egyházszervezet alakulását. A *felvilágosodás* az egyházat a tanítói intézmény irányába mozdította el, amely a gyülekezet tagjait tanítja, vallásos tekintetben ellátja, és az erkölcsre buzdítja. A *pietizmus* nagy áttörést hozott a protestantizmusban azáltal, hogy a személyes hitet és a hitben megvalósuló testvéri közösséget emelte ki. Ezzel előtérbe került a bibliai „demokratikus egyházkép” abban az értelemben, ahogy a különböző lelki ajándékok egymást kölcsönösen kiegészítik a gyülekezeti tagok közösségében. Ennek pedig minden alá- vagy fölérendelés el-
lene szól.

Ettől a főleg protestáns többségű országokra jellemző történelmi úttól lényegesen eltérnek a kisebbségi helyzetben élő protestáns egyházak és az Egyesült Államok-beli egyházak fejlődésének jellemzői. Ezeken a területeken megjelent a gyülekezeti önállóság és a laikus aktivitás szinte „létfenntartó” jellege is. Megfigyelhető az a jelenség is, hogy ahol a nagyobb, népegyházi struktúra érvényesült, ott csak később fejlődött nagyobb ütemben a laikusok szolgálata, míg az egyszerűbb egyházszerkezetű területeken mindig erőteljesen jellemző volt. Ez utóbbi érvényesült a magyarországi protestáns egyházak életében is.

Az „egyházi hivatal” dogmatikai értelmezése természetesen a protestáns gondolkodásban is világosan meghatározza a *lelkészi szolgálat fogalmát*.

„Azt valljuk, hogy Krisztus maga rendelt egyeseket külön is a gyülekezetben nyilvános evangéliumhirdetés és a szentségek szolgálatára, s ennek folytatása a lelkészi szolgálat az egyházban. A lelkész számára a belső elhívás (*vocatio interna*) mellett szükséges a gyülekezet és az egyház külső elhívása is (*rite vocatus*). A lelkész azonban hivatalában mégsem egyszerűen a gyülekezet megbízottja, hanem elhívását az egyház elhívásán, az ordináción keresztül magától Krisztustól kapja... Az egyetemes papságot és az egyházi hivatalt nem szembeállítva, hanem egymásra vonatkoztatva kell látnunk. Az egyetemes papság a felebarátnak, az egyházi hivatal viszont a gyülekezetnek a szolgálatára rendeltetett. Mivel nemcsak keresztyén felebarátok vannak, hanem gyülekezet és egyház is, ezért az egyházban mindig szükség van az élethivatásszerű, nyilvános lelkészi szolgálatra. A szentségek kifejezetten a gyülekezetek életéhez tartoznak; ezért alapvetően a lelkészi szolgálatra bízattak.”⁴

⁴Dr. Nagy Gyula:
*Dogmatika, Teológiai
jegyzet*, Budapest, 1965.
249-250.

Annak ellenére, hogy a protestáns hagyományban természetesnek tűnik a laikusok szolgálata és aktív jelenléte az egyházi életben, mégsem egészen így alakult a fejlődés iránya. Nem véletlen, hogy már az Egyházak Világtanácsa II. világkonferenciája Evanstonban (1954) elfogadta a laikusok szolgálatának egy nagyobb megbecsülését követelő üzenetét, amelyet ma már minden protestáns egyház prioritásként kezel: „Isten országa legkülső őrhelyein a laikusok állnak. Ők Krisztus misszionáriusai minden világi területen.”⁵

⁵Idézi: Hanselmann,
Johannes: *Isten
műhelye — a
misszionáló gyülekezet
a népegyházban*, In:
Lelkipásztor, 1986. 162.
Lásd még: 154-164.

A kérdésünk ma az lehet, hogy *mennyire jellemző ez a gyakorlati gyülekezeti, közegyházi életre*. Ha azt nézzük, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház zsinatában — mint legfelsőbb szintű fórumon — ugyanannyi lelkészi mint laikus képviselő foglal helyet ma, akkor megnyugtatónak látszik a helyzet. Ha az egyházvezetés gyakorlatára tekintünk, azt látjuk, hogy egyházkerületi szinten a püspök mellett a kerületi felügyelő, egyházmegyei szinten az esperes mellett egyházmegyei felügyelő, gyülekezeti szinten pedig a lelkész mellett a gyülekezeti felügyelő található, akkor ez is

A laikusok súlya

erősíti a protestáns egyházi struktúra „laikus-barát” helyzetét. Ugyanilyen pozitívum a minden szinten megtalálható presbitériumi, közgyűlési képviselő, amely lehetőséget teremt az egyháztagok aktív részvételére az adott közösség életében. Számos egyéb kezdeményezés (például presbiteri konferenciák, értelmiségi műhelyek és szövetségek stb.) működnek nagyon aktívan, sok programmal és lehetőséggel. Mégis aktuális kérdés: a mindennapi keresztyén bizonyoságtételben hol vannak a laikusok?

Rengeteg szervezeti forma újult meg a rendszerváltozás éve óta csak az evangélikus egyházban is Magyarországon. De a gyülekezetek hétköznapi sokszor mégsem mutatják ennek látható jeleit. Néhány gyülekezet példaszerű módon volt képes az elmúlt — lassan egy évtizednyi — időben arra, hogy a lelkészcentrikus modellből egy „többszolgálós” gyülekezeti típusra váltsón. E modern és életképes gyülekezeti típus ösztönözheti a gyülekezeti tagokat az aktívabb részvételre.

A laikusok mint „lelkészek”

Egy másik jelenségre is fel kell hívnunk a figyelmet a laikus kérdés vizsgálatánál. Szélsőséges megközelítések is léteznek — talán éppen a protestantizmus sajátossága miatt — az *identitás kérdése és az önértékelés területén*. A laikusok részvételének legfontosabb területe nem a lelkészi jellegű munka átvétele vagy éppen az ebben történő szolgálatvállalás. Döntő fontosságú lenne azonban a megnövekedett infrastrukturális kihívásoknak és a társadalmi szereppel együttjáró elvárásoknak a segítése. Mégis gyakori panasz a lelkészek részéről, hogy a laikus-segítő inkább „lelkész” szeretne lenni, nem pedig beteglátogató, gyermekmunkás, missziói munkás vagy egy-egy gyülekezeti beruházás segítője, tanácsadója.

Elbátortalanodott laikusok

Önértékelési hiányra utal az a bátortalanság, amellyel alábecsüli magát sok laikus egyháztag. Az elmúlt évtizedekben mindenki elveszített valamit a felelősségvállalás bátorságából. A keresztyénségnek a társadalomban elfoglalt, egyre nyilvánvalóbb kisebbségi helyzete is könnyen vezet ehhez a mentalitáshoz: „Nem vagyunk mi már arra képesek az egyházi életben, amire a korábbiak.” Főleg vidéken jellemző ez a visszafogottság és kedvetlenség. Az elbátortalanodott laikus réteg mozgatása, egészséges önbizalmának visszaadása pedig nagyon fontos feladat lenne a megújuló gyülekezeti élet számára Magyarországon.

Az újraindult egyházi iskolák tanárainak aktivitása az egyházi életben ma még egyelőre vágyálom. Külön problémát jelent az egyházi iskolákban tanuló diákok olyan egyházszerető felnőtté történő nevelése, akik szolgálatvállalásra is készek lesznek. A protestáns egyházban is viaskodik egymással a papközpontú és minden zsigerében parókiális gyülekezeti életforma a jövőt és perspektívát mutató modern, misszionáló gyülekezeti típussal. Nehéz elmozdulni abból az állapotból, amelyet 1990-ben megjelent tanulmányában egy presbiter így fogalmazott meg:

**Parókiális vagy
misszionáló
gyülekezet?**

⁶Dr. Koczor Miklós:
*Gyülekezeteink
strukturális kérdéseiről...
ahogy egy gyülekezeti
tag látja*, In:
Lelkipásztor, 1990. 167.

**Munkamegosztás
klerikusok és laikusok
között**

„A papközpontú rendszerben a lelkész szinte egyedül oldja meg a gyülekezet valamennyi produktív és képviseleti feladatát. A teljesítés lehetséges volumenét is meghatározza ezzel. Annyi munka születik, amennyit ő el tud végezni. Ebben a néha teljesen megkövesedett szerkezetben szinte elvárássá, természetes renddé válik a csak egyszemélyes, néhány »ministránssal« támogatott, hivatásos, fizetett teljesítés, míg a többiek a »fogyasztói részvételt«, a gazdasági feltételeket biztosítják... A »mindenes« munkával túlterhelt, csekély lelkészi kapacitás szinte lehetetlenné teszi a missziói, hittantanítói és a széles körű pásztori és lendületes rétegmozgalmi feladatok kialakítását...”⁶

Természetesen látnunk kell azt a problémát is, hogy nagyon sok lelkész fejében igen nehezen születik meg az a gondolat, hogy esetleg egy gyülekezeti tag valamelyik részfeladathoz jobban érthet, mint ő maga. A *bizalom és a megbízás* sok esetben hiányzik a lelkészből is. Olykor ez még kommunikációs nehézségekkel is társul. E holtpontról csak annak felismerése lendítheti ki, hogy a gyülekezeti életben egymásra bízottak vagyunk Krisztus vezetése, oltalma alatt. Kevesebb presztizsféltés és több alázat segíthetne rajtunk az egymásratalálás útján gyorsan változó környezetünk kihívásai közepette.

Erre a valóban „új” munkamegosztásra készítetnek azok a változást jelző és igénylő tendenciák is, amelyek egy egészen más jellegű kapcsolatot feltételeznek a klerikusok és a laikusok között az ezredforduló idején. Egy felnövekvő *új nemzedék számára nem lehet a régi és sok esetben inkább „távoltartó”,* mint vonzó és perspektívát rajzoló struktúrával és egyházi magatartással Evangéliumot hirdetni. Mutatja ezt az a sajnálatos tény is, hogy nagyon akadozik a fiatalabb (sőt már a középkorú) laikusok aktív részvétele is az egyházvezetésben, holott erre az evangélikus tradíció és a protestáns egyházértelmezés bőséges lehetőséget adna. Sok gyülekezet küzd gondnok-, presbiter- vagy épp felügyelő-hiánnyal. A probléma természetesen összetett. Még mindig meghatározzák az elmúlt évtizedek, amikor csökkent a laikusok valóságos szerepe és aktivitása a protestáns gyülekezetben. Ma pedig — egyrészt ennek eredményeként, másrészt a korszellem és életstílus folyamányaként — kevés kivételtől eltekintve hiányzik közösségeinkben a megfelelően képzett, valóságos áldozathozatalra is kész, fiatal nemzedékhez tartozó laikus szolgálattevő. A fejlődés érdekében fel kellene hagyni a túlzott lelkészi gyámkodással, és bátran át kellene engedni szolgálati területeket laikus munkatársaknak. Ehhez lelkészi oldalról és az egyházvezetési gyakorlat részéről szükség volna átgondolt programra és felkészítési tervre, nehogy a laikus munkatárs úgy érezze magát, mint akire csak „formai szempontból” (bizonyos előírások és alapelvek betartása miatt) van szükség, de aki szervesen nem kapcsolódik az egészhez (a Krisztustesthez). E téren nagy elmaradás tapasztalható mind a század

első felének magas színvonalú felnőttképzési helyzetétől, mind pedig a modern nyugat-európai protestáns egyházak mai gyakorlatától. De megszívlelendőnek tartom témánk végső összefüggése szempontjából azt a gondolkodásmódot is, ahogyan a gyülekezetépítés híres teológusa, Christian Möller heidelbergi professzor ír a laikus gyülekezetvezetőkhez írt könyvében: „Jézus Krisztus gyülekezete többet jelent az istentiszteleten résztvevők gyülekezeténél, többet a megkereszteltek gyülekezeténél is, többet a hívők közösségénél is, többet jelent az egyházi adót fizetők összességénél is. (Ez a gyülekezet) először magáról Jézus Krisztusról szól, aki élete, halála és feltámadása által mindenkié és a nevével minden embert hív: »Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve...« (Mt 11,28). A gyülekezethez tartoznak mindazok, akik engednek ennek a hívásnak, de azok is, akik nem ma, hanem talán csak holnap nyitják ki a fülüket és a szívüket. Csak az reked kívül, aki önmagát zárja ki és bezárkózik elszigeteltségébe. De még maga ez a határ sem akadályozhatja meg a gyülekezetet abban (és nem is szabad megakadályoznia), hogy hívja és mindig újra hívja a bezárkózottat, s közben önmaga is újra meg újra megnyíljon Jézus hívó szava előtt.”⁷

⁷Möller, Christian:
„Wenn der Herr nicht
das Haus baut...”.
*Briefe an Kirchenälteste
zum Gemeindeaufbau*,
Vandenhoeck&Ruprecht,
Göttingen, 1994, 30.

Az alapokra pedig a klasszikus igazságot el nem felejtve kelle-
ne mindig gondolnunk: „Az apostoli egyház létét annak az ősi
mozgalomnak köszönheti, amelyet Jézusnak és az ő Lelkének jö-
vetele váltott ki, és amelynek első tanúi a tanítványok és aposto-
lok, Mária és sok más, az Újszövetségben megnevezett férfi és nő
volt. Ez a mozgalom — az egyház mint bázismozgalom — a hí-
vők egyetemes, kölcsönös és közös papságának formájában foly-
tatódik. Beletagozódni ezt jelenti: a közös elhivatottság alapján
egymást buzdítani és inspirálni, feloldozni és bátorítani, egymás-
ban megbízni és egymásra feladatot bízni — egymás papjainak
lenni.”⁸

⁸Barth, Hans-Martin:
Einander Priester sein.
*Allgemeine Priestertum
in ökumenischer
Perspektive*,
Vandenhoeck&Ruprecht,
Göttingen, 1990,
249-250.

A rózsza és az íróasztal

HUGO VON
HOFMANNSTHAL

(1874-1929), osztrák költő
és drámaíró.

Tudom, hogy soha semmilyen virág nem hullik csak úgy magától, holmi nyitott ablakból az utcára. S a legkevésbé éjszaka. De nem is erről van szó. Elég az hozzá, hogy a sötétvörös rózsza egyszer csak ott feküdt fekete lakkcipőm orra előtt, az utca fehér haván. Nagyon sötét volt, mint a bársony, karcsú, még nem bomlottak ki a szirmai, s egyáltalán nem volt illata a hidegtől. Magammal vittem, egy egészen kicsi japán vázában az íróasztalomra állítottam, és nyugovóra tértem.

Nem sokkal később bizonyára fölébredtem. A szobát derengő világosság töltötte be, nem a hold, de a csillagok fényétől. Lélegezvéni éreztem felém lengedezni az időközben felmelegedett rózsza illatát, és halk beszédet hallottam. Alt-Wien tintatartóm porcelánrózsája volt az, aki a rosszallását fejezte ki valami miatt. „Abszolút semmi stílusérzéke nincs már”, mondta, „a legcsekélyebb nyoma sincs nála bármiféle ízlésnek”. Ezt rám értette. „Másképp eszébe sem juthatott volna, hogy ilyesmit tegyen ide mellém.” Ezt pedig az élő rózsára.

A láng teremtményei

Valamennyien a láng szülöttei. A pillangó: bennem a rövid élet és a törekénység intenzitása lesz színné. Az árnyék nekem halál, életem csapongani a fényben, majd összerándulva halálba hullni; hogy ennyire közel vagyok a halálhoz, büszkévé, félelmetessé és démonivá tesz.

Közömbösen roppenek át Heléna ajkáról Adonisz sebére, mindenekfelett szeretem haláloamat, a lángot.

Emlék

Gondolataim ifjúságom napjaihoz kalandoznak vissza, de nem mint az élettől búcsúzó lelki szemei előtt, nem olyanképp bontakozik újra a színeveszett talajon valamely dermedt egymásmellettségekben a valaha sorjában megélt; nem, hanem egy kísérteties terembe érkezem, melynek sötétén fénylő teljében elmerül a lélek. A terem pompás látványt nyújt, amelyet csak az álom merészsége rajzolhat, anélkül, hogy bármilyen tárgy volna benne; még a falai is csak nagyjából sejlenek — abból, hogy egy tágas belső teret egy borús fényével fenyegető külsőtől választanak el.

A terem tömeg tölti meg; ámde álombéli tömeg, mely gúnyolja a számok hatalmát. Meglehet, hogy nincsenek nagyon sokan. Sőt, ki tudja, halandó lények-e voltaképpen, akiknek jelenlétét e csendes, harmonikus egymáson-áthullámozás adja, s nem önnön emanációi kísérik-e, eloldozódott tükörképekhez hasonlatosan, az egyetlen vendéget, és nem ezen génuszok jelenlétéből támadnak-e vajon ama sajátságosan alakgazdag csoportok, akárha álarcok sokasága, víz színes csíkjai vagy világító kandeláberek, melyeknek látása e teremben oly balzsamos a szemnek.

Némelyiküket felismerem; ám nem egészen a szokásos földi módon; ugyanakkor nem mondhatom, hogy e teremben bármelyik lény teljességgel idegen lenne számomra. Beszélgetésüknek bármely véletlenül hallott foszlánya elég, hogy mindent tudjak róluk. Átlátszó mozdulataikban olvasni tudok. Fáradtság nélkül megérzem magányaik egybecsengéséből származó összetartozásukat. Olyan ismerősek nekem, és oly idegenek, mint saját énem, s az analógia folytonos alkalmazásából — amelyet nem győzők eléggé csodálni — kitalálom büszkeségük rejtettebb jelentését: nem egyéb, mint az ismeretlennek szóló határtalan odaadás — saját énjüknek az álom végtelenjébe való beleveszése és a szépnek csillapíthatatlan szomjúhozása, amiről arcvonásaik néma beszéde szól. Démonokhoz hasonlítanak, és valóban azok: fiatalok egytől-egyig.

Hanem ez a terem a leggazdagabb mindazok közül, melyekben valaha jártam vagy járn fogok. A fény, amely betölti, a reggel világossága, ám a földi reggelhez hozzátartozó naivság nélkül; inkább úgy tűnik, mintha ez a reggel előre fölszívta volna magába az estét; ragyogása sejtésekkel gazdag, árnyékai bölcssek. Körülpillantván felismerem, miből ered e terem különleges szépsége. Mindahány más teremmel ellentétben, melyeknek halandó lények köré zárulnak falai, éppen a lezáratlanság az, ami ezt oly lenyűgözővé teszi. Mint egy bárhol, bármelyik pillanatban meghasadni kész felhőfátyolon át, roppant színjátékra pillanthat ki, ha kedve

tartja, a szem. A földkerekség minden országai és népei, a nyüzsgő tömegek s a mozdulatlan magányosságok, az idő és a tér rejtett titkai, minden együtt áll, processziókká rendeződve, valami roppant várakozásban.

Allapotunk utazásra készülő sorstársak csoportjáéhoz hasonló, akik közül senki nem titkolja önmaga előtt a küszöbön álló utazás félelmességét. Bármely pillanatban belehasíthat a csöndbe az éles fütty- vagy harangjel, kérlelhetetlenül. De a pillanat még várat magára.

A légkörbe ivódott határozatlan fenyegetés mindinkább megsűrűsödik; mindenki érzi, amint élesedik, keményedik s hegyével, lándzsa módjára, a szívét keresi. Ám abban a pillanatban, midőn belefűrődik, a fenyegetés hirtelen valamely már-már elviselhetetlen gyönyörűség beteljesedésébe vált át, és akit a „végtelenség lándzsahegye” eltalált, annak a most kezdetét vevő hosszú-hosszú harcban a bíró sem át nem nyújthatja a legfőbb koszorút, se meg nem tagadhatja tőle. Mert máris ő viseli. — Érdemtelenül? — miféle vér árán szerezvén rá jogot? — ez az ő titka.

Tatár Sándor fordításai

HALUSKA VERONKA

Távozóban

még a ruhát még az edényt
még felsepreml ha széttörött
mit számít hogy volt az imént
nem baj ha beleszédülök
csak csillogjon makulátlan
ablak vitrin kép szobadisz
alkonyban naphanyatlásban
patyolattá lett magam is
a hypót parfüm váltja fel
mire legyen az áldomás
nyúlt nyugalom jaj nem felel
így tűnik el egy állomás
megyek hát mint ki itt se volt
nézni az égi háborút
ázó testtel nyeli a port
a gömbsüveg soros körút
ha jössz mi volt majd mit sem ér
csak a hajnal való legyen
s mint a kaspó oly törtfehér
a többi úgyis kegyelem

BOTKA FERENC

700 éves Szent Ferenc vagy az Assisi-i film

Déry Tibor hosszú-költeménye 1926-ból

Született 1929-ben Szabadkán. 1963-70 között részt vesz az Irodalomtörténeti Intézet bibliográfiai osztályának munkájában. 1970-1993-ig a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, 1993-tól a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanít. Kutatási területe a 20. századi irodalom, szerkeszti a *Déry Archivum* című forráskiadvány sorozatot.

1926 — az író életének fordulópontja. Az előző évben Párizsban élt, és bélyegkereskedéssel próbálta megkeresni kenyerét. Élete külső eseményei meglehetősen változatosnak mondhatók. Ideje javarészt utazások töltötték ki: az egyik országban olcsón megvett „árut” — egy másikban tette tisztességgel haszonnal pénzzé. — Ám közben szinte semmi ideje nem maradt írásra. A következő évek elégé ismert idegfeszültségét szerencsejátékban próbálja feloldani, s 1925 szeptemberében szinte mindenét elveszti a monte carlo-i kaszinóban. Az év végéig különféle tranzakciókkal kísérletezik, de 1926 elején bekövetkezik a csőd: hitelezői elől kénytelen Olaszországba menekülni.

Perugiában húzódik meg, amíg jómódú családja valahogy rendezi tartozásait, s unokahúgának férje, a filozófus Szilasi Vilmos még szerény havi apanaszt is biztosít ezalatt számára. Első feleségével, Pfeiffer Olgával kisebb kertés házat bérelnek a városon kívül, az Assisibe vezető út közelében fekvő Villa Maiottit. Itt élnek február elejétől szeptember végéig, meglehetősen ismeretlenségben és elszigeteltségben. Úgy is mondhatnánk: ideális körülmények között, legalábbis, ami az évek óta elmaradt alkotómunkát illeti.

Talán nem túlzás, ha azt állítjuk: elemi erővel tör fel az író alkotókedve. A Perugiában töltött nyolc hónap alatt három színdarabot, verskötetnyi költeményt ír, s arra is jut ideje, hogy költészetének új vonatkozásait elméletileg tisztázza, és megfogalmazza. Perugia Déry alkotómunkásságában is újat hoz, nemcsak a művek megnövekedett számát, hanem szellemiségét illetően is. Itt születtek azok a szürrealista alkotások, amelyek a korábbi évek párizsi élményeiben gyökereznek, s amelyek jelentőségét egyre világosabban látja irodalomtörténetírásunk.

Az Assisi-i film keletkezése és szöveggörnyezete

1926 — a jubileum éve volt. Október 3-án nagyszabású ünnepségekkel emlékeztek meg Szent Ferenc halálának 700-ik évfordulójáról. Zarándokok és turisták tömegei árasztották el Umbriát. Az utazási irodák szorgosan szervezték különjárataikat a Perugiától 15 km-re fekvő zarándokhelyre. Déry hosszú-költeménye egy ilyen, szervezett utazáshoz kapcsolódik, s bizonyos részletei azt is sejtetik, hogy írójuk az útra

igencsak felkészült: gondosan tanulmányozta Szent Ferenc életét, legendáit és önként vállalt szegénységével kapcsolatos tanításait.

*Egy fehér lepke
Perugiából indul az autóbusz
a házak teteje még véres
a nap felkelt
a halottak az utak mentén térdepelnek és Santa Chiarához
imádkoznak, mint hektóplazma gomolyog elő az imádság
ajkuk közül
fehér melle a bazsalikom fűszerszaga
tömjénlábon elszáll Dél Keresztje alá
(...)
Szent Ferenc lebeg az autóbusz fölött
vállunkon szegény lába
a nagy körme: vér
a második: aranyhal
a harmadik: madár
a negyedik: a halál súlyos órái mint a fekete fügek hullnak*

*csonkák vagyunk valamennyien
tenyerünkben a gennyes vasszögek
az órák kihullatták boldog perceiket
most menekülnek kétoldalt a rétek elmúló szalagjai fölött*

„Déry a versekben az asszociációk szürrealista szabadságát használja fel, képzelete nem tiszteli már azokat a hagyományos határokat sem, amelyek között a költőiség még az expresszionizmus idejében is mozgott” — írja Bori Imre.

A vers természetesen nem csak szabad asszociációihoz, hanem az utazás során feltáruló külső világ jelenségeihez, eseményeihez (s azok időrendjéhez) igazodik. Igaz, a látottakat és tapasztaltakat is a belső (ha úgy tetszik: tudat alatti) logikájával vetíti elénk. Ám e bonyolultnak tetsző összképből is egyértelműen kirajzolódik az autóbusz pontos útvonala: Perugia főteréről — a keleti kapun, a Porta Pesán át az Assisibe kanyargó régi országúttal, amely elhalad a Monte Luce magaslata, majd a városi temető (az utak mentén térdeplő halotti szobrok) mellett, s a szőlőkkel és olajfákkal tarkított dombok közül leereszkedve: S. Giovanni községnél keresztezi a Tiberist és a Gubbio-Róma vasútvonalat, hogy innen Assisi felé fordulva hamarosan célbaérjen Szent Klára templománál. S ugyanilyen pontosnak és konkrétan tetszenek a leírásoknak azok a momentumai, amelyek az autóbusz utasait: a francia dominikánust, a katolikus apácákat, a „köszemű” svédet, a kofferjét féltő hisztérikát vagy az Ausztráliából jött zarándokot elevenítik meg.

Az *Assisi-i film* különbözik Déry lírai indítású szürrealista műveitől, amelyek egy-egy adott lelkiállapot: félelem, szorongás,

jánzó életerő, stb. megszólaltatói, s amelyek álomszerű (gyakran a horrort súroló) képsorait alapjában véve egyetlen (s ebben a vonatkozásban) statikusnak mondható indíték szervezi (lásd például a *Város éjszaka*, a *Kétfejű sötét lovak*, a *Firenze dombokról* vagy az *Olasz táj* szövegeit).

Látomás és értelmezés természetesen szorosan összefonódik: a „véres” jelző egyszerre utal a hajnalpírra és arra is, hogy az élet (itt: a nap) kezdetét és végét vér szegélyezi. Ez a gondolat jut kifejezésre Szent Ferenc lábakörmeinek szimbolikájában is: a hal és madár jelképeiben megjelenő életet a születés vére és a halál súlyos órái keretezik.

Megszerkesztettség és szabad tudatáram

A 700 éves Szent Ferenc poétikájának másik sajátossága (a vele nagyjából egyidejűleg írt szürrealista versekhez képest) a tudatos megszerkesztettségben nevezhető meg. A zarándokút folyamatát megjelenítő költemény ugyanis egymástól jól elkülöníthető ciklusokra tagolódik.

Az elsőben az indulás és az umbriai tájjal való szembesülés képsorai elevenednek meg. A másodikban az „útközben” motívumai teljesednek ki — a zarándoklat belső várakozásaival egybeszerkesztetten. A harmadikban már megjelenik Assisi távlati képe, a föléje magasodó Monte Subasio árnyaival. A negyedik a város alá érkezést, a zarándoklatot fogadó környéket mintázza. Az ötödikben már a célpontnál, Szent Ferenc templomában és a hozzá csatlakozó kolostorban vagyunk. Az ezt követő hatodik egység a hegyek közé, Szent Ferenc remetebarangjába vezet. A hetedik — leereszkedve — ismét a városban játszódik, a köznapi élet egyre profánabb rétegeiben. A nyolcadikban újra indul az autóbusz — immár visszafelé, Perugiába.

Amikor megszerkesztettségéről beszélünk, akkor nem csupán a fentiekben leírt külső eseménysor idő- és térbeli tagolására gondolunk.

E belső „cselekményt” a költő részben Szent Ferenc képének látomásos közbeiktatásaival tagolja — az előbb vázolt eseménysor egy-egy szakaszának lezárásaként. Ám ugyanakkor az ábrázolás más síkjaiban is alkalmaz visszatérő képi motívumokat, amelyek ismétlődéseikkel a tagoláson kívül egyben a mű belső ritmusának a kialakítását is szolgálják. Ilyenek például a tájból kinövő mitológikus látomások, amelyek a lét ellentmondásosságát és a benne működő agresszív erőket testesítik meg. Ilyen továbbá az autóbusz útvonalát keresztező vonatszerelvény ismétlődő felbukkanása, ami viszont a képsorok külső mozgalmasságát van hivatva motiválni. A művet indító és záró „egy fehér lepke” képe, a költeményen belüli periódusnak lezárását, elválasztását szolgálja, egyszerre utal az autóbusz könnyed mozgására, de egyben a zarándokutat elindító Szent Ferenc tűnékeny alakjára is.

A tagolás módozatai közül Szent Ferenc változatos formában visszatérő alakja játssza a főszerepet. Jelentősége túlnő a mű szerkezeti ritmikájának alakításán. Az első periódus záróképét már ismerjük: Szent Ferenc stigmatizációjára, tanításaira utal — s jelenlétére az utazók tudatában. A második periódus végén immár a Szent „zarándoklatos” alakjával találkozunk: azzal a „poverellónak” becézettel, amely a nép „sűrű rajokban” menetelő tömegeiben él, akinek öröm megérinteni csuháját, ciliciumát, aki alázattal csókolja meg követői kezét.

A harmadik „szakasz” vége egészen más várakozásokkal teli. Szent Ferenc életművének igaz lényegét félti az emlékére ráarakódó és intézményesülő kultusz külsőségeitől, a szegénységet és szerénységet vállalót a kultuszából hasznot húzók önzésétől és erőszakosságától.

„Szent Ferenc, templomod a hegytetőn ül mint egy sárkány dupla teste a margaréták fölött / ne engedd, hogy megfojtson / ne engedd, hogy a szemem kiszúrja / ne engedd, hogy beleimet kiszaggassa és aranyat tojjon a kék hullák fölé / ne engedd, hogy kiszopja lehelletünket / Szent Ferenc, kenyerünk! megmérgezték téisztadat / elfordította arcát, ködöt és vért sírt a város kapuja elé”

A következő egység már közvetlenül a zarándokhely közelébe visz, s lezárása jól érzékelteti: miért tartja a költő Szent Ferenc egyszerűségével és belső vallásosságával ellentétesnek a jubileum zajos és látványos megemlékezéseit:

„Szent Ferenc! templomod a hegytetőn ül mint egy sárkány dupla teste a margaréták fölött / kemény voltál mint a kő / puha mint a kenyér / adakozó mint nyitott seb / miért nem emeltek emlékedre egy egyenes fehér vonalat, mint az életed? / körülötte minden elfér / a templom sötét / hallod az évszázadok mögül az induló körmenetek énekét? / nyúlós mint az idő / a szél eláll”

A záróciklus az utazásnak ugyanazokat a momentumait ismétli, mint amelyekkel a költemény indult. A külső történések azonban lassan háttérbe szorulnak, hogy helyet adjanak Szent Ferenc az eddigieknél egyre átszellemültebb, időtől és tértől függetlenül alakjának. Körülírásában a költő új összefüggésekben ismétli meg a nap élményfoszlányait, majd az utazás immár egyenletesen morajló magányában — egyesül Szent Ferencel. Az álom síkján-e, vagy a személyiség mélyebb, misztikus régióiban?

*„valószínűleg sohasem érkeziünk meg
színvallók vagyunk
összetévesztjük a napot a holddal
tulajdonképpen csak most indulunk
egy fehér ló vágatott el a kút mellett
azt hitted, a szél
a szél
a felhők fénye
Szent Ferenc kenyérből van*

*a legyek lehelletére ragadnak
a szél
az ablak megrepedt
a halott az út mentén térdepel és mutatóujjával olvashatatlan imádságokat
fest álmainkba*

*egy fehér lepke
lehelletünk lepkéje
holdlepke
a tenger lepkéje
a hegy lepkéje
a reggel lepkéje
leszállt vállamra
Szent Ferenc elszabadult vérző tenyered"*

Magyar- és világirodalmi párhuzamok

Mint utazással kapcsolatos hosszú-költemény a *700 éves Szent Ferenc* nem előzmények nélküli. Számos olyan párhuzama nevezhető meg — mindenekelőtt Kassák Lajos *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című poémája, s még korábbi Guillaume Apollinaire és Blaise Cendrars remekművei —, amelyeket Déry nagy valószínűséggel ismert, s talán élt is a belőlük sugárzó ösztönzésekkel.

Leginkább Kassák költeményének ismerete/hatása látszik bizonyosnak, hiszen az együtt jelent meg 1922. október 1-jén Déry — eddig újraközöletlen — versével (*Délután, A forradalom elemei*) az egyetlen számot megért 2x2 című bécsi folyóiratban. Egyszerűen elképzelhetetlen, hogy a Mester írását ne vette volna azonnal kézbe, bár az sem zárható ki, hogy már korábban ismerte, hiszen szövege jóval előbb elkészült: a MA harmadik bécsi matinéja már 1921. október 16-án műsorára tűzte. A Kassákhoz egyre közelebb kerülő költő akár kéziratban is olvashatta.

Apollinaire és Cendrars neve általánosan ismert volt a bécsi emigrációban, s nemcsak Kassák révén, aki hosszú-költeményében név szerint is megemlíti Apollinaire-t, későbbi visszaemlékezéseiben pedig azt állítja, hogy Cendrars-szal 1909-ben személyesen is találkozott. 1920 és 1922 között itt Bécsben újságíróskodott Németh Andor is, Déry közeli jóbarátja, aki 1914-ben szintén kapcsolatba került Apollinaire-rel és Cendrars-szal, s egykori publicisztikájában értő elemzéssel mutatta be költői törekvéseiket. A húszas évek elején Cendrars a MA egyik leggyakrabban publikált szerzője.

Az első összevetések látszatra nem sok eredménnyel kecsegtetnek. A *700 éves Szent Ferenc* történései egyetlen nap alatt peregnék le szemünk előtt, s egy félig-meddig vallási élmény kialakulását példázzák. *A ló meghal, a madarak kirepülnek* eseményei ezzel szemben a messzi múltban játszódnak, s tartalmukat tekintve látzólag ellentétben állnak Déry történetével: szerzőjük demonstra-

tívan fordít háttat korábbi vallásos színezetű eszméinek, hogy azokat egy újfajta, a negyedik rend ügyét vállaló hittel, ha úgy tesszük: elkötelezettséggel váltsa fel.

Távolállónak látszik a rokonság Déry és Appollinaire költeménye között, hiszen az *Égővében* felidézett emlékek lényegében ugyanannak a katolikus hitnek az egyenmű közegében mozognak. Hiába valónak látszik *A transzibériai expressz és a franciaországi kis Johanna prózája*-val való összevetés is, hiszen abban a múlt emlékeinek a sorjázása csupán a kaland és a szülővároshoz való érzelmi kötődés elmentését, majd egybefonódását példázza.

Ugyanakkor nyelvi fordulatok tanúskodnak az említett művek ismeretéről, illetve ösztönzéseiről. Itt van mindjárt Cendrars példája. *A transzibériai expressz* történetében szerepet kap a kis párizsi prostituált, Johanna alakja. A távolkelet felé tartó zakatolásban a költő előtt újra és újra felmerül Johanna emléke („szelleme”), amely, illetve aki minduntalan felteszi a kérdést: „Mondd, Balázs, messze vagyunk már a Montmartre-tól?” Mindez természetesen csupán költői kérdés, amely — válaszaival — mind erőteljesebben érzékelteti a Párizstól való távolodást. A *700 éves Szent Ferenc* szövegében mint az utazás tényét, izgalmát érzékeltető költői fogást Cendrars-hoz érezzük visszacsatolhatónak. Déry szövegében az ideges hisztéria teszi fel unos-untalan a kérdést a busz vezetőjének: „a málhát feltette”? — „oui, Madame!” — feleli az ötödször is angyali türelemmel, hogy válasza után minden egyes esetben új és új lendülettel kövessék egymást az utazás amúgyis gyorsan pergő képei.

Kassák nyelvi fordulatainak ösztönző hatása helyenként szintén tetten érhető Déry szövegeiben. Ám nem azoké, amelyeket egyes elemzők szürrealistának mondanak (hiszen a költemény megírásának idején, 1921 nyarán, még igencsak távol állunk a valódi szürrealizmustól), hanem azoké, amelyek még dikciójának expresszionista gyakorlatához kapcsolódnak, s amelyekről — ugyancsak 1921 első felében — oly találóan állapította meg Déry: „absztrakt fogalmakat húsos ragyogó testekbe ölt, a konkrétokat absztrahálja éteri tüze.” *A ló meghal, a madarak kirepülnek* olyan soraira gondolunk, mint „némelyek vállán New York felhőkarcolói virrasztottak”, „mások szeméből vörösen kikönyökölt a gyűlölet”, „lángok virágoztak ki a szájából és kezei röpködtek,” stb., stb. „Mintázatuk” ritkábban ugyan, de mégis csak fellelhető Déry öt évvel későbbi képeiben: „egy francia dominikánus fejéből ferdén kinő Pisa súlyos aranytornya”, „az órák hasa aranymézzel van tele”, stb. Tegyük azonban hozzá: Déry szövegeiben e példák erősen zárványszerűek, a megjelenítés egészét már nem a metaforisztikus képződmények, hanem — mint már az idézetekből is láthattuk — a szürrealizmus szabadnak (vagy éppen ötletszerűnek) látszó, ám mégiscsak megszerkesztett áradása jellemzi.

A 700 éves Szent Ferenc további szövegeinek van egy mélyebb, rejtettebb rétege is, amely kimondva-kimondatlanul a Szent Ferenc eszméivel való találkozás élményéről szól. E szembesülés egyik pólusán (az Assisibe vezető út természeti képeibe és az azokhoz kapcsolódó látomásokba ágyazottan) Déry korábbi, utazás előtti és pogányként jellemezhető énje foglal helyet, amely joggal jellemzi önmagát azzal, hogy „a tenger vadszagát hordja homlokán”. A szembesülés másik pólusán viszont értelemszerűen az a humanizált világgép található, amely Szent Ferenc egy helyütt sem idézett, de elgondolásaival egyre érzékelhetőbben jelenlévő *Naphimnusz*ában jutott kifejezésre, s amely a poéma logikája szerint végül felülkerekedik a pogány elemeken.

E két „belső” principium jelenlétére utal a poéma első képsorába helyezett „ez az emlékek útja” kifejezés, amely elindítja az eszmék interferenciáját, s amelyet követően kezdetben még a pogány elemek dominálnak, s erejükből még egy félelmetes madár-látomásra is telik:

*„a madár egy lábon forog
az egyik szeme malomkő
a másik Krisztus lakása, melynek padlóján szanaszét hevernek a sárga
hullák

a lakás sarkaiból csepeg a vér
fekete mint a megalvadt napok
a madár egy lábon ugrál
megeszi a szememet
megeszi isten láthatatlan arcát
a gyereket
megeszi a holdat
megeszi...”*

A 700 éves Szent Ferenc belső szerkezetének nemcsak ez a két pólusa létezik. Déry „útibeszámolójában” szóhoz jut az a ferences lelkiség, amely a hangsúlyt a „külső” vallásossággal szemben a hit „belső” átélésére helyezi. Ezeknek a vonatkozásoknak a megjelenítésében Déry sajátos módon kapcsol vissza *A ló meghal, a madarak kirepülnek* poémájához, illetve a vallásértelmezésnek ahhoz, a ló alakjában megjelenített emblémájához, amelyet Kassák a maga forradalmi eszméivel kívánt meghaladni:

*„a nap lehullt a Chiostro udvarába
az oszlopcsarnokban sétál és kiegészíti a tisztátalanságokat
a fakapu lángol
a kehes lovak nyerítve haldokolnak mögötte...”*

A Szent Ferenc-i természetszemlélet derűje a költeményben a fehér színhez kapcsolódik. Ez a misztikát és tisztaságot idéző motívum már az idézett fehér lepke alakjában is megjelenik, de bevonja a természet más jelenségeit is, például a lenyugvó holdhoz hasonlított ökröt vagy dombtetőn föltűnő lovat — imaszövegekhez hasonlóan kilógó hosszú nyelvével. Ez a ló természetesen nem azonos az imént említett és tűzhalálra ítélt „kehes” társaival. A győzelmes „újnak” a jelképe, amely utóbb a pogány madárral szembeállított „ellenlátomásban” diadalmaskodik ellenfelein.

Szent Ferenc azonban nemcsak mint a nap, a hold és a csillagok, a szél, a felhők, a víz, a tűz és a föld, illetve az élet szerves részeként és kiegészítőjeként elfogadott halál képzetével bilincselte le a költő képzeletét: legalább ilyen mértékig ragadta magával erkölcsi magatartása és legendákba légiesülő példamutatása. Bár a poéma szövege nem emeli ki — bizonyosak lehetünk benne, hogy Déry messzemenően tudatában volt annak, hogy Szent Ferenc a szegények és kiközösítettek szószólója, hogy szeretete, alázata mögött az emberi egyenlőség eszméi munkáltak, hogy áldozatvállalása, felelősségtudata alapján véve közösségi, amely tudatosan vállalja a testvériséget. Déry szellemi vonzalmainak kialakulásában mindennek meghatározó szerepe volt.

Déry poémájában rejtve jelen vannak a társadalmiaknak nevezhető motívumok. Már túljutott *Az ámokfutó* kétségbeesésén, s azt is tisztázta, hogy a társadalomból való kivonulás — legyen az csavargás vagy a természetbe menekülő remetéskedés — sem igazi megoldás. Az ember eredendően társadalmi lény, s a társadalom működésének bajait csak társadalmilag — a társadalomban élve és cselekedve — lehet orvosolni. E felismerés már az 1922/1923-ban írt *Alkonyodik, a bárányok elvéreznek* című tanregényében is feltűnik, ám következtetései eléggé bizonytalanok és bizarrak. (Magányos hőse gyilkol, hogy újra közösségbe kerülhessen.) Perugiai drámái, mindenekelőtt az *Óriáscsecsemő*, ismét negatív látletet: harsány, karikírozó, ittott a cinizmus határát súroló vonásokkal rajzolja meg a haszonelvűsége épült társadalom képmutatását, a pénz mindenhatóságát s az egyén erkölcsi és fizikai kiszolgáltatottságát.

Az assisi zárandoklatot és Szent Ferenc eszméivel való találkozást Déry e hosszan elhúzódó útkeresésének folyamatába kell helyoznunk. Nem kétséges, a belőlük merített ösztönzéseknek részük volt abban, hogy a tagadás korábban elhatalmasodott motívumai mellett a költőben felerősödjenek a pozitív emberi és társadalmi értékek, amelyek többszörös áttétellel ugyan, de beépültek az író későbbi, felelősségtudattal teljes és mélységesen humanista szemléletébe.

KELÉNYI BÉLA

Az urnatemetőből kisétáltak

Az urnatemetőből kisétáltak a Háromkirályok és bementek a Szent Gellértről elnevezett körtemplomba, amíg saját magamnak maszkírozva álltam a villamosmegállóban és próbáltam minél távolabb kerülni magamtól, végül a Múteremház előtt kötöttem ki, a Gellérthegyen, ahol valamikor ott ácsorogtunk G.-vel az üres lépcsőházban, csak hogy elbúcsúzzunk. Mire visszaértem, már égtek a lámpák a templomnál, mint a kopott csillagok, és másnap tudtam meg, hogy Vízkereszt napja volt.

„És” — kérdezted

„És?” — kérdezted kétszer is a telefonban, nem tudtam, nem is akartam válaszolni, csak azt ismételtam el, amit már évek óta nem mertünk egymástól megkérdezni és nem akartunk megválaszolni sem. Akkor már majdnem teljesen besötétedett, csak a fák mozdulatlan, csupasz koronája tartotta az eget, ahol a rózsaszín felhők, mint egy elnémult barokk opera díszletei suhantak az ablakkeret egyik szélétől a másikig és tovább, kifelé a képből.

Isten szivárványa

(III. rész)

(1886-1962) cseh író. Először papnak készült, majd orvosi tanulmányai befejeztével katonaoorvos lett. Két világháború közötti írói munkásságára az első csehszlovák köztársasággal való ideológiai szembenállás nyomta rá bélyegét. Történelmi prózájára a cseh középkori és barokk irodalom hatott. Gondolatvilágát a keresztény egzisztencializmus határozta meg. Itt közölt írása az 50-es években született, de csak 1969-ben láthatott napvilágot. A mű a Szudéta-vidéken, a II. világháborút követő kitelepítések után játszódik (Boží duha, Československý spisovatel, 1969).

A gyertya fényében azt láttam, ami álmaimban annyiszor meggyötört. A lány vörhenyes haját, mely a halántékán villódzva lebegett a sírmécses fölött. A letagadott bűnnél is hivatkozóbban csillogó, kékes szemérmetlen és tüzes szemét. Haragtól és megvetéstől lebiggyedt, érzéken elnyílt száját, és mindkét orcáján a különös jelet, a halál lehelte rózsás szirmot. Ó, az a vörhenyes haj! Milyen kísértetiesen emlékeztetett a tiltott és elátkozott utakon való hasztalan bolyongásomra azokon a bódult napokon, amikor először éreztem a kísértés közeledtét! Hogy megriasztott! Viszolyogtam tőle, mint a szegény tanúbizonyosságától, a kitagadott bélyegétől, minden mást inkább elviseltem volna, mert úgy éreztem, az öngyilkosság is jobb a szemérmetlen hajzat pokoli ragyogásánál. Hiszen a hajkorona alatt ott volt az épp olyan szegyéntelen és bűnös szempár, valamivel lejjebb a csücsörítő ajak, mögötte a hófehér fogak, és a fogak mögött a hátborzongató diadalmas nevetés leselkedett. Ez a száj, mint a maró sav, biztosan maradandó nyomot hagyott volna rajtam, ezek a fogak — Ó! Inkább a halál!

Csak hogy mégis úgy éreztem, hogy vérem kevésége, lázadásom fennköltsege, az egész paradicsomom éppen ebben a kitagadottságomban van, és a szívem kiáltozott: Ó, hódítsd meg a lányt, hogy ha csak egy percre is, de beletemetthesd arcod ördögi hajába és csókolhasd az ajkát! Hát csakugyan az ifjonti szemérmed félted? Eredj már! Elég, ha lemezteleníted az élet, s utána elvágod a torkát, és hagyod, hogy elvérezzen...

Nem, nem a szemérem vagy az égi sugallat mentett meg a kísértéstől, hanem a nyomorult félelem, és attól a naptól fogva mindig kerültem az ilyen alkalmakat. Jaj, kerültem. És most?

Talán a gyertya tette. Talán az elérhetetlen angyali lény emléke, aki Isten szivárványa arany kapujába fogódzva nézett le ifjonti álmaimba. No de ilyen vörhenyes haja volt annak az elérhetetlen és angyali lénynek? És ilyen szája?

Elcsüggedtem, és mintha csak álmomból beszélnék, azt mondtam:

— Az a kígyó emlékeztetett valamire.

A lánynak megrándult a keze.

— Mire?

Felvontam a szemöldököm.

— Nos hát, szokott zongorázni?

Csak kelletlenül válaszolt:

— Régebben zongoráztam.

Lesütötte a szemét.

— Ó — próbáltam őt kiengesztelni —, nem tudom, miért beszélek és kérdezek ilyen ostobán. Az a vipera megmutatta nekem, mi a kéztartás és mi a zongorázás. És mi a sérthetatlenség, a di-csőség és a nyugalom. Ezt maga ezek szerint már ismeri.

A lány úgy ült az ágyon, hogy egyik lába szabadon lógott, a másik a padlónak támaszkodott. És a padlónak támaszkodó lába most megcsúszott. Egész teste megrándult, kezében megbillent a gyertyatartó.

Ezen elcsodálkoztam, és megfeledkeztem róla, hogy nem akartam tovább beszélni.

— Ez nem olyan dallam volt, amit a fülével hall az ember — folytattam a halottakért mondott imámat —, ez csoda volt! Igen, ez maga a szépség volt! Hogy szállt az a dal! Kis híján elöntöttek a könnyek. Holott az a kígyó öreg és csúf szörnyeteg volt. — Nem fekszik le?

A lány hangja minden erőfeszítés ellenére hallhatóan remegett: — De kérem, mondja már meg, kicsoda maga?

— Miért kérdezi?

— Félek magától.

— Miért?

— Maga biztosan jó ember. De nem tudom, kicsoda.

— Értem már. Azt hiszi, ördög vagyok...

— Ó, dehogy!

— Az ördög is jó. Legalábbis néha.

— Nem! Ne haragudjon! Csakugyan félek. Hiszen elkergethet innen...

— Hm! Elkergethet. Már megint. Erősödik bennem a gyanú, hogy maga tényleg azt akarja. De nem fogom elkergetni. Nem tudom, és nem is akarom tudni, hogy kell azt csinálni. Csak arra lennék kíváncsi, mihez kezdene, ha most, éjnek évadján csakugyan kikergetném?

Úgy gondoltam, zavarba hozom a lányt, de azt láttam, hogy várva-várta a kérdésemet.

— Akkor engedelmével — mondta bűbájosan és csípősen —, fognám a kecskémet, kimennék vele a temetőbe, és reggelig ott maradnánk.

— Mit beszél? A temetőbe?

Óvatlan csodálkozásom rosszindulatú, kaján örömmel töltötte el.

— Itt van a közelben — mondta hanyagul, eltátott számon és kikerekedett szememen gyűnyolódva.

— A közelben?

— Néhány lépésnyire. Csak maga a másik oldalról jött ide.

Nos, ezen elcsodálkoztam.

— És miért éppen oda?

— Az utóbbi években az emberek már nappal se mertek kimen-

ni a temetőbe, és tudom, hogy legalábbis most, éjjel, magának se lenne kedve követni engem oda.

Tetszett nekem, hogy ilyen szépen fejezte ki magát, de kénytelen voltam kicsit elrontani örömét.

— Ebben bizony téved. Sírásó vagyok.

Nem tudom, mit látott a szememben, de csakugyan megijedt tőlem.

— A kegyelmes úr nyilván csak a bolondját járatta velem.

Ezt olyan rémült tisztelettel és alázattal, de egyszersmind kiszámítottan sértőn mondta, hogy mindent megértettem. És nem tudtam, szörnyülködjek-e, vagy nevessek.

— Nos, holnap bebizonyítom magának, hogy igazat mondtam — feleltem legalább látszatra kegyetlenül. — Van-e kapája megásója?

Erre már csak dadogott:

— De hát mit akar csinálni?

És ekkor láttam, hogy a pokol tornácára tévedtem. A lány rémülete eszembe juttatta a közelmúlt borzalmait, amikor az eleven embereknek maguknak kellett megásniuk a sírjukat. De arcom semmit sem árult el, és léha, istentelen viccel válaszoltam.

— Hát amit ezekkel a szerszámokkal csinálni szoktak! Gödröt ások velük, és aztán a gödörbe ezt-azt beledobok. Érti.

Farkasszemet néztünk. De én kutýábbul éreztem magam. És azt mondtam:

— Nincs kedve velem jönni?

Elkerekedett a szeme, aztán hirtelen megvetően elfintorodott.

— Ez magán múlik.

— Igazán? Nem tudom. De nem tanácsolom, hogy velem jöjjön. Már folyik.

A lány azt hitte, megőrültem.

— Tulajdonképpen miről beszél?

— Hm — mondtam, nem törődve növekvő félelmével —, a szomszéd faluban is jártam, és a templomban, az oltár előtt találtam egy koporsót. Nem tudom, mi van benne, de ami benne van, az folyik. Alighanem elfelejtették eltemetni. Nem csodálkozom. Talán már nem volt rá idejük. De maga fázik?

Ezt a lány is kérdezhetette volna tőlem. Minél tovább beszéltem, annál jobban elhatalmasodott rajtam a csöpögő koporsó látványának jeges iszonyata.

De a lány már összeszedte magát, és azt mondta:

— Szóval úgy! És maga el akarja temetni azt a holttestet?

— Természetesen. Azért vagyok itt. No, csak nem botránkoztat meg?

— De hát miért éppen maga?

— Különben ki temetné el? Eleven ember nincs a környéken, az ördögök pedig nem viszik ki a templomból.

— És maga csak ezért jött ide?

— Hm. Csodálkozik rajtam? Hiszen én már semmire se vagyok jó, és ez a foglalkozás se rosszabb annál, amit eddig csináltam.

— Igen, csodálkozom. Nem tudom, mivel foglalkozott korábban, de...

— Nos?

— Jó, nevéssen csak.

Ezt olyan engedékenyen mondta, hogy felforrt a vérem.

— Mondja, nem nekem kellene inkább csodálkoynom, hogy maga most képes volna kimenni azzal a kecskével a temetőbe?

A lány szomorúan elmosolyodott, és azt mondta:

— Nem tehetnék mást. Inkább hagynám, hogy beledobjon a gödörbe, mint hogy most, a mai éjszakán átmenjek a határ túlsó oldalára.

— Miért? Ott kísértetet járnak?

— Igen.

Elnéztem a lányt. Harminc körül lehetett. Talán ennél is fiatalabb volt, de a harag meg a dac már maradandó ráncokat vésett az arcába.

— Maga igazán nem úgy fest, mint aki félni szokott.

— Ha így van, az sem segít rajtam. Igaz, hogy a határ alig fél óra járásra van innen, hogy derült az éjszaka és fehér az országút. Csakhogy ma süt a hold.

— Maga holdkóros?

— Nem vagyok holdkóros. De ha világít a hold, látom a halottakat.

Mindeddig egy sötét tóban bujkáló harcsának képzeltem magam, melynek közelébe egy óvatlan halacska tévedt. Most rájöttem, hogy a halacska is felkészült a találkozásra. A vizet legalábbis fel tudta zavarni. Hogy elbizonytalanítsam, lecsaptam rá:

— És ezért akar most kimenni a temetőbe?

— Igen. Ott nem azok vannak, akiktől félek. Akik ott nyugszanak, már rég meghaltak.

— Akkor hát temetetlen halottakat lát?

— Nem mindenütt. Csak ott, a határ közelében.

— De miért üldözik magát? Akarnak valamit?

— Nem tudom. Nem akarom tudni, és már gondolni sem akarok rá.

— Ismerősei ezek a halottak?

— Az anyám meg a nagynéném.

— És mi történt velük?

— Menekülés közben megölték őket. És én mindent láttam.

Ezt olyan gögösen és kihívóan mondta, hogy hátamon végigfutott a hideg. De amit mondott, nem lepett meg. Csak az bántott, hogy ettől a perctől kezdve visszafordult az idő. Hát nincs még lezárva ez az ügy? Hol volt ez a lány mostanáig? Miféle pokolban tartották fogva, hogy még nem tudja, hogy a föld felett felragyogott Isten szívárványa?

— Ki ölte meg őket?

A lány arca most egy pillanatra felderült, de csak azért, hogy nyomban utána hátborzongató mosoly jelenjen meg rajta. Megbántam, hogy a kérdésem helyett nem a nyelvemet haraptam el.

— Inkább ne kérdezze! Nem szeretném megbántani.

Elfordítottam a fejem, és úgy éreztem, hogy az élet érinthetetlen könyvében is visszafordult egy lap. Ezt sehogysem értettem, hiszen tudtam, hogy még élek. De ez még nem volt minden! Miért rázott meg annyira, amit a lány mondott? Hiszen ez nem az én lapom volt! Amit a lapra írtak, ahhoz semmi közöm, de most pont ezt a lapot hasonlították össze az én életem lapjával. És eközben meg kellett őriznem tisztességtudó arcom.

— Ó, rám ne legyen tekintettel! Magának nem esett baja? — kérdeztem a lehető legalázatosabban. És máris csapdában voltam.

— Semmi különös — felelte a lány. — Csak az arcomba tapostak, és utána — ezt maga is kitalálhatja.

Hangja olyan tiszta és bájosan csipkelődő volt, hogy csak késve rándítottam a lábamon, abban hitben, hogy a már elfelejtett vipe-rára léptem.

A lány észrevette mozdulatomat. Megvető csodálkozással szegezte rám méregkék szemét, és még ő nyugtatgatott:

— Ugyan már! Nem olyan nagy dolog. Nem ez volt az első és utolsó eset. És rendesek voltak velem, csakugyan vigyáztak rá, hogy élve megússzam, és hogy ne tegyenek bennem kárt. És csak ketten voltak.

Ahogy ezt elmondta, hangja minden hangot felülmúlt. Halkan és könnyedén szállt mint az elfojtott kacagás, és akár értenem se kellett volna szavait, hogy tudjam: ha megszabadulok is valaha hangja iszonyú varázsától, már nem leszek az, aki ideérkezésemkor voltam.

— Jó — biztattam, attól tartva, hogy megfullad, mert hallgatott, és vakító szűrős szemét keményen rám szegezve figyelt engem —, és hogy történt?

— Ó, annyi ilyen eset volt, hogy ma már ez senkit se érdekel!

— Lehetséges. De ez most engem is érint.

— Miért?

— Folytassa, kérem!

(Folytatjuk)

Körtvélyessy Klára fordítása

DEDE FRANCISKA

Bakallár Józseffel

„Boldog az a festő, aki ecsettel is tud imádkozni”

Pár lépés után eltűnik a város. Néhány utcával beljebb még buszok járnak, itt már földúton haladok. Múterem a Duna partján, Soroksáron. Az ablakból a Dunát látni, vizet, nádat, fényt, madarakat. Végtelen béke.

A múteremben a festőállványon két készülő kép, a falakon festmények, s a földön, a falnak támasztva körbe, szintén — hátukat mutató — képek. Velem szemben a művész, Bakallár József.

Tavaly jelent meg Önről egy könyv, a Bakallár-Breviárium, amelynek első lapján így fogalmaz: „a művészet a szemmel kezdődik és a szemmel végződik. E végpont között ébren vagyok és álmodom”.

Tulajdonképpen ez a titok a varázslata a szakmának; amikor egy fehér vászon vagy fehér falemez előtt hosszan elgondolkodik az ember: mi kerülhet rá. Ahogy a költőnek elég egy eszébe jutó szép szó, hogy abból költemény szülessen, sokszor az adott vászon, a keret ad ihletet. Itt kezdődik a szem szerepe: ha egy szép felületet vagy egy szép motívumot találok, akkor azt megfestem. A múteremben aztán ezen még változtathatok; a szemem diktálja, a lelkem keresi a varázslatot, a kezem pedig teljesíti a tennivalót. Ekkor a kép még változtatható, mikor már aláírtam és kiállítom, akkor öt perc alatt eldől a sorsa: megmondják, hogy gyengén, rosszul vagy jól sikerült-e. Ha nem maradok egyedül a káprázatommal, akkor a kép jó. Aztán évek múlva újraértékelődik minden.

Vannak „túl” jó képek?

Vannak olyan képek, amelyek örök érvényűek, és kibírják a sokszori megnézést. Ilyenek például Van Gogh vagy az olasz Giotto művei, Leonardo da Vinci *Barlangi Madonnája* (a *Mona Lisát* nem tartom annyira fontos műnek), és az olyan géniuszoké, mint Michelangelo, aki sem rajzban, sem festészetben, sem szobrászatban szinte sohasem tévedett.

Egyébként egy jó művész nem tud elég kevés kiállítást csinálni. Akkor önmagát is sokszor ellenőrzi, és inkább kevesebb kollektív kiállításra küld be egy-egy képet. Azt biztosan sokszor megmászálja magában: ez már ki fogja bírni a zsűrit, és mások értékelését. A többi csak képszellőztetés.

Amikor egy festő lelke annyira át tud komponálódni, hogy nem is érzi, hogy ecsettel fest, nem érzi, hogy mik az alapanyagok, nem érzi, hogy a festék matéria, hanem fölleheli a képet s valamilyen teremő álomban él, akkor születnek a remekművek.

Az Ön álmai hogyan kezdődtek?

Első elemibe úgy mentem, hogy már tudtam írni, mert amikor négy éves koromban édesapámat elvitték fogságba, és édesanyámnak

nemcsak kettőnket, hanem testvéreit és testvérei gyermekeit is segítenie kellett, akkor meg kellett tanulnom írni. Ott alakulhatott ki valami az igényességemből, hogy nekem a „o” betűt szépen kellett írnom. Aztán első elemiben a falusi kántortanító, aki négy osztályt tanított egy teremben, egyszer egy négylevelű lóherét rajzoltatott. Az idősebbek más feladatot kaptak. Én mind a négy osztály feladatát megcsináltam, a magam örömére, mert nem figyeltem az utasításra. S amikor a következő órán a tanító értékelte a rajzokat, az én hátam borsózott a legjobban, mert mind a négy évfolyamban az én rajzomat tartotta föl, hogy a legszebb. Talán ez lehetett az első pillanat, amikor kiderült, hogy — csúnya a szó — kézügyességem van. Mert ehhez a szakmához nem kell kézügyesség, ezt orral is lehet csinálni, kézzel is, lábbal is.

Mi kell hozzá?

Átérezőképeség. S itt megint csak a remekművekre, a nagy mesterekre utalok. A remekművek rejtett hibákkal rendelkeznek, ettől megrázóak; s ezt nem veszik észre az emberek. Például Michelangelo firenzei *Pietà* című szobrán Krisztusnak egy lába van, s az emberek nem veszik észre, mitől rogyott össze ilyen megrázóan; vagy Van Gogh híres tányérrózsás csendéletén a köcsög és a virágok úgy vannak megfestve, mintha papírkivágás lenne. Semmi forgástest nincs benne, semmi plasztika, hanem egy kiterített, őszinte, szinte emberi sorsokat ábrázoló jelkép. Ez a varázslat: amikor valamit kitalál vagy átalakít a művész. Ezeket a titkokat ő maga sem sejtí, csak munka közben jön rá, hogy ezt az erőszakot elköveti. Ilyen nagy titok a páduai Giotto-kápolnában *Júdás csókjának* ábrázolása. Mindenki megdöbben azon, hogy milyen szépséges figura Krisztus, akit egy senkiházi ember elárul. Azt senki nem veszi észre, hogy ez a Júdás emberileg is kicsi, mert Krisztus lábára áll azért, hogy fölerje az arcát és megcsókolja. Szinte eretnek megoldás ez: egyik figura a másik lábára áll ahhoz, hogy elérje, ráadásul áruló csókot adjon az arcára. Ezek azok a rejtett titkok, amelyeket, ha nem fedez fel az ember — elsősorban az alkotó —, akkor nincs varázslat a képen.

Nagyon sokféle műfajban alkot.

Olajjal is, akvarellal is dolgozom, sokat tanultam a kínai tusfestészetből, a kínai miniatúrafestészetből. Szerencsés pillanatban kerültem ki a Távol-Keletre: huszonhét éves voltam, s akkor pendül egy festő. Addig még azzal foglalkozik, hogy sikerüljön elfelejtenie a stúdiókat, amelyeket végig kellett csinálnia a főiskolán.

Hogyan kezdődött a kapcsolata Japánnal?

Főiskola után, úgy hét évvel, művészettörténész-kongresszus volt Magyarországon, amelynek résztvevői — a világ minden tájáról érkeztek — felkerestek művészeket otthonukban. Hozzám is eljöttek. Imponálhatott nekik, amit láttak, s ígérték, hogy meghívást kapok Japánba. Amikor erre sor került, előre kiküldtem harminc képemet. Aztán kiderítették rólam, hogy tanítani is tudok. Nagyon

könnyű dolgom volt, mert ahogy a Kodály-módszert sem ismerték a magyarokon kívül, a Barcsay-féle anatómia-oktatás is egyedülálló volt. Ahogy bemutattam ezt a módszert, attól kezdve kétévenként kiállítással egybekötött rendszeres mesterkurzust is tartottam a művészeti főiskolákon. Máig tart ez a japán kirándulás, Magyarországon pedig én vagyok a magyar szamuráj.

Japánban, elég fiatalon megismertem a miniatúra-festészetet. A japánok gyufásskatulya nagyságú kis képeket festettek, nagy műgonddal, speciális, rendkívül hegyes, vékony ecsettel. Miniatúra-festészetük a tushoz közelít, tehát sötét színű. Nagy hatással volt rám, s amikor hazajöttem, elkezdtem kis képeket festeni olajjal, speciális műanyag lapokra, amelyek hasonlítanak az elefántcsont színére. Egyre kisebb méretekig el tudtam jutni. Mikor a legközelebbi kiállításra kimentem, úgy készültem, hogy magam is tudok miniatúrát festeni, s aki majd képet vásárol, megajándékozom egy miniatúrával. Kivittünk ötvennégy darabot, azt külön tették a kiállításon vitrinekbe. A két órakor nyíló kiállításom megnyitójáig a menedzserek, tudtomon kívül, minden miniatúrát eladtak. Kiderült, hogy jó értelemben tévedtem, mert a távol-keleti miniatúra akvarellal készül, és nekik hatalmas újításnak számított, hogy olajjal is lehet csinálni miniatúrát.

Életemben a legkisebb képet egy rizsszemre festettem. Nem nagy dolog: csak egy picinyke domb van rajta, egy fa, egy ladik, természetesen a Duna, és egyetlen kis halászocska. Ez nagyon gyorsan elkészült, de az aláírással baj volt, mert nagyon hosszú a nevem, és az aláírás alig fért rá a rizsszemre.

Mennyiben hatott Önre a japán művészet?

Amikor kimentem, megismertem az óceánt. Képeimre egyre több azúrkék került, a palettám tele lett ultramarinkékkel. Amikor visszajöttem, bemutattam úti élményeimet képekben, és messziről felismerhető volt a piktúrámat ért hatás, a levegősség, a tengernek a színe, a kék színfajták, amelyeket addig nem is vásároltam. Azóta ez beleérett a festészetembe, különösen a jellegzetes napsugárzás, amit Japánban mégiscsak másképp látunk, mint itt.

Úgy hallottam, hogy könyvillusztrációkat is készít.

Igen. Az első illusztrációs feladatom egy magyar pap szenvedéseiről szóló önéletírása volt. Bolváry Pál atyáé, akit idehaza megkínóztak, börtönbe vetettek, tönkretették az egészségét. Szabadulása után ki tudott menekülni Amerikába, hogy ott szolgáljon még huszonöt évig. Felkérésre megírta a *Rablánc*on Krisztusért című könyvet. 1956-ban tizenhat éves voltam, tudtam, mi a szenvedés. Ismeretlen modell alapján — itt szembesültem először azzal a feladattal, hogy nem ismertem a szerzőt —, az írásai alapján megrajzoltam ezt a szenvedéssorozatot. Ettől kezdve elég sűrűn kértek tőlem illusztrációt hittankönyvhöz, novelláskötethez, meseillusztrációt is készítettem.

Mozzaikképei mit ábrázolnak?

A mozaik nekem sosem kép: burkolat — mindig az építészethez kötöm. Egyetlen mozaikon nem ábrázolok figurát, illetve átalakítom. Néha addig elmegyek, hogy egy-egy jelenet felismerhető, mint például édesanyám sírján Szent Erzsébet (mert Erzsébet volt a keresztneve) legendájának néhány jelenete.

Festményein nagy szerephez jut a természet.

Itt Soroksáron olyan szép a Dunakanyar, olyan idillikus, hogy óhatatlanul a legtöbb képem tájkép. Egyszerűen nem lehet szabadulni az itteni naplementétől, a csillogó víztől, a nádtól, a nádiban élő madaraktól, a halászsoktól. Régebben halászlányok is éltek itt, akik a halászok megszakadt, elrongyolódott hálóját kötöztették. Ahogy a hálót teregették és kötögették, átsütött rajtuk a nap. *Halászlányok* című témasorozatam is arra utal, hogy egy rendkívül egyéni témakör alakulhatott itt ki a soroksári Dunaparton.

Mennyiben jellemző Önre a portréfestészet?

Nagyon szeretem, tematikus portrékat is sokat festettem. Külön hatással van az emberre, ha a saját gyermekét festi meg, külön hatása, ha édesanyját — ez nagyon nagy sorozat. Édesanyám egy földön élő szent volt. Amikor meghalt, péntek volt, első pénteki áldozásra indult. Útközben kapott infarktust. Imádság közben halt meg, szegény. Az utolsó kép, ami róla készült — *Anyám utolsó imája* —, noha mindenki azonnal látja a zsoldárt imádkozó kezét és meghajtott térdét, mégis portré.

Szakraális képein modell után fest vagy elképzelt alakokat visz vászonra?

Nagyon sok főiskolai rajzom megmaradt, amelyeket minden évben selejtez az ember, s a jobbakat, a még felhasználhatókat félreteszi. Így a figurák megmaradtak, és nagyon sokszor szinte előre tudom, hogy melyik krokimat fogom beemelni egy képkompozíciómba. De nagyon sokszor új modellre is szükségem van. Az érdi Kármelhegyi-templomba festett keresztutamon ötven figura van, amelyek megfestéséhez modellekre volt szükségem. Nagyon megható számomra a keresztút és a szenvedéstörténet során Veronika esete, ehhez kölcsönkértem egy leány arcát. Ugyanakkor magamat is ráfestettem a keresztútra. Ott, ahol Krisztust megfosztják ruháitól, valaki elviszi emlékébe a gyolcsát. Ezt a szerepet én vállaltam magamra. Arimateai József karakterénél a helyi plébános arcát festettem. S amikor a XII. állomást komponáltam, aznap halt meg édesapám. Az ő vonásait festettem meg Krisztus arcán.

Meglepő, hogy keresztútja tizenöt stációs.

A hagyományos keresztutakat azzal fejezik be, hogy Krisztust eltemetik. Holott az embernek a legféltettebb reménye a feltámadás. Csodálatos, hogy — bár esendők vagyunk itt a földön — valaki vár reánk egy kapun túl. Nagyon sokféle feltámadást festettem. Megcsináltam már biblikus ábrázolásban, hogy boldog Krisztus és ünnepet hoz vissza: Ne féljete, örökké veletek maradok a világ végezetéig! De pont az érdi Passióban, lehet, hogy a családi tragédiám miatt, a feltámadás jeleneténél Krisztus nem boldog, hanem sír. Úgy ábrázoltam, hogy a könnyek is látszanak, amint lecsorognak

az arcán. Mutatja a sebeit Tamásnak: Még mindig nem hiszed el, hogy én függtem a kereszten, itt vannak a sebeim, itt vagyok, és tárt lélekkel várlak benneteket!

Nem szokványos ez a Passió. Hogyan fogadták?

Nagyon nagy szakmai visszhangja volt. A kép tizenhat méter hosszú, tehát gyakorlatilag tíz percig tart, amíg az ember minden jelenetet végignéz. Örömmel fogadta a plébános és a paptársai is.

Néha lassabban hat a mű. Egy vidéki templomba fogadalomból szerettem volna egy táblaképet festeni ajándékba. Egy felfeszített Krisztust festettem, de úgy, ahogy az utolsó pillanatban meghal és leroggyan, a kezénél fogva lóg, szinte megfullad a kereszten. Amikor a plébánosnak megmutattam, elrémült, hogy ő a szép Jézuskára számított. Abban állapotunk meg, hogy egy szakmai zsűrit kérünk hozzá. Az egyházművészek és művészettörténész papok nagy tetszéssel fogadták, s attól kezdve az öreg plébános is boldog volt. A szentelés februárban volt, a környező hat falut is meghívták a benedikáló szentmisére, hóban, buszokkal jöttek, csoportosan. Az áldó ünnepen tizenegy pap volt jelen, s a prédikációban az utolsó mondatban így fogalmazott a pap: Boldog az a festő, aki ecsettel is tud imádkozni.

Egyik képe ma a Vatikánban van.

Minden idők legnagyobb pápájának tartom II. János Pált. Amikor 1991-ben Magyarországra jött, egyfolytában Mozart *Requiem*-jét hallgattam az autóban, és nem járt más az eszemben, mint hogy Krisztust ábrázoljam. Dankó László kalocsai érsek lehetővé tette számomra, hogy ezt a képet odaajándékozhassem a Szentatyának. Csodálatos, hogy egy levelet írt a Szentatya, azóta tudom, hogy a Vatikánban megbecsült helyre került a kép. A keresztúti képeimmel kapcsolatban azt írta, hogy az ő keresztúti imádsága húsz állomásból áll, és amennyiben erre egyszer időm lesz, rajzoljam vagy fesse meg ezt a húsz állomást.

Amikor nem megrendelésre fest, akkor mi inspirálja?

Minden a világon. Most például egy hosszú szerelmi verssorozathoz csináltam 150 rajzot, a magam örömeire. Isten, a Teremtő ajándékozta ezt az életérzést is.

Mik a tervei, vágyai?

Mindig nagyon szerettem volna egyházi iskolában tanítani — művészetet. Nem művészettörténet-oktatásra gondolok, hanem arra, hogy alkotó művészek kerüljenek a kispapok közé. Úgy érzem, a templomi festészetre, ami mindig nevelte az embereket, most is nagyon nagy szükség van, mert sok új templom épül, sokat építenek újjá, s ezekbe táblaképek, freskók kellene. S ezen kívül a lelkipásztorokat meg kell győzni a kvalitásos művészetről, mert nagyon sokszor tapasztalom, hogy becsapják őket álnok zsibárusok.

Mit mondana el a családjáról?

Van egy nagyszerű feleségem, aki mindig engedett a minőség útján érvényesülni, hogy nem kellett soha hazudnom a stílusomban, nem kellett hazudnom a magánéletemben, és a nehéz időkben is kitartott mellettem. Házasságunk második évében ikreink születtek, s így mindenből, az örömből is mindig duplán részesülhettünk.

FOKOLÁRE MOZGALOM

A II. világháború pusztításának romjain néhány fiatal trentói lány szívében születik egy új életideál: Isten. Olyan ideál Ő, akit semmilyen háború, semmilyen bomba nem pusztíthat el. A Chiara Lubich alapította mozgalom lelkesége szoros összefüggésben áll a Szeretet-Isten felfedezésével: van egy gondviselő, szerető Atyám a mennyben. De hogyan válaszolhatok én erre a szeretetre? „Nem az, aki azt mondja, Uram, Uram, hanem aki megteszi mennyei Atyám akaratát”. Megszületik a felismerés, egy mindenki számára járható út az életszentség elérésére. Az Isten iránti szeretet azonban magával hozza a felebarát iránti szeretetet. A „szeresd felebarátodat úgy, mint önmagadat” parancsa a felebarátot egészen új fénybe állítja. A kölcsönös szereteten alapul az egység, mely Jézus jelenlétét hozza az így élő emberek közé. Ez a jézusi jelenlét az, ami az örömet és a lelkesedést adja, megtéréseket indít el és megváltoztatja az életüket.

Ezt a jelenlétet azonban a legkisebb nehézség, emberi hiba is megzavarhatja. Isten egy esemény kapcsán fölhívta Chiaráék figyelmét Jézus életének arra a pillanatára, amikor a Keresztrefeszített így kiált fel: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”. Az elhagyott Jézus. Óriási titok, misztérium ez a pillanat. Chiara igen egyszerű gondolatmenetet követett: „Ha Jézus ekkor szenvedett leginkább, akkor ez legnagyobb szeretetének a pillanata is, és mi neki szenteljük egész életünket”.

Az Ő arcát fedezzük fel a világ fájdalmas megosztottságaiban: a családokon belül, a generációk között, a szegények és a gazdagok között, de a különböző egyházak, vallások, hívők és nem hívők között is. Az elhagyott Jézusban fedeztük fel minden megosztottság ellenszerét, a kulcsot az egységhez. Az egység és az elhagyott Jézus tehát az egység lelkeségének két tartópillére.

A Fokoláre mozgalom, bárhol is legyen a világban, mindig közösséget teremt maga körül. Természetesen ezek a helyi közösségek is ösztönözve érzik magukat az egymással való

találkozásra. Erre ad lehetőséget a Máriapoli, a Mozgalom egyik legjellemzőbb és évről évre talán legjobban várt közösségi megnyilvánulási formája.

A résztvevőkben megszületik a vágy egy „állandó” Máriapoli iránt. A karizma megtestesülésének egyik formája épp ezek az ún. városkák, melyekből már húsz van világszerte. Első a sorban az olaszországi Loppiano, melyet aztán követett többek közt a hozzánk térben legközelebbi, a horvátországi Krizsevci-ben létrejött városka is azzal a céllal, hogy mutassuk meg, milyen is lenne a világ, ha mindenki élné az Evangéliumot. Érdeklődők ezrei keresik fel ezeket a városkákat, és vesznek részt egy vagy több napon át a Máriapoli életében. Magyarországon jelenleg még nincs ilyen állandó Máriapoli.

Az első közösségek Szegeden, Budapesten és Egerben alakultak. A rendszeres nyári Máriapolik sora húsz éve, 1978-ban kezdődött 40-50 fővel. Jelenleg Budapesten és Szegeden vannak férfi illetve női fokolárok, melyek a szív szerepét töltik be az egész Mozgalom szolgálatában. Körülbelül 10.000-re tehető a benne résztvevők száma. 1989-től jelenik meg az Új Város, a mozgalom havilapja, jelenleg 2400 példányban.

JÁVORKA LAJOS

A HÁZAS HÉTVEGE

Az emberi kapcsolatok ősmintája a házasság. A Házasság Hétvége Lelkiségi ember- és közösségformálásban az első lépés éppen a házaskapcsolat — és vele párhuzamosan a papi hivatás — megerősítése, megújítása. Teszi ezt a saját értékeink, ajándék-voltunk újrafelismerésével, az első szerelem-szeretet élményének felidézésével, Isten házasságról szóló tervének belénk itatásával. Az ún. alapozó hétvége két és fél napja olyan erővel képes egymás felé fordítani újra a párokat, hogy ennek katartikus élménye házasságuk rendkívüli megerősítését jelenti. Ugyanez vonatkozik a papi résztvevőkre is, az ő hivatásuk is megújul, megerősödik a találko-

zón. Ez a megújulás kapcsolja egybe, teremti meg a közösséget.

A Házás Hétvége közösség létrehozásának alapvető indoka egymás segítése olyan környezetben, ahol a házasság és a család értékei elbizonytalanodtak. A közös értékek és közel azonos terhek felismerésén kívül nagyon fontosak a találkozásokon kapott új impulzusok. A közösségeinket két, egymásra épülő körben szervezzük. Az egyik az emberek eredendő bensőségesség-vágyára támaszkodik, ennek alapján kisebb, három-négy házaspárból álló élő sejteket, kiscsoportokat alakítunk. A nagyobb területi egységek a közelség-vágy nagyobb kohéziós erejét kihasználva szerveződnek, több helyütt plébániák köré. Az országban és a határon túli magyarok lakta területeken 25 területi egység szerveződött, amelyek mindegyikében több kiscsoport működik.

Az egyik alapvető közösségalkítási elvünk, hogy a Házás Hétvége más lelkiségek tagjait nem kívánja elszívni, csak az élet tengelyében — a házás kapcsolatban — kívánja segíteni a növekedésüket. Ezért a Házás Hétvége közösséggel való lazább kapcsolatot — például csak a nagyobb találkozásokon való részvételt — is támogatjuk.

Négy alapvető karizmánk: 1. *Biztosítjuk a társainkat arról, hogy fontosak és értékesek* (ajándék vagyunk egymás számára — tudatában vagyunk istengyermekségünknek — azt közvetítjük, hogy téged is szeret az Isten Jézus Krisztusban); 2. *a megértés* — többek között — azt jelenti számunkra, hogy első lépésként elfordulunk az álarcunktól (megrögződött viselkedési formáinktól), és úgy kezdünk élni, hogy azok legyünk, akik valóban vagyunk; ez az identitásélmény az alapja a változásnak, a valódi, folyamatos megtérésnek; 3. *Isten tervével kapcsolatban vagyunk és maradunk*; 4. *szükségünk van egymásra*, együtt éljük az egyházat, tudatában vagyunk annak, hogy mi vagyunk az egyház a kapcsolatainkban, egymás elfogadásában és szeretésében.

Mondanivalónk lényegi eleme tehát az Istennek belénk oltott terve szerinti kommunikáció. S ahol kommunikáció, párbeszéd van, ott közösség is van. A tágabb értelemben vett és az emberi kapcsolatok egészére kiterjesztett párbeszéd lelki-szellemi természetét min-

den emberi közösség igényli, és egyre inkább a boldog élet szolgálatába kívánja állítani. Ezért gondoljuk azt, hogy a Házás Hétvége képes az egyház más lelkiségeiben is megteremtő erővel hatni anélkül, hogy a házaspárok, papok, szerzetesek addigi kapcsolatrendszerét meg akarná változtatni.

A magyar Házás Hétvége közösség túljutott a születés katartikus élményén, sőt a gyerek- és ifjúkor lázas korszakán is. A közösség erős és növekszik, programjaink sokasodnak, differenciálódnak, kiépült a közösség szervezete, alkalmazkodva a mindenkorai igényekhez.

A magyar Házás Hétvége közösség életének minden elemére — az alapozó hétvégekre, a team-, animátor-, társfelelősképzésre, a közösség életére, a Hétvége szervezetére — kiegyensúlyozottan figyelünk. A lelkiség életének alapeleme maga az alapozó hétvége. Évente jelenleg 18-20 ilyen találkozót szervezünk 12-18 házaspár részvételével országsszerte és a határon túl is. Eddig 15 év alatt 179 hétvégét szerveztünk mintegy 2200 házaspár, 150 pap, 30 szerzetesnővér részvételével. A hétvégék vezetői, előadói sajátos kurzussal készülnek fel feladatukra. Ennek alapelve, hogy elsősorban nem vezetőket képzünk, hanem a párkapcsolatot erősítjük. Tudjuk azt, hogy aki ad, azt táplálni is kell, igen fontosnak tartjuk a vezetőket, felelősöket folyamatos továbbképzését. A magyar közösség vezetőinek, társfelelőseinek köre jelenleg kb. 100-120 házaspárból áll, és ez a kör állandóan bővül.

A Házás Hétvége közösség folyamatos továbbépítésében két, egymást kiegészítő alapelv működik: az eredeti szándékok és eszmeiség megőrzése és a folyamatos megújítás szándéka az újabb kihívásokra és a változó világra válaszolva. Ennek keretében fejlesztettük és terjesztettük ki a dialógus központi gondolatát az élet, a kapcsolatok egészére. Így született az ún. Jelenlét Hétvége, amely az írásbeli és szóbeli párbeszéddel, a gyengdség, a szeretet építésével és a közös imával a természetes és természetfeletti kapcsolatok valamennyi síkját egységbe foglalja. E törekvés jegyében született az ún. Szabadságban Élni Hétvége, amely a három evangéliumi jótanácsot — a szegénységet, tisztaságot, engedelmességet — építi bele a házaspárok életébe is.

A Házás Hétvége az intimitás, a párbeszéd mozgalma az egyházban, ezt szeretnénk folyamatosan erősíteni a közösségen belül és külső kapcsolataiban egyaránt, így szolgálva az egyházat.

LÁSZLÓ TAMÁS

A REGNUM MARIANUM

Prohászka Ottokár 1885. dec. 8-án jegyezte fel naplójába: „Imámban kérem, hogy az ifjak szellemét éltessem, és az életben a hitet alkalmas intézmények fölállítása által ébresszem”. Tudjuk, hogy az esztergomi spirituális hatalmas munkát végzett a kispapok körében. Istenszeretetét, emberi tartását, következetességét, munkabírását, okosságát a seminaristák szívesen követték. Prohászka Ottokár hatására megújult a semináriumban a lelki élet, s kialakult a kispapok között valamiféle elszántság. Ez az a papi nemzedék, amely a századfordulón szívügyének tekintette többek között a kallódó fiúk lelki nevelésének kérdését, s Prohászka társa, Mailáth Gusztáv püspök folyamatos anyagi támogatásával létrehozta a Regnum Marianumot. A Regnum Marianum egyetlen, de komolyan vett célja a katolikus ifjúság valláserkölcsei életének előmozdítása volt.

Mailáth Gusztáv püspök jóvoltából került tulajdonukba a Damjanich u. 50. alatti ház, ahol a regnumi atyák közösséget alkotva éltek, s ugyancsak a püspök támogatásával jelenhetett meg a Regnum Marianum lapja, a Zászlónk, mely néhány év alatt 26.000-es példányszámot ért el.

A Regnum fogalom, varázs, bővület volt diákok és öregdiákok, papok és hívek lelkében egyaránt. Jelentette a mélyebb hitéletet, az aktív katolicizmust, az el nem múló ragaszkodást, szeretetet és hűséget a Regnum szelleme iránt.

Ha csak ennyi lett volna a Regnum szerepe, már ezzel is nagy és nemes szolgálatot teljesített volna. De olyan kezdeményezései is voltak, amelyek először mutatták be a gyakorlatban a Prohászka által megfestett diadalmas világnézetet.

A papok az anyaházból jártak ki a környék iskoláiba hittant tanítani. A nap hátralévő ré-

szét diákjaik jelenlétében töltötték. Szakköri, önképzőköri foglalkozásaik voltak. Játék és tanítás párhuzamosan folyt. A cserkészlet elterjedésében nagy szerepük volt.

A szétszórátás utolérte a Regnumot is. A házat államosították, az atyák kényszerűségből a családokhoz jártak, s a lakásokban tartották meg rendszeres foglalkozásukat. Ennek az lett a következménye, hogy a fiúk nevelése mellett foglalkoztak a lánytestvérekkel is. A szétszórátás következtében pedig egyre növekedett az a kör, amelyet elértek. Így váltak a társadalom kovászává. Több hullámban, kb. ötvenként tartóztatták le a Regnum vezetőit, utoljára az 1970-es perben. Atyái és néhány világi vezető együtt több mint hetven évet töltöttek börtönben. Ez a politikai kegyetlenség is hasznára vált a közösségnek: aktivizálta a felnőtt fiatalokat. A megfogyatkozott papokat világiak igyekeztek pótolni. A Regnum Marianum létszáma az idők során megsokszorozódott.

A Regnum sohasem kívánt teológiai iskolához kötődni, hanem mindenkor az egyház hivatalos tanítását kívánta követni. *Tételeink és törekvéseink* című anyagában foglalta össze azokat az alapelveket, melyek útmutatást adnak tagjai számára.

1991-ben Zánkán ezerszáz fős nagytáborral lépett a nyilvánosság elé a Regnum, melynek fő profilja továbbra is a gyermeknevelés. De hatása messze túlnőtt saját tagságán. Azóta is több tábort szerveztek.

A Regnum három lapot indított egymás után Varga Péter irányításával. Az első egy belső lap, a Galamb, majd újra megjelent a Zászlónk (anyagi ellehetetlenülése csaknem érthetetlen). Utoljára indult az öt-tíz éveseket megszólító Bocs című havilap. Mintegy nyolcszáz gyermekkel és serdülővel foglalkozik a körülbelül 1.100 tagot és 400 jelöltet számláló Regnum, és szervezeti keretein kívül még kb. öt-százán érzik hozzátartozónak magukat. Közel harminc atya tartozik a „papi réteghez”. A kilencvenes években két úgynevezett „helyi regnum” keletkezett, s él ma is, egy Újpesten, egy Máriaremetén. Rajtuk kívül a Józsefvárosban és Óbudán is érik a hasonló szervezet.

Blanckenstein Miklós szerint „a Regnum Marianum ugyanolyan aktuális ma, mint a szá-

zadforduló idején volt, hiszen a helyzet is majdnem ugyanolyan. A Regnum a gyerekekért, a fiatalokért van, azokat neveli erősen közösségi szellemben. Ebből fakadóan rendkívül áldozatos, magát nem kímélő, a munkában szinte eléggő, aktív, cselekvő, nevelő, vezető ember az, aki a Regnumban él és dolgozik.

GYORGYOVICH MIKLÓS

EMMANUEL KÖZÖSSÉG

Az Emmanuel Közösség 1971-ben alakult Franciaországban. Alapítója Pierre Goursat és Martine Catta. A közösséget először Lustiger érsek fogadta be a párizsi egyházmegyébe 1971-ben. Hamarosan elterjedt egész Franciaországban, majd Európában, és jelenleg már több mint 30 országban jelen van Japántól Peruig, Oroszországtól Ruandáig. Magyarországon 1990 óta működik az Észtergom-Budapesti és a Kaposvári Egyházmegyében. Maga a közösség a karizmatikus megújulás gyümölcse. Ezen a megújulási mozgalmon belül kifejezetten „katolikus”: nemcsak az egyházhűsége helyezi a hangsúlyt, de igen fontos részét képezik lelkiségének a „hagyományosan” katolikus értékek, mint a Jézus Szíve tisztelet, a Mária tisztelet, a szentségimádás központi helye a lelki életben és a liturgikus hagyományokhoz való hűség. Igyekszik a hagyományos egyházi struktúrába beilleszkedni, tevékenységeit előszeretettel plébániákon végzi, papjai egyházmegyes papok, akik a Közösség szolgálatát idejük egy részében (általában harmadában) végzik. Közösségünk „világban élő” hívők magántársulása, ez azt jelenti, hogy a tagok nagy többsége világi életet él. A különböző állapotú tagok együtt élnek a közösségi életet, megosztva ezáltal az egyes életállapotok kegyelmi ajándékait, illetve segítve a többi saját életállapotának minél tökéletesebb megélésében. Nem együttlakó közösség, csak kisebb, főleg fiatalokból álló csoportok élnek átmenetileg együtt közösségben. A közösség szellemi öszreszekítő ereje a tagok rendszeres imaélete, amely az elköteleződés fokától függően napi 20 perctől napi egy óra egyéni imát, rendszeres, vagy napi szentmisehallgatást, rendszeres szentségimádást jelent.

Közösségi találkozásainknak három fő formája van. Az első a „házcsoport”, amely-

ben 7-12 tag vesz részt. Minden héten egy alkalommal kb. két órát töltenek együtt imában, tanítások meghallgatásában és szellemi-lelki tapasztalataik megosztásában, illetve az egymásért való közbenjárásban.

A második a közösségi hétvége. Minden hónapban egy szombatot töltünk együtt. Ezen az egész közösség együtt van, imáadásban, dicsőítésben, tanítások, tanúságtételek hallgatásában, ezek kiscsoportos megbeszélésében, szentségimádásban és az Eucharisztia megünneplésében. A harmadik a közösség lelkigyakorlatai, amelyeket évente két alkalommal Magyarországon tartunk.

A közösség lelkiségét három „alapkegyelemmel” szoktuk jellemezni: adoratio, compassio és evangelizáció. Az adoratio azt jelenti, hogy a közösség tagja vágyat érez a rendszeres, hosszú egyéni imádságra, különösen az Oltáriszentség jelenlétében. Ugyanakkor közösségi imádságainkra az örömteli dicsőítés a jellemző. A *compassio* a szenvedőkkel való közösségvállalást.

Az *evangelizáció* jegyében a közösség hivatásának érzi az egyház apostoli munkájában való részvételt, hangsúlyozva, hogy az Örömhír hirdetése minden megkeresztelt kötelessége.

A közösséghez való csatlakozás hosszabb folyamat: jelöltségi és újonc idő letöltése után lehet valaki elkötelezett tag.

Jelölt az lehet, aki hivatást érez arra, hogy naponta rendszeresen imádkozzék, hetente szentségimádást végezzen, és részt vegyen a közösség közös alkalmain, a házi csoportban, a hétvégén és a lelkigyakorlaton. Fél-másfél év jelöltség után újonc lehet. Újabb év elteltével tagként köteleződhet el. Ezt az elkötelezettséget évente megújítjuk. Van a közösségnek egy mélyebben elkötelezett magva, ezek a tagok küldetőségre is tesznek fogadalmat, ők a Jézus Testvérisége. Minden tagnak jelöltségétől kezdve van egy „kísérője”, aki a közösség egyik tapasztaltabb tagja, és a közösségbe való beilleszkedését segíti. Férfinak férfi, nőnek nő, házaspárnak házaspár a kísérője.

Közösségünk állandóan figyelemmel kíséri szeminarista tagjaink fejlődését. Szeretnénk, ha a jövőben a szemináriumi előjárókkal konzultálhatnánk is. Meggyőződésünk, hogy hivatásuk betöltésében nagy szerepet

játszhat a közösség háttérímája, tagjainak alkalmankénti konkrét segítsége, tanácsadása stb. Pasztorális munkájukban pedig nagy segítségükre vannak az elkötelezett világaiak.

A magyar Emmanuel Közösséghez tartozik egy kis csoport a Vajdaságban is, s élő kapcsolatunk van a környező országokban működő más nemzetiségű emmanueles csoportokkal is.

MARIK JÓZSEF

A „BOKOR”-RÓL

A Bokor Bázisközösség¹ immár több mint fél-évszázados múltira tekint vissza. A II. világháború kezdetén egy horvát jezsuita kezdeményezésére Bulányi György piarista szerzetes-tanár Debrecenben létrehozta első közösségeit. Elsődleges szándéka volt a keresztény hit, gondolkodás és gyakorlat átmentése a kommunista diktatúra és egyházüldözés idejében. A közösségi életet megtörte az 1952-es letartóztatási hullám, mely során sok csoportmunkát végző pap, szerzetes és laikus került börtönbe.

A Bokor ma ismert — és folyamatosan alakuló —, önállóbb arculatát a 60-as évek második felében, az alapítónak a börtönből való kiszabadulását követően nyerte. Ekkor született meg a közösség eszmeiségét meghatározó, az evangéliumokban a Jézus ajkára adott mondatok elemzésére épülő, „Keressétek az Isten Országát!” (KIO) ötkötetes biblikus teológiai szintézis. A közösség összetartozásának máig alapja — és szinte egyetlen feltétele — a „KIO”-ban felvázolt jézusi örökséggel, az egysúcsértékes Szeretet-Isten képpel és az ebből kikövetkeztetett etikával történő azonosulás. Az alábbiakban megpróbáljuk ezt tömören összefoglalni.

Az Isten = Szeretet. A Szentháromság = szeretetközösség. Bennünket is csak szeretni tud és szeretetre teremtett. Minden ember lelkébe beleoltotta lényegi üzenetét: *Amit nem*

akarsz, hogy neked — és szeretteidnek — tegyenek, azt te se tedd másnak! Ez az az „arany szabály”, melyet betartva már itt a Földön megvalósul(hat)na az Isten Országá, a szeretet birodalma, melyben senki nem bánt senkit, sőt!

A jézusi tanítás erről az Istenről szól, és az ebből fakadó gyakorlatra tanít. A szeretet — szertartásokkal nem helyettesíthető — gyakorlati feladatokat állít a jézusi üzenetet meghallók elé. Erről szól a Hegyi beszéd, az ítélet-tabló. A Bokor-közösségben ennek az üzenetnek a lényege, a szeretet életre váltásának gyakorlata a „hármass eszményben” kristályosodott ki:

1. *Aki szeret, az ad.*

Nem nézheti tétlenül mások szegénységét, rászorultságát. Addig ad, amíg akad nála szegényebb. S nem csupán a fölösleget ad, hanem — a szegény asszonyhoz hasonlóan — a szükségesből is; *vállalva a szegényedést*, sőt esetleg a szegénységet is.

2. *Aki szeret, az szolgál.*

Nem uralkodhat, mivel tudja, hogy elnyomottnak lenni rossz; ezt nem kívánja magának és szeretteinek, tehát nem teheti másnak sem. Tudja viszont, hogy mivel a világban még nem mindenki gondolkodik így, *sorsa a kicsiség, az elnyomottság lesz (lehet).*

3. *Aki szeret, az nem alkalmaz erőszakot (azaz szelíd, erőszakmentes).*

Nem bánthat, nem kényszeríthet — sem szóval, sem tettel: fenyegetéssel, zsarolással, fegyverrel — senkit, hiszen az szeretetlenség lenne, azt nem akarná saját magának sem. Sőt, még védekezésésként sem alkalmazhat erőszakot! Ezzel a magatartással, a fajok-osztályok harcának ellenzésével a hatalommal és erővel rendelkezők számára *nemkívánatossá, elhallgattatandóvá, üldözötté lesz.*

Ezeket az erkölcsi elveket a Bokor tagjai közösségi kapcsolatok hálózatában igyekeznek egyre jobban megérteni és megélni. Példát, eszményt a Szentháromság szeretetközössége jelent, bátorítást pedig a jézusi

1 A közösségre a Bokor elnevezés a 70-es években „ragadt rá”: forrása Bulányi Györgynek egy 1973-ban írott tanulmánya volt, melyben a Szentlélek hatására sarjadó mozgalmakat nevezte „bokrokknak”. Ebből kiindulva egy újságíró használta a kifejezést erre a hálózatra. A közösség az elnevezést idővel magáénak érezte, hiszen a szó egyaránt utal az el nem égő csipkebokorra és az egy tőből táplálkozó szőlővesszők élő „bokrára”.

„százannyi testvér” ígérete. A közösségben élénk szellemi élet folyik, ez számos tanulmánykötetben is megnyilvánul. Mindenki hozzászólhat bármely kérdéshez, s véleményét meghallgatják, sőt igénylik!

Mi jellemző a Bokor Bázisközösség gyakorlatára?

Az *adás* markánsan jelen van a közösség tagjainak életében. Lelkiismeretvizsgálati kérdés, hogy „Adtam-e időt, pénzt, szeretetet? Eleget adtam-e? Többet adtam-e, mint tegnap?” Jellemző a közösség családjaira a magas gyermekszám: az életnél nagyobb kincset nem lehet adni! Sok a 4-6 gyerekes, de vannak 10 gyerekes családok, sőt 16 édestestvér is akad. Miközben ezek a családok általában egy keresővel működtek, már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazódott, hogy Magyarországon még így is sokkal jobban élnek-éltek, mint a harmadik világban, az éhhalál, a pusztító járványok állandó fenyegetettségében. Ebből az érzékenységből *adás* született: informális úton eljutott segélyektől a mára jogilag is elfogadott Harmadik Világ Alapítványig. Az alapítványi számláról évente több millió forintnyi összeg jut el Indiába, hogy egy ottani jezsuita atya iskolateremtő munkáját segítse: a Bokor-tagok nem csupán alalmaznát („halat”) adnak, de („halászní”) tanítanak a távolból. A hazai anyagi nehézségek növekedését látva létrejött egy hazai, akár közösségen belül is segítséget adó alapítvány is.

A *szolgálat* a közösségen belül teljesen általános: mindenki „társadalmi munkában” teszi, amit a közösségért vállal: legyen az tanfolyam, gondozás, gépelés, kiadványszerkesztés stb. Sokan sokféle szolgálatot ellátnak plébániákhoz kapcsolódva — ha elfogadják közreműködésüket — például hittanórák, jegyesoktatás, családsegítés, karitátsz munka stb. formájában.

A közösségi tagok gondolkodását meghatározza, hogy nem lehetnek „uralkodók”. Az ún. szocializmus évtizedei alatt sokan a képzettségüknek és a képességeiknek megfelelően alacsonyabb beosztásban dolgoztak, s nem vállaltak közösséget az akkori „uralkodókkal”. Az elmúlt évtized kezdetén többen optimizmussal vállaltak szerepet a gazdasági életben, de még az önkormányzatokban is.

Néhány év alatt azonban kiderült, hogy a jézusi szolgálat a kapitalizmusban is idegen és irritáló, a szolgáló vezetőket az új uralkodó osztály is kihasználja, majd kitaszítja.

Az *erőszakmentesség*, az *erő-nem-alkalmazás* talán a Bokor legszélesebb körben ismert elve, melyet a katonai szolgálatot megtagadók pereit, börtönbüntetései tettek ismertté. Ez váltotta ki a közösség állami és egyházi elítélését. S amikor Magyarországnak a Helsinki Egyezményhez való csatlakozása miatt az állami fellépés már nem volt elfogadható, az egyházi hierarchiára bízta, hogy elítélhető tanításokat keressen a Bokor gondolkodásában, s így a Bokor Bázisközösséget megbüntesse.

Ugyanakkor a közösség tagjai a szelídséget jóval tágabb körben: családban, munkahelyen, egyházban, közösségben igyekeznek megélni: a vitákat nem erő-pozícióból, hanem megbeszéléssel és meggyőzéssel megoldani.

A *közösségi élet* kezdetben illegális, házaknál találkozók csoportok formájában létezett. Az 50-es évek kemény üldözései, a közösség papjainak bebörtönzései még ezt a formát is szinte szüneteltetésre kényszerítették. A 60-as évek második felétől alakultak ki ismét az összejárók, a jézusi üzenet lényegét kutató és azt életre váltani akaró beszélgető körök. A 70-es években az ifjúsági csoportok döntő többsége a Bokor Bázisközösséghez tartozó papok körül, a plébániákon jöttek létre. A 80-as években a Püspöki Kar elzárkózó, sőt elmarasztaló magatartása eltávolította, tulajdonképpen kiszorította a Bokor Bázisközösséget az élő, rendszeres, katolikus egyházi gyakorlatból. (Elég itt talán csak azt említeni, hogy a közösség alapítója és természetes vezetője, Bulányi György 1997 októberét megelőzően több mint 15 éven át egyházi büntettként (!) nem misézhetett nyilvánosan Magyarországon.) Ugyanakkor a Bokor erkölcsi elveivel és gyakorlatával sok nem-katolikus, sőt: akár nem hívó is azonosulni tud.

A Bokor belső életét két további lényeges elv és a hozzá kapcsolódó gyakorlat jellemzi:

Az egyik szerint „a felismert igazság kötelez”: a megismert jézusi tanítást a lehető legjobban meg kell valósítani: mégpedig folyamatos, mindig megújuló gondolkodás- és életalakítással, s nem pótcselekvésekkel! De a

felismerésekre kinek-kinek magának kell eljutnia, senki nem „hordhatja más zsebében a lelkiismeretét”, s nem várhatja, hogy más döntsön helyette. Az Örömhírt tovább is kell adni: tanítványból idővel tanítóvá kell válni, ahogyan Jézus is erre küldte apostolait.

A másik a *„legalkalmasabbság elvén történő delegálás”*. A közösség belső szervezeti élete nem ismer „kinevezést”, hanem a személyes barátkozásokon túl csak titkos választást. Minden feladatra az arra legalkalmasabbat, a testvéreket legjobban segíteni, szolgálni tudót igyekszik ily módon felkérni. Így például az egyes kisközösségek vezetői a tagokat legjobban szeretők-szolgálók, *függetlenül attól, hogy férfiak vagy nők, családosak vagy egyedülállók*. Hasonló elvek alapján bízta meg a Bokor a nagyobb közösség szolgálatával is tagjait: az egész közösség életét az adott évben mozgató csoport vezetője — a titkár — lehet sokgyerekes apa, de akár nagymama (tehát laikus nő!) is. S a Bokor álmodozik egy olyan egyházzról, ahol szintén ez az elv érvényesül majd. A Bokor „egyházrendje” kisközösségek egymásra épülő, testvéri, nem-hatalmi hálózata, ahol az egyes kisközösségek képviselői ülnek össze megtárgyalni a nagyobb közösség ügyeit-ba-jait, ezeknek a küldöttei újabb szintet alkotnak, s így épül fel egy delegált rendszer az egész világért gondban lévők „csúcs-közösségéig”.

A folyamatos gondolkodás és eszmecsere mindig újabb, a testvérekkel megvitatandó kérdéseket hoz elő. Az utóbbi időben például egyre határozottabban vetődik fel, hogy vajon elég-e az elmúlt évtizedek jellemzően „összejárási” közösségi formája, vagy a kommuna, a vagyonszövetséget is megvalósító életközösség lenne a cél (= az Isten Országának megvalósítása a Földön), mely a kívülről jövőnek is — szerető légkört, biztonságot, munkalehetőséget tudna felkínálni.

A Bokor Bázisközösség tehát nem lezárt tan- és előírás-rendszert képvisel, hanem — ahogyan a múltban, úgy a jövőben is — a jézusi üzenet minél teljesebb megértésére, megélésére és másokkal történő megismertetésére törekszik.

SCHANDA BEÁTA

KATOLIKUS KARIZMATIKUS MEGÚJULÁS

A Katolikus Karizmatikus Megújulás a Szentlélek ajándéka korunknak. Felelet XXIII. János pápa imájára, aki a zsinat megnyitásának előestéjén kérte a Szentlelket, újítsa meg csodáit, részesítse egyházát új Pünkösdben. Általában 1967. február 8-át jelölik a Megújulás kezdetének, amikor egy lelkigyakorlat alkalmával amerikai egyetemi hallgatók és tanáraik olyan vallási élményben részesültek, mely egyértelműen a Szentlélek jelenlétére utalt. Jelenleg több mint 141 országban működnek karizmatikus imacsoportok és különböző összejövetelek.

Hazánkban 1976-78 körül indult a mozgalom, ám csak a demokratikus átalakulás után bontakozott ki. Ekkor vált ugyanis lehetővé a nagyobb összejövetelek megrendezése, könyv- és újságkiadás, szemináriumok (8 hetes lelkigyakorlatok) tartása stb. Az évenként megrendezett kongresszus résztvevőinek száma 10-12 ezer fő. Gyümölcssei főleg a hetenként összejövő imacsoportokban, az elkötelezett közösségekben és különféle szolgálatokban mutatkoznak meg, melyek a helyi körülményeknek megfelelően alakulnak. Ilyenek például: a betegek látogatása, hitoktatás, a passió-játékok megrendezése, plébániai szolgálatok, zenei szolgálat, betegek látogatása stb. A II. Vatikáni zsinat nagyban hozzájárult a megújulás elfogadásához, mivel hangsúlyozta a laikusok részvételének fontosságát az egyház életében, továbbá a karizmák létjogosultságát (LG 12.), és az egyháznak mint testvéri közösségnek a szemléletét.

A mozgalom jellemző vonásai:

Belső odaadás (megtérés). Nem tud az ember igazán Jézus követője lenni, ha életének csupán egy darabkáját adja Neki. A megtért ember új értékrendet követ, melynek csúcán Isten szeretete és szolgálata áll. A mai kor kiszorítja Istent és a lelkiéletet a hétköznapi világából. Egy elvilágiasodott keresztény pedig botrány, mert nem az, akinek Jézus meghívta.

A Szentlélek kiáradásáért mondott ima. Ez valójában annak a kegyelemnek az elfogadását jelenti, amelyet Isten felkínált a keresz-

ténységben és a bérálásban. Az istengyer-
mekségről és az evangelizációról van szó.

A Szentírás felfedezése. A Szentlélek teszi
elevenné és személyessé Isten igéjét. Aki az
Ő fényében olvassa az Igét, mindig kap veze-
tést és erőt Isten üzenetéből.

A lelki öröm ajándéka. Korunk embere szom-
jazza az örömet, de rossz helyen keresi. A
Szentlélek segít felfedezni, hogy az igazi lelki
öröm Istenben van.

Az egyház mint testvéri közösség. A Szentlé-
lek megmutatja, hogy létezik olyan testvéri
közösség, amelyben az emberek Jézusban se-
gítik és szeretik egymást.

A gyógyulás lehetősége. A Szentlélek fényé-
ben ismerhetjük fel, mennyi lelki sérülés, ha-
rag, meg nem bocsátás van bennünk, amely
nemcsak lelki életünket, hanem testi életün-
ket is megbetegíti. A Lélek meggyógyítja a sé-
rüléseket, elvezet a megbocsátáshoz, és így
segít abban, hogy érett, egészséges szemé-
lyekként szolgáljuk Krisztust.

A lelki adományok. Karizmák mindig mű-
ködnek az anyaszentegyház életében. De vol-
tak időszakok, amikor a lelki adományok
fontossága elhalványult. A megújulás az 1Kor
12 alapján hirdeti, hogy a karizmák az egy-
ház javára adattak, és bárki részesülhet ben-
nük, ahogy ezt a II. Vatikáni zsinat is megfo-
galmazta (LG 12.).

Az imaélet elmélyítése. A spontán ima és di-
csőítő ima minden karizmatikus összejövetel
jellemzője. Az egyház kezdeti időszakában
nagyobb hangsúlyt kapott a spontán ima,
ahogy az Apostolok Cselekedeteiből is láthat-
juk. Az ember Istennel való személyes kap-
csolatában szükségét érzi annak, hogy kife-
jezze örömét, fájdalmát, reményeit Isten előtt.
A megújulás elősegíti ezt az imaformát. VI.
Pál pápa a karizmatikusok megújulási moz-
galmát az egyház egyik „esélyének” tartotta.

KATONA ISTVÁN

MAGYAR SCHÖNSTATT-CSALÁDOK

Teremtő, gondviselő, megváltó és megszen-
telő Istenünk a történelmet emberek bevonásá-
val és közreműködésével irányítja. Az egy-
házat, azt a közösséget, melyet a „népek vi-
lágosságának”, az ember üdvének hatékony

jeléül rendelt, mindig megajándékozta olyan
személyiségekkel, akik sokak számára példa-
képpé lesznek, utat mutatnak nekik és veze-
tik őket.

Kentenich József atya, a Schönstatt alapí-
tója, 1885. november 18-án Németországban
a Köln melletti Gymnichben született. Szoro-
sabb kötődése a Szűzanyához kilencéves ko-
rában kezdődött, s az ifjában hamarosan ki-
alakult a figyelmes és követő hajlékonyság a
gondviselő Istennel előtt. Ez lehetővé tette
számára, hogy az emberek, dolgok és esemé-
nyek mögött felfedezze Őt és az Ő szeretet-
tervéből fakadó indításait. A Pallotti Szent
Vince által alapított Katolikus Apostolkodás
Közössége (Pallottinus) rend tagjaként szen-
telték pappá 1910-ben. Elöljárói 1912-ben a ta-
nulók lelki vezetőjévé nevezték ki a rend új
gimnáziumában, amely a Rajna jobb partján,
Koblenz térségében fekvő Vallendar nevű vá-
roska keleti, Schönstattnak nevezett szélén
épült. Megbízatása mögött felfedezte a Gond-
viselő szándékát, és teljesen az Ő és a tanulók
rendelkezésére bocsátotta magát mint e szán-
dék megvalósításának eszközét. Így lett
Kentenich József atya a ma Nemzetközi
Schönstatt mozgalomnak nevezett mű alapí-
tójává. Az alapítás hosszú folyamatának van
egy első fontos dátuma, melyet Schönstatt
születésnapjának tekintünk. 1914. október 18-
án jött létre a szeretetszövetség a kis schön-
statti kápolnában a Szűzanya, Kentenich atya
és a rábízott fiatalok között.

Hosszú, munkában és megpróbáltatásban
gazdag földi élete 1968. szeptember 15-én, a
Fájdalmas Szűz ünnepén, közvetlenül a
szentmise ünneplése után fejeződött be.
Sírfelirata, kívánsága szerint: *Dilexit ecclesiam*
— Szerette az egyházat.

A mű, melyet alapított, magán viseli alapí-
tója gazdag megajándékozottságának pecsét-
jét. Aki az alapító karizmája iránt nyitottan,
majd ahhoz hűségesen válik a bőségesen ta-
golt (több mint húszféle közösségből össze-
vődő) mozgalom résztvevőjévé, hathatós el-
igazításra és támogatásra talál keresztény hi-
vatásában.

A Magyar Schönstatt-családok száma kö-
rülbelül 150 — az ismerkedés, a kötődés és
bepapcsolódás különböző fázisaiban vannak.

A mozgalom Veszprémben és a Balaton-felvidék piciny falujában, Óbudaváron indult 1983-ban. Az akkor három családból álló kis közösség a személyes kapcsolatok útján bővült évről évre. A szálak, melyek az egyes házaspárokat a mozgalomhoz kapcsolják, különbözőek. Van, akit a másság iránti nyitottság, mást az életszentségre való törekvés sajátos módja, a „semmit Nélküled, semmit nélkülünk” vagy a Szűzanyához fűző eleven kapcsolat, megint másokat a természetesség vagy éppen a szabadság légköre ragad meg és indít arra, hogy közelebbi kapcsolatot keressenek velünk.

Az ismerkedés után a családnapiak öt teljes nap együttlétet jelentenek, általában vasárnap délutáni érkezéssel és szombat délelőtti elutazással. Egy ilyen héten az egész család részt vesz. Amíg a szülők előadást hallgatnak vagy egymással személyes beszélgetést folytatnak, addig segítő fiatalok („gyerekvigyázók”) gondoskodnak a gyerekek lehetőleg vidám, felszabadult időtöltéséről. A közösen ünnepelt szentmise, az együttes étkezések, a mosogatások és egyéb szolgálatok, az esti hálaadás az egész család élményévé szokott válni. Az előadások anyagát kazettára vesszük fel, leírjuk erről a szöveget. Ily módon évente annyi kis füzet jön létre, ahányszor az adott évben családnapiakat rendeztünk.

A hangsúlyt az egyes családokra, és házasságokra helyezzük. Jó azonban, ha a családok csoportokat, családszigeteket alkotnak, és itt támogatókra lelnek egymásban. A csoportok havonta jönnek össze, és feldolgozzák a családnapi anyagát. Ez nem vita formájában történik. Mindenki arra figyel, ami számára fontos. A többiek pedig szeretettel és tisztelettel veszik tudomásul az egyesek sajátosságait, értékeit.

A teremtető Isten úgy lesz az én teremtető Istenem, ha felfedezem, hogy az ő teremtetett műve vagyok, és hogy éppen ezért vagyok olyan, amilyen vagyok. Ezért nemzeti mivoltunk — és minden más ember nemzeti mivolta — jelentőségét Isten akaratából nyeri, melyet kellő tisztelettel és szeretettel igyekszünk értékelni és élni.

Schönstatt a szeretetszövetség útja, a kereszténység életreváltásának az útja. A Szűza-

nyával kötött szeretetszövetség bensőséges, eleven kapcsolat az Istenanyával. Így osztozunk a Szűzanyával az ő kapcsolatában az Atyához, a Fiúhoz és a Szentlélekhez. Az a nyitottság és engedelmesség, mellyel Mária Isten hívását fogadta és elfogadta, számunkra is életfeladat, mely egyre inkább életformává válhat. A házasságban leginkább házastársunk és gyermekeink által fordul hozzánk a Jőistén. A társam által Isten üzen nekem. Azt mondja, hogy szeretlek, hogy szükségem van a szeretetedre, a családások által is növekedhetsz a szeretetben.

A Szűzanya iránti tiszteletünk fő vonása, hogy példaképünknek és nevelőnknek látjuk őt. Krisztus vonásait akarja mindegyikünkön kialakítani; erős, szeretni és áldozatot hozni tudó személyiséggé akar nevelni bennünket és gyermekeinket. Gondoskodik családi életünk megszenteléséről, arról, hogy Fia újrászülessen otthonainkban. Mi pedig igyekszünk őt követni minél hűségesebb kötelességteljesítéssel, imáinkkal, áldozatainkkal, a szeretet kisebb-nagyobb tetteivel.

Olyan családokat, házaspárokat várunk közösségünkbe, akiktől az életközeli gondolkodás nem idegen, s akik nem elégszenek meg a középszerűséggel.

GÓDÁNY RÓBERT ÉS RITA

MAGYAR KAMILLIÁNUS CSALÁDOK TÁRSASÁGA

Modern társadalmunkban az emberek egyharmada szenved valamiféle bajtól, betegségtől, megromlott emberi kapcsolatoktól, nem tud élni kábítószer vagy gyógyszerek nélkül, nem találja élete értelmét. A polgári társadalom a betegségek enyhítésére gyógyintézeteket, szakemberek csoportjait, gyógyszerellátást, tudományos eredményeket és anyagi eszközöket kínál fel. Mindezekon kívül azonban szükség van emberi részvételre is. Krisztus egyházát azzal bízta meg, hogy gondoskodjék a szenvedőkről: teljhatalma által gyógyulást és üdvösséget közvetítsen.

Életünkben szükségünk van példaképekre. A szentek Isten jelei számunkra. Szent Kamill (1550-1614) is ilyen Isten adta jel a szenvedők számára. Jóllehet maga is súlyos beteg

volt, évtizedeken át teljes elkötelezettséggel szolgálta a betegeket. Huszonöt éves korában tért meg. Gyógyíthatatlan lábsebére Róma egyik kórházában keresett gyógyulást. Beteg-ápoló, aztán kórházi adminisztrátor, majd lelkipásztor lett. 32 éves volt, amikor pappá szentelték. Betegápoló és beteggondozó férfi-rendet alapított, a kamilliánus rendet. Konkrét életfeladatuk a betegek és szenvedők iránti krisztusi szeretet, testi-lelki gyógyulásuk szolgálata. A rend tagjai a szegénység, tisztaság és engedelmesség fogadalma mellett még egy negyedik fogadalmat is tesznek: minden beteget és szenvedőt saját életük és egészségük kockáztatása árán is szolgálni akarnak. A szerzetesek külső ismertetőjele a fekete reverendára varrt nagy vörös kereszt.

Magyarországon három alkalommal is megjelentek.

— 1596-ban VIII. Kelemen pápa kívánságára maga Kamill küldött 8 rendtársat a török ellen harcba induló pápai sereggel Magyarországra. A szerzetesek szanitécként és lelkipásztorként dolgoztak.

— 1765-ben Győrben telepedtek le. A Kálvária utcában építettek templomot és kolostort. A betegeket ápolták otthonaikban és kórházakban. Áldásos tevékenységüket II. József császár 1785-ben megszüntette.

— 1984 óta osztrák kamilliánusok kapcsolatot kerestek magyar laikus csoportokkal, különösen a mozgássérülteket segítő közösségekkel. 1991 óta Magyarországon is működnek Kamilliánus Családok; ezek létesítését Ausztriából kezdeményezték. 1992. november 19-én a pestszentlőrinci főplébánián, Árpádházi Szent Erzsébet ünnepén P. Anton Gots először találkozott a magyarországi csoportokkal. Egyesületben 1992-től dolgozunk Magyarországon. Jelenleg hazánkban 32 Kamilliánus Család tevékenykedik 530 taggal. Az erdélyiek önállósodtak 175 taggal 9 Családban. A Vajdaságban 2 Kamilliánus Család dolgozik 52 taggal.

Szent Kamill nemcsak Róma kórházaiban vezetett be új szellemet, hanem — különösen

járványok idején — más városokba és helyekre is hívták, hogy ott is gondoskodjék a betegekről. Legfőbb gondja volt, hogy helyben szervezze meg a segítő csoportokat. Ennek mintájára alakulnak ma is a Kamilliánus Családok. Egy-egy Családhoz 10-15 személy tartozik. A tagok lehetnek házások vagy cölibátusban élők, papok és szerzetesek, fiatalok és idősek, férfiak és nők. Elhivatottságuk lényege, hogy Jézusnak a betegekre irányuló szeretetét tovább sugározzák. A Kamilliánus Család a lelkipásztori szolgálat „segédcsapata”. A közösség lelkipásztora tudja, hogy körzetében a Kamilliánus Családra bízhatja a betegek és szenvedők gyakorlati szolgálatát, beleértve esetenként a keresztény halálra való felkészítést is. A családtagok 4-6 hetenként találkoznak, ekkor együtt imádkoznak, elmélkednek, elmélyítik vallásos ismereteiket, beszámolnak vállalt feladataik teljesítéséről.

Mindez minimális szervezést jelent. A Kamilliánus Családhoz való tartozás semmiféle anyagi elkötelezettséget nem jelent az évi 200 forint tagdíj befizetésén kívül. A kiképzés 6-9 hónapig tart. Csoportjukban gyakorolják a kommunikációt, ápolják az ima- és elmélkedő életet, tanulmányozzák Jézus és a szenvedők kapcsolatát, valamint Szent Kamill életpéldáját. A kiképzést ünnepi szentmise fejezi be az „avatás szertartásával”, amikor megkapják a kammilliánus kis piros keresztet is, elkötelezettségük jelét. Ettől kezdve a Család önállóan dolgozik. A nap meghatározott órájában a nagy kamilliánus család minden tagja imában gondol a többiekre. Ekkor — ha röviden is — felszítják magukban a tüzet, hogy szeretni, vigasztalni és szolgálni tudják beteg, magukra maradt, szomorú, sokszor nélkülöző testvéreinket. Szent Kamill azt kérte követőitől, „szívüket hordozzák kezükben”. Bátorításul mindig hallják lelkiismeretükben Jézus szavait: „amit egynek is tesztek a kicsinyek közül, velem tesztek”.

VARJÚ IMRE

MEZŐ ANDRÁS: A TEMPLOMCÍMEK A MAGYAR HELYSÉGNEVEKBEN

A patricíniumok, templomcímek tanulmányozása nemcsak egyházi, tisztelettörténeti, hanem művelődés- és településtörténeti szempontból is érdekes, s amennyiben bekerültek a helységnevekbe, a helynévtörténet és névkutatás részét is képezik. E témakörnek szentelt évtizedeket Mező András, s eredményeit *A templomcímek a magyar helységnevekben (11-15. század)* címmel adta közre. Nagy felkészültséggel kidolgozott, tudományos munka, amely azonban nemcsak a szakemberek, hanem a művelt nagyközönség széles rétegeinek érdeklődésére is igényt tarthat, s számunkra nem egy meglepő adatot tartalmaz.

A történelmi Magyarország 1390 helységnevében 77 advokáció tűnik fel, például Boldogasszonyfalva, Csehimindszent, Sárszentágota és Szentkirályszabadja. Számos esetben rámutat a szerző, hogy az egyház több azonos nevű szentet tisztel. Péterből például több mint 120 van, gyakorlatilag azonban csak az apostolfejedelem jön számításba, a Jánosoknál pedig csak a Keresztelő és az Evangelista. Megtudjuk, hogy Miklós, György, Szent Kereszt és Márton száznál több helységnevében szerepel, míg 17 mással — mint Ambrus, Barnabár és Borbála — csak egyetlenegyszer találkozunk. Minden esetben idézi a fennmaradt okmányokat a kétesek és hamisak megjelölésével, de utal az eltűnt településekre is. Az összegző részben felvázolja a patrocíniumi helységnevek földrajzi elterjedését sűrűségi mutatókkal, továbbá időrendjüket és szerkezeti típusaikat, de beszél a „névadás lélektanáról” is. A templomcímek választását magyarázhatják többek között az egyházalapító védőszentje, a hazai és a szerzetesrendi szentek tisztelete, ereklyék jelenléte és bevándorlók hagyományai.

Azt, hogy a Somorja és Szemerja névben Sancta Maria rejtőzik, bizonyára sokan tudták; kevesebben ismerhették fel Szentrontásban a Szent Trinitást, a Szentháromságot, s az sem köztudomású, hogy Szenttamáskürt nevét Becket Tamásnak köszönhette. Tisztázza

Mező azt is, hogy a Keresztúr név helyes értelmezése „keresztre feszített úr, Jézus”, nem pedig „a kereszt ura, Krisztus őr”.

Függelékben foglalkozik további 42 templomcímmel, amelyek nem váltak helynév részévé; a ritka Emmeram, Lesták és Szabina mellett ott van Ferenc, Lajos és Orsolya is. S bár a kutatás tárgyát a patrocíniumi helységnevek képezték, röviden foglalkozik más egyházi vonatkozásúakkal is, amelyekben például Püspök-, Apát-, Egyházas-, Oltáros-előtag, vagy -egyháza, -monostora, -temploma utótag szerepel.

A rendkívül gazdag és tanulságos anyaghoz csak két megjegyzést szeretnénk fűzni. A Pelbárt nevet Privatus mellett nemcsak Fili-bertből akarták levezetni, hanem Willibrordból is, mint az Új Magyar Irodalmi Lexikon Temesvári-cikke. Másrészt Szent Imréről, a magyar ifjúság patrónusáról szólva írja: „Tisztaságát a házasságban is megőrizte.” Ma tudjuk, hogy József-házassága legendás elem s bizonyára nagybátyja, Szent Henrik császár legendájából való átvétel. Mint Bogyay Tamás kifejtette, Hóman Bálint éppen Henrik példájára hivatkozva igyekezte Szent Imre szüzességi fogadalmának hagyományát hitelesíteni. Ezt azonban maga II. Henrik cáfolta meg 1007-ben a Frankfurti zsinaton Merseburgi Thietmar feljegyzése szerint: „Nincs már semmi reményem, hogy ivadékaim legyenek.” Szent István életírói — tette hozzá Bogyay — a 11. század végén mitsem tudtak a trónörökös ilyen fogadalmáról, amely a szent király életművének folytonosságát is veszélyeztette volna. Győrffy György is úgy véli, hogy e legendaelem átvételét — s bizonyára születését is — a papi nőtlenség bevezetésével lehet kapcsolatba hozni. (METEM)

RÓNAI ZOLTÁN

RÓNAY LÁSZLÓ: MÉCS LÁSZLÓ

Mécs László jószerivel már a legendákban él csak. Az egyik történet őrizi az 1923. január 1-jei ungvári előadóestjének emlékét, az ung-

vári Petőfi-centenáriumon elmondott *Szellemidézés* című versének kirobbanó sikerét, egy másik idézi a költő lelkes franciaországi és belgiumi fogadtatását 1938-ból; a legendák ugyanakkor őrzik a Nyugat 1933-as fanyalgó bírálatát, Mécs László hibás politikai szerepvállalásának emlékét.

Rónay László kismonográfiája az első jelentős kísérlet arra, hogy Mécs Lászlót kiszabadítsa a legendák foszló és elfedő szövevényéből.

A monográfus azonban különösen nehéz helyzetben volt. Azok a szövegek ugyanis, amelyekre hivatkoznia kellett: jelentős versek, a költő útját kísérő kommentárok jórészeivel hozzáférhetetlenek. Ezek között vannak kéziratban maradt alkotások (például az 1950-es évekből való vers, a *Mégsem úgy gondoltam*); vannak hozzáférhetetlen folyóiratokban szunnyadó művek (köztük az emlegetett *Szellemidézés* az Ungvári Közlönyben, a *Nekünk csak sírni szabad?* a Napkelet 1928-as évfolyamában, *Az én hazám!* az Élet 1929. szeptember 5-i példányaiban); vannak politikai szereplését demonstráló szövegek (ilyen az 1941-ben a Nemzeti Újságban megjelent írás, az *Új magyar szívvel*). Mivel a kismonográfia olvasói ezen írásokhoz nehezen férhetnek hozzá, ezért Rónay Lászlónak közre kellett adnia mindazokat a szövegeket is, melyek az ítéletalkotáshoz szükségesek.

Nehéz helyzetben volt a monográfus más-ként is. Mécs László recepciója ugyanis feltűnően egyenetlen és kihagyásos volt. Nem azért, mintha nem foglalkoztak volna a szerzővel. Írt róla — többek között — Alszeghy Zsolt, Illyés Gyula, Kállay Miklós, Kenyeres Imre, Paul Valéry, 1978-ban Rónay György. Ezek az írások azonban, Rónay György munkáját leszámítva, nem a teljes horizontban nézték az életpályát vagy annak egy szakaszát. Rónay Lászlónak éppen ezért ki kellett emelnie tárgyat az eredeti kontextusból, s azt kellett vizsgálnia, miként kapcsolódik ez az életmű a 20. századi magyar és európai költészethez, a késő romantika dalköltészetéhez, az avantgárdhoz, az új klasszicizmus tónusához és a kortárs közönség befolyásoló várakozásához, s ezenközben kellett meghatároznia Mécs László helyét a magyar irodalomban.

Rónay László ezt a nem könnyű feladatot nagy biztonsággal oldotta meg. Nem értékeli túl valamikori népszerűségét az olvasók körében, a katolikus egyházon belül a költőt egyszerre övező „dicsfény”-t és gyanakvást, felmutatja a kisebbségben élő költő misszióvállalását, ennek politikai kényszerűségeit és csapdáit. Ezekről elválasztva jelzi a dalforma anakronizmusát, megfogalmazza Mécs László költészetében az expresszionista versbeszéd Adyhoz kapcsolódó, de tőle elütő jellegzetességeit, a legjobb versekben megmutatkozó poétikai értékeket. Ez utóbbiakat alapul véve határozza meg azt a kört, melyen belül érvényes ez a poézis. (*Balassi Kiadó*)

SIPOS LAJOS

PAPP IMRE: NAGY KÁROLY ÉS KORA

A debreceni Csokonai Kiadó tavaly indította útjára *Történelmi Kézikönyvtár* című sorozatát, melynek szerkesztője Simándi Irén és ifj. Barta János. A kiadó tevei szerint a kötetek Magyarországon és Európa történetének a középkortól napjainkig terjedő időszakát mutatják be. Eddig napvilágot látott már többek között az Árpád-kori magyar és a 16-18. századi európai történelemmel foglalkozó kötet. A sorozat egyik legújabb darabja a debreceni egyetem történészének, Papp Imrének Nagy Károllyal és korával foglalkozó munkája.

Nagy Károly a középkori Nyugat első császára, a keresztény Európa önálló arculatának megteremtője volt. Kivételes uralkodói tehetségét már kortársai is felismerték, s még életében kitüntették a „Nagy” jelzővel, ami nem sok uralkodónak adatott meg. Nagy Károlyt a középkorban a kilenc hős között tartották számon.

A monográfia középpontjában a frank császár személye áll, de természetesen olvashatunk a Meroving-uralkodókról, a Karoling-ösökről valamint a császárság Nagy Károly halála utáni sorsáról is. Papp Imre monográfiájának érdeme, hogy objektív, ideológiai előítéletektől mentes képet rajzol a frank uralkodóról. Egy apró hiányosságra azonban feltétlenül fel kell hívni a figyelmet. Megítélésünk szerint bővebben kellett volna írnia ar-

ról, hogy pontosan a tárgyalt időszakra esik a német nyelvű irodalom kezdete. Az ófelnémet irodalom kibontakozása és a hittérítő, egyházszervező tevékenység között ugyanis szoros összefüggés van. (Téves egyébként a könyvnek az az állítása, hogy a 842-es strasbourgi eskü német szövege az első német nyelvemlék, hiszen sokkal korábbi is vannak német szövegemlékek.) Növeli a könyv értékét a kronológiai táblázat és a gazdag képanyag. (Csokonai Kiadó, 1998)

LŐKÖS PÉTER

MÉSZÁROS ISTVÁN: A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT SZÁZÓTVEN ÉVE

A bizonytalan, feszült ellentétek és indulatok között alakuló modern magyar történelemben igen ritka, ha nem magában álló jelenség, hogy egy intézmény másfél évszázados múltjára tekinthet vissza, ráadásul eredeti célkitűzéseit mindvégig követni tudta, s még az egyház legsúlyosabb szorongatásainak időszakában is működőképes maradt. A szép jubileumához érkezett Szent István Társulat történetében is vannak feszültségek, meghasonlások, de ez a 150 év mégis olyan események, elhatározások és eredmények sorát tartalmazza, amely a hazai katolicizmus tetterekészségét, erejét és kitartását s a Társulat mindenkor vezetőinek bölcsességét mutatja. Voltak évtizedek, amikor a Szent István Társulat a katolikus megújulás szellemiségének egyik legfontosabb ösztönzőjeként működött, s a középiskolások számára kiadott tankönyveivel s a Szentírás új és új kiadásával a közgondolkodás meghatározója volt, máskor viszont a „navigare necesse est” jelszót követve csendben, olykor szigorú cenzúra nyomásának kénytelen-kelletlen engedve próbálta teljesíteni működését. Eredményes és küzdelmes korszak mérlegét vont a könyvében Mészáros István, akinek munkáját

alaposan megnehezítette, hogy a Társulat irattára nem teljes, másrészt oly sok, fontos eseményt és kiadványt kellett regisztrálnia, hogy olykor be kellett érnie azok rendszerező felsorolásával, s nem maradt lehetősége, hogy az adott korszak lelkiségét alakító hatásokról részletesebben szóljon.

Hadd mondjak erre egy példát. Amikor a Szent István Társulat gondozásában rendszeresen megjelentek Gál Ferenc, Nyíri Tamás és Szennay András könyvei, ez a tény nemcsak azt jelentette, hogy javultak a könyvkiadás feltételei, hanem azt is, hogy a keresztény olvasóknak módja nyílt megismerkedni a teológia, a bölcsélet korszerű értelmezésével, ami akkor a vallásos olvasók önszemléletét s talán öntudatát is jelentősen módosította, hiszen a marxista szellemű kiadványok peremén, mégis hangsúlyosan megjelent egy olyan szellemiség, amelyről hamarosan kiderült, hogy távolról sem olyan, amilyennek a köztudatba sulykolták. Nyíri Tamás munkái megmutatták, mi is az úgynevezett zsinati szellem lényege, Gál Ferenc a mélyebb és hitelesebb keresztényi élet mintáit adta, Szennay András pedig arra ösztönözte olvasóit, hogy a keresztény igazságokat korunkban értelmezzék saját életükre.

Az ilyen és hasonló kitekintések természetesen szétfeszítették volna az így is tekintélyes terjedelmű és hataimas információs anyagot tartalmazó mű kereteit. Jó jelzései azonban annak a ténynek, hogy az adatoknak van egy nagyon gazdag és fontos „mögöttese” is, amely azt mutatja, hogy a Szent István Társulatnak s a Társulat keretében tevékenkedett Szent István Akadémiának nemcsak a hazai lelkiség alakításában, hanem a mindenkor művelődéstörténet alakításában is meghatározó szerepe volt, s e szerepét ma is eredményesen tölti be. (*Szent István Társulat*)

RÓNAY LÁSZLÓ

SOMMAIRE

■ La VIIIe homélie d'Origène sur la Genèse*Les laïcs dans l'Église catholique*

- FERENC TOMKA: La place des laïcs dans l'Église
 ANDRÁS MÁTÉ-TÓTH: Laïcs et l'Église
 PÁL BECKER: Connaissances économiques dans l'Église
 BALÁZS KÉZDI: La compétence professionnelle du psychiatre dans l'Église
 JÁNOS SÁVAI: Rôle des licenciés dans la survie des
 Hongrois du Sud
 LAJOS SZABÓ: Laïcité et Église de point de vue protestant

INHALT

■ Die VIII. Homilie von Origenes zur Genesis

Die Laien in der katholischen Kirche

- FERENC TOMKA: Die Stellung der Laien in der Kirche
 ANDRÁS MÁTÉ-TÓTH: Laien in der Kirche
 PÁL BECKER: Wirtschaftskenntnisse in der Kirche
 BALÁZS KÉZDI: Psychiatrische Kompetenz in der Kirche
 JÁNOS SÁVAI: Die Rolle der Lizentiaten beim Überleben der Südungarn
 LAJOS SZABÓ: Der Laienstatus in der Kirche aus protestantischer Sicht

CONTENTS

■ The eighth Homily of Origenes to the Genesis

Lay people in the Catholic Church

- FERENC TOMKA: The place of lay people in the Church
 ANDRÁS MÁTÉ-TÓTH: Lay people in the Church
 PÁL BECKER: Economical knowledge needed in the Church
 BALÁZS KÉZDI: Psychiatric expertise in the Church
 JÁNOS SÁVAI: The role of the licenciates in Southern Hungary
 LAJOS SZABÓ: Laity in the Church — a Protestans approach

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, MORVAY EDIT

Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZŐRÉNYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: VESZPREMI NYOMDA RT. Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap

és a Soros Alapítvány támogatja

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 317-7246; telefax: 317-7682. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia> /E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma: OTP. VII. ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1200, — Ft, fél évre 600, — Ft, negyed évre 300, — Ft egy szám ára 115, — Ft. — Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15.) vezetett 1971941404 sz. számláján. Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 115 Ft

VIGILIA

SZEMLE

MEZŐ ANDRÁS	A templomcímek a magyar helységnevekben
RÓNAY LÁSZLÓ	Mécs László
PAPP IMRE	Nagy Károly és kora
MÉSZÁROS ISTVÁN	A Szent István Társulat százötven éve

A SZEMLÉKET ÍRTÁK Lőkös Péter, Rónai Zoltán, Rónay László
és Sipos Lajos

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Kereszténység és magyarság
a 14. században
- Az ezredvég reménye
- A szenvedés átká és áldása
- A keresztény Európa és a magyarság
a 17. században
- Még egyszer a világiakról
- A szolidaritás esélyei és kihívásai
- Az 1848-as szabadságharc és az egyház